

rec 1991); Host do domu (1969); I. Blatný. Texty a dokumenty 1930–1948 (1999); kat. Jan Hladík, Jenny Hladíková: Tapiserie (Jindř. Hradec 1973); kat. Jarmila Zábranská: Nové obrazy 1955–56 (1957); kat. Jarmila Zábranská – obrazy z let 1957–59 (1959); Jar-ní almanach básnický 1940 (1940); kat. Jenny Hladíková: Tapiserie a grafika (1969); Katol. týdeník; kat. Keramika (1975); Kritický měsíčník (1939–42, 1947); Kytice (1946–47); List Sdružení mor. spisovatelů (Brno 1946–48); Listy (1968); Listy Klubu přátel poezie (1990); Lit. noviny (1964–66); Lit. noviny (1992); sb. Ludvíku Kunderovi k pětadesátinám (2005); kat. Martin Strnadel (1987); Mladé archy (1947); Nový život (1956, 1958); Obrana lidu; kat. Ota Janeček: Slabikář... (1976); kat. Otakar Novák: Březen 1951 (1951); kat. Petr Herel: knihy, kresby, grafika 1989–1999 (2000); Práce (1946); Proglas (1990, 1994); Program D 39 (1939); ROK (1990); Rovnost (1945); kat. Sbírka moderní umění 1 (Nár. galerie b. d., 1957); kat. Skupina 7... (1959); Souvislosti (1990, 1992, 1998); Studentský časopis (1932–35); Světová literatura (1992); Tvar; Týdeník Rozhlas (2005); Typographia (1975); Umění (od 1963); kat. Vilém Nowak: Barevné litografie z let 1910–1923 (1958); kat. Vladimír Sychra: Ilustrace k Maupassantovi a obrazy z let 1956–1957 (1957); Výtvarná práce (1954–60); Výtvarné umění (1953–57, 1960–65); kat. Z díla Jaroslava Gruse (1956); Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze (1983–84, 1988, 1995); Život (1948). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Klubko Ariadnino (BB 1942); Za... Báseň z roku 1942 (1946, bibliof.); Ruby (BB 1947, obs. předchozí sbírky a nové cykly Šest variací a Malý cyklus, ten samost. bibliof., Losne 1988 s tit. Slova – Barvy – Tvary – Hudba – Ticho); Staré zahrady. Výbor veršů z let 1964–69 (diplom. práce C. Istlerové, VŠUP 1969, bibliof.); Lampa v Tournonu (1990, mallarméovská studie, bibliof.; 2003 in Slovo a tvar); Verše (1995, obs. výběr ze sbírek Ruby a Staré zahrady, BB netištěné, bibliof.); Staré zahrady (BB 1996, obs. sbírky Ruby a Staré zahrady a výběr ze sb. Verše, z juvenilí a nezařaz. BB, ed. J. Šulc); Z dálky času (přednáška, 1997, bibliof.; 2003 in Slovo a tvar); Stesk (B, Canberra 2000, bibliof.); Slovo a tvar (EE, studie aj., 2003, ed. Z. Trochová). – *Překlady*: G. de Nerval: Chiméry (1966); E. Degas: Osm sonetů (1972); S. Mallarmé: Souhlas noci (1977, s překl. O. Nechutové, F. Hrubína; 2002 rozšř. vyd. ve 2 sv.); Ch. Baudelaire: Cesta (1991, bibliof.); S. Renaud: Tušený úsvit (1982, bibliof.) + K podzimu (1992, bibliof.). – *Ostatní práce* (výtvarné monografie): Jan Lauda (1952); Alois Bubák (1956); Jan Slaviček (1957); Bohumír Dvorský (1958); Josef Brož (1960); Pierre Auguste Renoir (1960); Jaroslav Grus (1963); Paul Gauguin (1963); Pier Luigi Nervi (1967); Antonín Slaviček (1967; rozšř. vyd. 1973); František Tichý (1976); Antonín Chittussi (1979); Sochař Josef Wagner (1985); Jindřich Prucha (1987); Oskar Kokoschka (1988); Jan Souček (1991); Jaroslav Šerých (1993). ■

KORESPONDENCE: in I. Blatný. Texty a dokumenty 1930–1948 (M. Pluháčkovi z 1999; 1999, ed. J. Trávníček); in L. Kundera: Různá řečiště /b/ (L. Kunderovi z 1971; 2005, s. 19). ■ REDIGOVAL *časopis*: List Sdružení mor. spisovatelů (1946, v red. kruhu). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: kat. Bohumír Dvorský: Obrazy z let 1932–1957. Obrazy z Číny 1956 (1957); Ch. Baudelaire: Hořké propasti (1966); sb. Magnetic-ká pole (1967); E. Degas: Osm sonetů (1972); S. Mallarmé: Souhlas noci (1977; 2002 rozšř. vyd. ve 2 sv.); S. Renaud: Tušený úsvit (1982, bibliof.); I. Blatný: Tento večer (1991); S. Renaud, B. Reynek: Petrkov (1993, výběr s texty J. M. T., J. Šerých, P. Sukdoláka, bibliof.); Z deníků Antonína Strnadla 1, 2 (1995, 1998, s M. Strnadlem, bibliof.). ■

LITERATURA: ● ref. Klubko Ariadnino: J. Červinka, Akord 10, 1942/43, s. 316; J. Chalupský, LidN 22. 2. 1943 → Obhajoba umění (1991); -lč. (L. Čivrný), Čteme 1943, s. 57; p. (A. M. Piša), Nár. práce 17. 4. 1943; J. Vladislav, Rád 1943, s. 148 ●; ● ref. Za... : L. Kundera, List Sdružení mor. spisovatelů 1946, s. 308; J. Pilař, Zeměd. noviny 17. 8. 1946; lk (L. Kundera), Rovnost 14. 9. 1946; J. Vladislav, Lid. kultura 1946, č. 42; AMP (A. M. Piša), Práce 20. 11. 1946; K. Bodlák, Listy 1, 1946/47, s. 310; V. Černý, KM 1947, s. 264 ●; lk (L. Kundera): Protipól surrealistického typu, Mladé archy 3, 1946/47, s. 310; ● ref. Ruby: F. Benhart, Lid. kultura 1947, č. 46; M. S. (Sedloň), RP 21. 12. 1947; R. Konečný, List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 103 ●; I. Slavík: Básnířka a její překladatel (ref. překl. S. Renaud: Tušený úsvit), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1983, s. 81; F. Dvořák: J. M. T. jubilující, tamtéž 1993, s. 47; I. Slavík: J. M. T. sedmdesátiletý, in Tváře za zrcadlem (1996); R. Matys a J. Š. (Šulc) in J. M. T.: Staré zahrady (1996); ● ref. Staré zahrady: D. Packová, Nové knihy 1996, č. 47; B. Pražan, Týdeník Rozhlas 1997, č. 3; M. Doležal, LidN 25. 1. 1997, příl. Národní č. 4; J. Trávníček, Tvar 1997, č. 7; J. Janatka, LitN 1997, č. 19 ●; P. Petr: J. M. T., Prostor Zlín 1997, č. 6; I. Harák: Staří pánové pší, in Nepopulární literatura (1999, s. 79); J. Š. (Šulc) in J. T.: Slovo a tvar (2003); ● ref. Slovo a tvar: D. Packová, LidN 11. 11. 2003; F. Knopp, LitN 2003, č. 37, příl. Nové knihy ●; L. Kundera: Básník se ukryl v záhmoťi, in Různá řečiště /b/ (2005).

jz, jip

Jan Slavomír Tomíček

* 16. 7. 1805 *Branná* (Horní B.) u Jilemnice
† 28. 4. 1866 *Praha*

Překladatel a propagátor ruské beletrie, kritik české literatury z pozic národně konzervativního směru, autor dobově konvenčních básní, drobné prózy a populárně-naučných jazykovědných, historických a etnografických spisů.

Křtěn Jan František; Slavomír (příp. Slavomil) je jméno vlastenecké, pod nímž publikoval své práce. – Otec byl tkalcem v Branné (1842 se rodiče přestěhovali za synem do Prahy). Základní vzdělání získal T. v rodišti, gymnázium vystudoval v Jičíně a dvouletou tzv. filozofii v Praze. Přátelství s J. Frantou Šumavským a styk s branským kaplanem a vlasteneckým spisovatelem J. M. Králem (jeho životopis sepsal a uveřejnil v Rozličnostech 1833) měly vliv na T. národní uvědomění a rozhodnutí věnovat se literatuře; živil se soukromým vyučováním českého jazyka. Přispíval do různých časopisů a 1830–31 spolu s J. Frantou Šumavským a J. J. Langrem vydával a redigoval nepravidelně vycházející sborník Čechoslav a po něm tři drobné zábavné a poučující sborníčky Sámó (1832), Čech (1832) a Krok (1833). 1834–45 vedl faktickou redakci Pražských novin (údajně byl autorem protiruského výroku, pro jehož zveřejnění byl Čelakovský zbaven funkce hlavního redaktora) a 1848 krátce zastupoval V. B. Nebeského v redakci Havlíčkových Nár. novin. V revolučních letech 1848–49 byl zvolen členem Národního výboru a výboru Slovanské lípy a zároveň se mu otevřela cesta k pedagogickému působení na pražské univerzitě, kde mu byla prozatímně svěřena katedra českého jazyka; po smrti J. P. Koubka se 1854 neúspěšně ucházel o řádnou profesuru. Zemřel raněn mrtvicí.

Od 30. let uveřejňoval T. v časopisech básně rozmanitých forem a obsahu (milostná a vlastenecká lyrika, sonety, pastýřské idyly, epické básně s historickou tematikou, epigramy a tzv. „nápisy“). Knižně vydal sbírku *Básně* (obsahuje romance, balady a oddíl 80 sonetů), zkonvenčňující formální i ideové prototypy poezie 20. let, zvláště sonetovou tvorbu Kollárova a „ohlasy“ F. L. Čelakovského, případně je naplňující módní dobovou romantikou. Kollárovo dílo přibližoval také úpravou jeho Slovenských písní (Čes. včela 1839–43) a později překladem jeho německy psané studie O literární vzájemnosti... Závislostí na starších literárních modelech, zejména na preromantické Záři nad pohanstvem od J. Lindy, se vyznačovaly i T. časopisecké pokusy o krásnou prózu: historické povídky a pověsti (T. nazývané „báchorky“). Drama Eliška Přemyslovna (kolem 1843) zůstalo v rukopisu. V časopisech (Čes. včela, Jindy a nyní, Vlastimil aj.) publikoval drobné i obsáhlé referáty a recenze soudobé

české literární a divadelní produkce; jeho kritický postoj vycházející z konzervativního národního směru příznačně odráží recenze Máchova Máje, oceňující sice bohatou obraznost básně, ale zásadně odmítající její hegeliansky pesimistické a rozervanecké ideové ladění. – T. patřil k předním dobovým propagátorům ruské beletrie u nás. Knižně a hlavně časopisecky uveřejňoval překlady prací S. T. Aksakova, F. V. Bulgarina, N. M. Karamzina, Kolbarina, M. J. Lermontova, N. F. Pavlova, A. A. Perovského, A. S. Puškina (Cikáni, výňatky z Borise Godunova s historickým výkladem), O. I. Senkovského, O. M. Somova a I. S. Turgeněva (povídky Taťána Borisovna a její bratrovec, Lhov, Shledání, Birjuk). Okrajově překládal také z polštiny (S. Jaszowski, J. I. Kraszewski, W. Potocki) a odborné práce z němčiny, angličtiny, francouzštiny a srbštiny. Rozšíření známosti slovanských literatur a jazyků měla sloužit T. založená edice beletristických textů v původních jazycích Zábavné čtení ve slovanských jazycích; v prvním a jediném svazku otiskl dvě povídky O. I. Senkovského a I. S. Turgeněva s přídavkem ruské abecedy a mluvnice. V časopisech publikoval také řadu informativních článků o slovanských literaturách (studie *Galerie slovanských spisovatelů* např. přinesla několik portrétů soudobých ruských autorů, zpracovaných na podkladě knihy G. Königa a N. A. Melgunova). S pedagogickým působením na pražské univerzitě je spojeno T. autorství několika učebnic a příruček českého jazyka: odborně nepřilíš ceněné, avšak ve své době častěji vydávané *České mluvnice...*, *Pravopisu českého...* a *Praktického úvodu k rychlému a snadnému naučení se české řeči*. T. jméno je uvedeno na 2. a 3. ročníku Katalogu slovanských knih vydaných v Rakousku; skutečné autorství však není prokázáno. Průkopnický význam měly u nás jeho populárně-vědecké (většinou kompilační) časopisecké (zejména v Čes. včele) i knižní práce z oboru antropologie (*Doba prvního člověčenstva...*), historie (*Děje Anglické země* a *Dějiny španielské...*, vydané bezprostředně po revoluci 1848 a popisující mj. historii bojů o konstituci, měly aktuální politický význam, ve studii *Počátek a vznik amerického soustátí* i jinde se T. vyslovoval proti světovému kolonialismu a otroctví) a zvláště etnografie: původními i překladovými (N. M. Karamzin, V. S. Karadžić) pracemi, kombinujícími naučné partie s be-

letristickými obrázky a příběhy, přibližoval život cizích, zvláště slovanských národů (pětidílné *Obrazy světa čili Popsání rozličných národů...*; *Kavkaz*, doplněný povídkami W. Potockého).

ŠIFRY: ist. (Čes. včela 1844), J. Sl. T., J. S. T., J. S. Tom., Slav. T., Sl. T., S. T., S. T***k, T., X (Čes. včela 1834, dub.). ■ **PŘÍSPĚVKY in:** ČČM (1830, 1842, 1844); sb. Čech (1832); sb. Čechoslav (1830–31; 1831 překl. A. S. Puškin; Cikáni, N. M. Karamzin: O Slovanech v dávnověkosti. Jejich přírodní a mravná povaha); Čes. včela (1834–48; 1834 studie Známky dávné vzdělanosti národů, 1835 Počátek a vznik amerického soustátí, 1836 ref. K. H. Mácha: Máj → Dílo K. H. Máchy 1, 1948, ed. K. Jánský, a sb. Literární pouť K. H. Máchy, 1981, ed. P. Vašák, 1839 studie Galerie slovanských spisovatelů a Národní obyčje, mravy a básnictví srbských Illyriů, 1840 překl. V. S. Karadžić: Černohorci); alm. Čes. besedy (1842); Jindy a nyní (1833); Květy české, pokr. Květy (1834–46; 1835 překl. A. S. Puškin: Boris Godunov, výňatky s historickým komentářem); alm. Kytka (1836); Lumír (1855–59; 1858 překl. I. S. Turgeněv: Lhov, Shledání, Tařána Borisovna a její bratřec); Obrazy života (1859, překl. I. S. Turgeněv: Birjuk); alm. Pomněnky (1841); Posel moravský (1856); Posel z Budče (1849); Poutník (1847); Pražské noviny (1831, 1834–35, 1857); Rozličnosti (1833); alm. Sámo (1832); Světozor (1833); Včela (1848, dub.); sb. Věnc ze zpěvů vlastenských... (1836); Vlastimil (1840–42). ■ **KNIZNĚ.** *Beletrie*: Básně (1840). – *Překlady*: J. Kollár: O literární vzájemnosti mezi rozličnými kmeny a nářečními slovanského národu (1853); S. T. Aksakov: Rodinná kronika (1863, Slovanské besedy č. 8, 9); sb. Zábavné povídky 1, 2 (1863; Kolbarin, A. A. Perovskij, I. S. Turgeněv). – *Ostatní práce*: Doba prvního člověčenstva aneb Ouplnější vylíčení stavu prvního pokolení lidského (1846); Obrazy světa čili Popsání rozličných národů, jejich života, způsobů, obyčejů, mravů atd., jakož i rozličných krajin na naší zemi 1–5 (1846–47); Proslav J. S. T. k jeho posluchačům při nastoupení na stolici českého jazyka a literatury dne 20. listopadu 1848 (1848 → Posel z Budče 1849); Kavkaz (1848, s. překl. PP W. Potockého); Děje Anglické země (1849); Česká mluvnice nově vzdělaná (1850); Dějiny španielské od prvních pokud známo začátků až na naše časy (1850); Pravopis český dle ústrojnosti českého jazyka (1850; rozšíř. vyd. 1862); Lehrbuch der böhmischen Sprache für Deutsche (1851); Praktický úvod k rychlému a snadnému naučení se české řeči (1852). ■ **KORESPONDENCE**: Dopisy poslané J. E. Vocelovi (z 1845, ed. F. Bačkovský), Světozor 22, 1887/88, s. 587; Nová snůška dopisů z doby probuzenské. Z pozůstalosti inž. Jos. Wetta otiskuje J. V. Šimák (Wettovi z 1857 a 1859), Zvon 18, 1917/18, s. 696. ■ **REDIGOVAL periodika**: Pražské noviny

(1834–45, an., jako spolupracovník F. L. Čelakovského, J. N. Štěpánka, F. Klučáka a K. B. Štorcha), Nár. noviny (1848, an., s K. Havlíčkem Borovským); *sborníky a almanachy*: Čechoslav. Všeobecný zábavník (1830–31, s J. Frantou Šumavským a J. J. Langrem), Sámo (1832, s J. Frantou Šumavským), Čech (1832, s J. Frantou Šumavským), Krok (1833, s J. Frantou Šumavským); *edice*: Slovanka. Sbírka národních pověstí (1833, 1 sv., s J. Frantou Šumavským pod pseud. F. Wrantavič), Zábavné čtení ve slovanských jazycích (1857, 1 sv.). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: Katalog slovanských knih vydaných v Rakousku roku 1862 (1862, dub.); Seznam všech roku 1863 v Rakousku vydaných kněh a časopisů (1863, dub.). ■

LITERATURA: K. Vinařický: ref. Čech a Sámo, ČČM 1832, s. 481; H. (J. K. Tyl): ref. čas. Krok, Jindy a nyní 1833, d. 2., s. 135 → Národní zábavník (1881, s. 477); an. (J. Linda): ref. knihovny Slovanka, Rozličnosti 1833, č. 3, s. 8; ● ref. Básně: V. Filípek, Čes. včela 1840, s. 116; K. (F. Klučák), Bohemia 5. a 7. 7. 1840; K. S. (Sabina, dub.), Ost und West 1840, s. 168; an. (J. Malý, dub.), Denice 1840, d. 4., s. 94 ●; an. („čtyři vlastenci ze Lvova“): Na dorozuměnou!, Květy 1844, s. 204 (polemika s T. kritikou Zapových Cest... v Květech t. r., T. odpověď tamtéž, s. 212); K. B. Štorch: ref. Doba prvního člověčenstva..., Květy 1846, s. 241; ● ref. Obrazy světa: K. B. Štorch, Květy 1846, s. 87 a pokr.; an. (K. Havlíček Borovský), Čes. včela 1847, s. 128 ●; ● ref. Česká mluvnice...: J. Malý, ČČM 1849, 4. sv., s. 120; Šumavský (J. Franta Š.), Nár. noviny 18. 9. 1849 ●; F. A. Urbánek: ref. Seznam všech roku 1863 v Rakousku vydaných kněh a časopisů, Kritická příloha k NL 1864, s. 271; ● nekrology: an., Mor. orlice 1866, č. 99; an., NL 29. 4. 1866 ●; an.: Vlastenecké vzpomínky z doby před r. 1848, Světozor 1875, s. 187; J. Arbes: Náš duch vznáš se nad vodami, Lumír 1877, s. 279 + O významu Máchova Máje v literatuře české, Světozor 1886, s. 325 → Karel Hynek Mácha (1941); F. S.: Fejeton, Zlatá Praha 9, 1891/92, s. 334; Č. Zíbrt: Básně J. E. Vocela, B. Němcové, K. Vinařického, B. Jablonského aj. nevydané v albu na oslavu stříbrné svatby Ferdinanda V. r. 1856, Osvěta 1911, s. 529; J. Skutil: Sto let T. Prvního člověčenstva, Věda a život 1947, s. 164; O. Kašpar: Problematika otroctví černochů v české publicistice ve 30. a 40. letech 19. století, ČL 1982, s. 200; J. Kolbuszewski: Czeskie wersze w księgach pamiątkowych Sniezki (1825–1840), SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1985, č. 32; M. Procházka: Byronismus a problémy české máchovské recepcce, ČLit 1986, s. 1; F. Jirásko: J. S. T., Krkonoše 1988, č. 4 + Patálie hornobranského literáta aneb Příběh T. Doby prvního člověčenstva, Krkonoše 2004, č. 10.

lk

František Bohumil Tomsa

* 2. 7. 1793 Mašov (Turnov-M.)

† 26. 2. 1857 Praha

Autor, překladatel a upravovatel rytířských a sentimentálních povídek s vlasteneckou a výchovnou tendencí, kritik a publicista; početným dílem přispěl zvláště ve 20. letech 19. století k rozšíření české beletristické četby v měšťanských kruzích.

Narodil se v osadě Kadeřavec patřící k obci Mašov. – Syn rolníka, synovec filologa F. J. Tomsy. Po vychození obecné školy se měl na přání otce vyučit krejčovskému řemeslu, zásluhou turnovského vlasteneckého kaplana J. Arnolda (1785–1872) byl však poslán do Prahy, kde absolvoval gymnázium a tzv. filozofii; od 1820 studoval několik let práva, ale nedokončil je. Zaměstnán byl u státní účtárny (postupně se vypracoval na místo oficiála), 1836 kromě toho převzal po zemřelém N. Vaňkovi funkci guberniálního translátora. Už během studií na něho působilo vlastenectví strýce F. J. Tomsy a přátel V. Hanky (T. navštěvoval jeho soukromé přednášky o českém jazyce a literatuře), J. Hýblu, V. R. Kramera, J. Lindy aj. Vedle úřadu se brzy začal věnovat literární činnosti, přispíval do soudobých českých periodik a některé z nich i redigoval (Čechoslav, Dopisovatel pro Čechy a Moravany, Poutník slovanský, Všeobecný domácí a hospodářský kalendář), od 1830 pomáhal J. Lindovi redigovat Pražské noviny a jejich přílohu Rozličnosti, po dobu jeho nemoci oboje řídil sám. Jako redaktor dokázal kolem časopisů shromáždit významné soudobé spisovatele a básníky. Zemřel na tuberkulózu, pohřben byl na Malostranském hřbitově.

T. debutoval 1817 v časopisu Rozmanitosti básní *Ranní vzdechnutí k Bohu*, poezii se však později věnoval jen okrajově. Skládal příležitostně básně na oslavu panovnické rodiny, vlastenců a turnovských rodáků a v časopise Čechoslav uveřejňoval s oblibou veršované hádanky (šarády) a hříčky, mravokárné epigramy, veršované dialogy a náboženské reflexe, ojediněle i překlady německé milostné lyriky. Výjimečně se pokusil i o epickou báseň, romanci *Ctíboj a Milúka* (na svou dobu neobvykle zevrubná recenze v Čechoslavu 1820 jí vytýkala rytmické a jazykově stylové nedostatky). Těžištěm T. literární činnosti se stala próza; původními povídkami, především však četnými překlady a adaptacemi patřil k neplodnějším

autorům své doby. Snažil se přitom vyhovět potřebě česky psané zábavné četby pro měšťanské kruhy (zvláště ve 20. letech) a zároveň působit k morální i vlastenecké výchově čtenářů. Tomuto záměru uzpůsoboval především tradiční rytířskou povídku, kterou lokalizoval do Čech a postavám dával česká (resp. slovan-ská) jména; s oblibou se opíral o etiologické pověsti, jež měly těmto prózám dodávat zdání věrohodnosti. V jazyce se T. zprvu inspiroval preromantickým stylem nejvýrazněji uplatněným v Lindově Září nad pohanstvem (zakončení vět přídavnými jmény a přivlastňovacími zájmeny, užití složených přívlastků a jiných neologismů). Druhým výrazným typem T. próz byla konvenční povídka z měšťanského prostředí s morálně a nábožensky výchovnou tendencí a s výrazně sentimentálním laděním. Byla založena na dějové konstrukci „utrpení ctnosti“ a vyznačovala se schematickou kresbou postav, nerozvinutím obrazu prostředí a nepřirozeným, patetickým jazykem. Původnost T. prací přitom nelze často bezpečně určit, řada jich byla zřejmě nepřiznaným překladem či adaptací. Platí to především pro T. tvorbu z 20. let, která vycházela časopisecky (Čechoslav, Poutník slovanský, Rozličnosti) a zároveň i knižně v souborech *Jaré fialky...* a *Romantické povídky...* 1826–30 uveřejnil T. desetisvazkový překlad konvenčních sentimentálních povídek H. Claurena, ve 30. letech knižně vydal dvě původní rytířské povídky, lokalizované do rodného Turnovska a vydávané za místní pověsti (*Svatava a Vojmil...*, *Viz keř, dcero má, a doufej!*...), a pod titulem Veselá přástevnice překlad pohádek Tisíce a jedné noci, který pořídil přes německé zpracování A. L. Grimma. Ve 40. a 50. letech hojně překládal sentimentální a mravněvýchovné prózy pro mládež i dospělé od G. K. Nieritze a F. Hoffmanna a vydal též několik výborů z próz německých autorů (A. Schoppeová, dále O. H. Loeben, S. Nelly, E. Scaewola, J. N. Vogel aj.); z posledních let T. života pocházejí překlady (prostřednictvím němčiny) dvou významných francouzských románů, Le Sageova Kulhavého ďábla a Dumasových Tří mušketýrů (včetně jejich pokračování). Okrajově se T. ve 20. letech věnoval i divadlu (překlady her Th. Körnera a A. Kotzebuea). Časopisecky publikoval také původní drobnou prózu (cestopis, satira, podoběnství, bajka) a literární a divadelní kritiky, v nichž si všímal hlavně jazyka a hereckého projevu.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Bohumil (dub.), Kadeřavský; B. T., F. B. T., Fr. B. T., Fr. B. T. -sa, *-s-*, T., T-., T-a, *-*. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Čechoslav (1820–25; 1820 B Ctiboj a Militka); Čes. včela (1836–45); Dopisovatel pro Čechy a Moravany (1822–25); alm. Hlasy vlastenců ke dni 1. března 1832, ... panování... Františka I. (1832); alm. Hlasy vlastenců při radostném vítání... Ferdinanda I. a Marie Anny... (1835); Jindy a nyní (1829–30); Květy české (1834); Poutník slovanský (1826–27); Pražské noviny (1830–33, 1852); Rozličnosti Pražských novin (1828–33); Rozmanitosti (1817, 1819); Večerní vyrazení (1831); Vesna (Videň 1852); C. k. vlastenské noviny (1820); Vlastimil (1841); Všeobecný domácí a hospodářský kalendář (1831, 1833, 1836–39); – posmrtně: Květy (1870). ■ **KNIZNĚ. Beletrie:** Jaré fialky aneb Příběhové a povídky z dávných i nyníšších věků (PP 1823); Alfonso a Alménon a Karangho a Lelangha. Dva příběhové z dávnověkosti (PP 1825); Malý gratulant aneb Věneček (BB 1825; opr. a rozšíř. vyd. 1854); Romantické povídky z minulých i novějších časů (PP 1825); Hymna k vejroční slavnosti c. k. priv. pražských ostrostřelců od čtyř chorů z zpívání dne 21. ledna 1828 (B b. d., 1828); Svátava a Vojmil aneb Panenské vězení na Hrubé Skále (P 1831); Slepý. Při příležitosti, když Její Majestátnost císařovna dne 17. srpna 1833 Pražský ústav k zaopatřování a zaměstnání odrostlých slepých nenadálým navštívením oblažiti ráčila (B b. d., 1833); Viz keř, dcero má, a doufej! anebo Anna Mladějovská a Bohuslav Turovič (P 1837). – *Překlady a adaptace:* A. Kotzebue: Hodina večerní (1823); Th. Körner: Tóny (1823) + Ponočný (1824) + Hedvika (1825) + Mikuláš hrabě Zrinský (1838); H. Claren: Povídky 1–10 (1826–30) + Hulda aneb Otcův hřích, matčina kletba (1831) + Hraběnka Cherubinská 1, 2 (1833) + Krvavý poklad (1836); A. Schoppe: Vystěhovalci do Brazílie aneb Chatrč u Gigitonhonhy (1830) + Jindřich a Marie aneb Osiřelé dívky (1835); an.: Popsání života ukrutné vražednice Markety Timmonovy, provdané Gottfydovy (1831); F. Rittler: Robinson Lerchenfeldský aneb Podivný osudové a události Šebestiana Ganthöfra, rozeného Videňana, na jeho cestách po vodě a po zemi 1, 2 (1831); A. L. Grimm: Veselá přástevnice aneb Rozmanité vypravování čili pohádky 1–6 (1832–39); an.: Libuše aneb Poobědování na železném stole (b. d., konec 30. let); O. H. Loeben, J. N. Vogel, E. Scaewola aj.: Čtenářský poklad pro milovníky zábavných dějin a pověstí z minulých i nyníšších dob (1840); (J. H. D. Zschokke): Alpstí lovci (P 1840); G. K. Nieritz: Malý havíř aneb S poctivostí nejdál dojdeš (1843) + Milovati budeš bližního svého jako sebe samého (1843) + Mladý bubeník aneb Zdravý syn (1843) + Nalezenec aneb Škola života (1843) + Pravda a lež (1843) + Pýcha předchází pád aneb Kam vede bohatství (1843) + Lepý pacholík (1843) + Belisar aneb Dobře činite těm, kteříž vám bezpráví činí (1844) + Labutěnka aneb Všady dobře, ve vlasti nejlíp (1844) + Rybářské děvče z Helgolan-

du (1844) + Tichý Jindřich (1844) + Čtvrté přikázání Boží aneb Nestejní bratři (1845) + Kromwell, protektor Anglie aneb Dobré a zlé svědomí (1845) + Malí muzikanti aneb Osm dní na cestách (1845) + Stéblo a poklad, Pomáhej Pán Bůh (1845) + Synové Eduardovi aneb Páté přikázání boží (1845) + Fedor a Ludovika aneb Kdo zvířata trýzní, hřeší (1846) + Gustav Vasa aneb Král a sedlák (1846) + Josa aneb Spálení synagogy v Mnichově (1846) + Kovář Ruhelský (1846) + Mistr Bohata aneb Práci se živíme, hrou se zavádíme (1846) + Obležení Freibergu za třicetileté války (1846) + Cár Petr Veliký tesařem v Zaardamu (1847) + Malý Eskymo a polnice aneb Kdo jest můj bližní? (1847) + Pobřežní právo aneb Kdo po cizím statku baží, hyne na těle i na duši (1847) + Svati tři králové (1847) + Hunové z Meziбору aneb Bůh dopouští, ale neopouští (1848) + Milujte se vespolek! (1848) + Zajatci na Kavkazu aneb Bůh doufajících v něj neopouští (1848) + Kouzelný cikán čili Varuj se lákání zlého! (1849) + Šťastný ostrov aneb Chudoba a bohatství (1849) + Mladý voják aneb Arthur v Indii (1851) + Sourozenci aneb Sirotci a přátelé jejich (1851) + Blažej Holoubek (1852) + Benátský kupec (1854) + Vyslouzilec Hrdina a jeho syn (1855) + Jan Egede, zvěstovatel křesťanské víry v Grónsku (b. d.); H. Claren, J. Krebs, K. G. Prätzel, S. Nelly: Zábavný vypravovatel rozmanitých dějin a povídek 1–4 (1844–45); S. Nelly, M. Niesner, E. Scaewola aj.: Kratochvilník pro dospělou mládež, to jest Sbírká rozmanitých povídek, novel, pověstí a báchorek ze všech věků 1–3 (1844, 1845, 1847); F. Hoffmann: Kaptal (1848) + Vilím Tell aneb Osvobození Švejcarska (1850) + Loango, věrný otrok (1853) + Svedený Havel aneb Kdož páše hřích, služebník jest hřícha (1853) + Škola strastí (1954) + Cikánský Fricek (1855) + Dobré srdce (1855) + Cokoli činíš, sobě činíš (1856) + Život černých otroků v Americe (1856) + Jak si usteleš, tak si lehneš (1857) + Řecký princ Alexino (1857) + Železná hlava (1857) + Alexaška Menčíkov, moskevský paštičkář (b. d.) + (posmrtně): Hraběcí sirotek (1859) + Malé okolnosti znamenitých výsledků (1863) + Věrný služebník (1863) + Bůh spravedlivého neopustí (1868); A.-R. Le Sage: Kulhavý šotek ve Španělsku (1850); an.: Utěšená povídka o princí Gerbinovi a princezně Rozíně (1850); an.: Cesty k zločinu a ku zkáze (1851); A. Dumas st.: Tři mušketýři 1, 2 (1851) + Tři mušketýři po dvaceti letech 1–3 (1852–53) + Tři mušketýři ještě po desíti letech aneb Hrabě z Bragelonne 1–6 (1853–54); Korbinian: Pytlák. Příběhové Štěpána Pily z dob prvnějších francouzských válek (1855) + Vězeň. Příběhové rakouského strážníka z dob sedmileté války (1856); A. Schoppe, R. Koch: Kytička rozmanitého vypravování utěšených povídek a bájek (1861) + Utěšenky. Dárek dobrým a nábožným dítkám 1, 2 (1861) + Věneček uvitý z utěšitelných povídek a bájek (1861). – *Ostatní práce* (náboženské a poučné knížky původní i přeložené): F. A. Krummacher: Podobenství 1–3

(1821–22) + Nový Rok (1824); an.: Kuchařka pražská aneb Co strojiti dnes? (1823, pseud. Kadeřavský); J. A. K. Hanl: Pobožnost k stoleté slavnosti sv. Jana Nepomuckého (1829); J. M. Hauber: Úplná křesťanská modlitební kniha (1842); K. A. Schimmer aj.: Veleslavná císařovna Marie Terezie a ... nesmrtelný její syn císař Josef II. (1847); Umění zalíbiti se manželům a jejich lásky i vážnosti sobě získati a zachováti. Dárek nevěstám a mladým manželům (1854); Pravá síla křesťanské duše. Modlitby v duchu božím pro křesťany katolické (1856); Cesta do nebeské vlasti, tj. Kniha modliteb, zpěvů, žalmů a rozjímání pro křesťana katolického na celý církevní rok (b. d., 1858). ■ REDIGOVAL *časopisy a noviny*: Čechoslav (1822–25; 1822–23 s V. R. Krameriem), Dopisovatel pro Čechy a Moravany (1822–25; 1822–23 s V. R. Krameriem), Poutník slovanský (1826–27), Pražské noviny (1830–33; 1830–32 s J. Lindou), Rozličnosti Pražských novin (1830–33; 1830–32 s J. Lindou); *kalendář*: Všeobecný domácí a hospodářský kalendář (1836–39). ■

LITERATURA: F. Jabulka: ref. Ctiboj a Militka, Čechoslav 1820, s. 255 a pokr.; J. K. Chmelenský: ref. překl. Th. Körner: Ponocný (insc.), Čes. včela 1834, s. 384; an. (J. Pospíšil): ref. překl. A. L. Grimm, Květy 1835, s. 499; cký (K. Bělecký): ref. překl. Th. Körner: Mikuláš hrabě Zrinský, Čes. včela 1838, s. 224; Pipo (J. V. Picsek): ref. překl. Th. Körner: Ponocný (insc.), Ost und West 1838, s. 338; an. (J. B. Pichl): ref. překl. O. H. Loeben aj.: Čtenářský poklad, Vlastimil 1840, d. 4, s. 96; Vojtěch K ***: Důkladným schválením T. překladů podlé G. Nieritze..., Čes. včela 1843, s. 412; F. Havránek: ref. překl. G. K. Nieritz: Milovati budeš bližního svého, Nalezenec, Časopis pro katol. duchovenstvo 1843, za s. 716 + ref. překl. G. K. Nieritz: Labutěnka, Belisar, tamtéž 1844, za s. 621; J. Malý: Přehled literární činnosti Čechů od r. 1848 až do nynější doby, ČČM 1852, sv. 4, s. 16; ● nekrology (an.): Pražské noviny 8. 3. 1857; Mor. národní list 14. 3. 1857; Slovenské noviny (Vídeň) 14. 3. 1857, příl. Světozor ●; an.: F. B. T., Květy 1870, s. 398; F. Schulz: Česká balada a romance, Osvěta 1877, sv. 1, s. 463; J. Arbes: Z uvadlých slavověnců (s přetiskem T. básně Panu J. Nep. Štěpánkovi), Světozor 32, 1897/98, s. 416; -vb- (V. Brtník): Od narození F. B. T. uplynulo 2. července t. r. sto třicet let..., Topičův sborník 10, 1922/23, s. 521; F. Vodička in Počátky krásné prózy novočeské (1948); J. Plch in Souhvězdí domova (1960, s. 91); L. Kusáková: Sentimentální povídka v českých časopisech národního obrození (1786–1830), ČLit 1995, s. 290 + in Zábavné povídky raného obrození (2005).

lk

František Jan Tomsa

* 4. 10. 1751 *Všeň* u Turnova

† 1. 11. 1814 *Praha*

Představitel českého josefínství, gramatik a lexikograf, publicista a překladatel vzdělávacích a výchovných spisů z němčiny, autor příležitostných básní.

Podepisoval se též jen František (Franz) T.; 4. 10. je doloženo jako datum křtu. – Narodil se v osadě Mokrá (Mokrý) patřící ke katastru obce Všeň; pocházel z české rolnické rodiny. Byl strýcem spisovatele a redaktora Františka Bohumila T. První vzdělání získal na piaristické škole v Kosmonosích u Mladé Boleslavi, kde také, jak uvádí 1813 ve vlastním rukopisném životopise s titulem Krátký život F. J. T., sestaveném pro strahovského knihovníka B. J. Dlabače (v LA PNP ve fondu Varia), došlo k probuzení jeho národního uvědomění; 1772 odešel do Prahy na tzv. filozofii. Během studia se zdokonaloval jak v češtině, tak v cizích jazycích (řečtina, latina, ruština, polština, němčina). Na pravidelných schůzkách v domě rytíře J. F. Neuberka se seznámil s řadou vlastenecky orientovaných učenců, mj. s J. Dobrovským a M. V. Krameriem, s nimiž ho spojovalo celoživotní přátelství. 1777 získal místo překladatele a korektora (od 1785 i faktora ekonomie) při tiskárně pražské normální školy. Podílel se na reorganizaci rakouského školství (od 1782 jako tajemník F. Kindermanna) a prosazoval české překlady učebnic a metodických příruček; sám je tiskl pro češtinu upravenou latinkou v nové pravopisné úpravě, předjímající pozdější pravopisné návrhy Hankovy a Šafaříkovy. Z příkazu nejvyššího purkrabího knížete K. E. Fürstenberka překládal 1786 do češtiny rakouský osvětský lidovýčasný časopis Der Volkslehrer (vyd. jako Učitel lidu), 1787 vydával s podporou F. Kindermanna vlastní populárně-naučný a výchovný časopis pro lid a mládež Měsíční spis k poučení a obveselení obecného lidu. 1792 se přihlásil do konkursu na místo profesora české řeči a literatury na pražské univerzitě. Po smrti M. V. Kramera (1808) pomáhal v nakladatelství Česká expedice a spolu s J. Rulíkem redigoval C. k. vlastenské noviny. Kolem 1800 byl nucen pro zdravotní problémy opustit náčas zaměstnání, 1808 byl raněn mrtvicí, ale uzdravil se; 1813 byl penzionován a krátce nato zemřel.

Hlavním oborem T. literární činnosti byla jazykovědná bohemistika. Napsal obsáhlou gramatiku českého jazyka *Böhmische Sprachlehre*, zachycující soudobý psaný i mluvený úzus včetně existujících stylových variant, a sestavil česko-německo-latinský slovník *Vollständiges Wörterbuch der böhmisch-deutsch- und lateinischen Sprache*, opírající se nejen o excerpci starší české literatury, ale i o soudobý jazyk; pro svou spolehlivost byl využit v pozdějším slovníku Jungmannově. Další jazykovědné práce věnoval např. problematice českého slovesa, pravopisu, výslovnosti a vývoji českého jazyka (ke spisu *Über die Veränderungen der českischen Sprache...* připojil antologii českých textů od nejstarších po současné, včetně nářečních zápisů z Turnovska). Vedle jazykovědy se věnoval propagaci osvětské lidovému. Z němčiny přeložil řadu populárně-naučných spisů (R. Z. Becker, J. Ch. Schubart von Kleefeld aj.). Překlady modliteb, kázání a ilustrativních příběhů sledovaly mravní a náboženskou výchovu lidu a mládeže. Okrajově se T. věnoval psaní příležitostných básní, určených převážně oslavě rakouského panovníka a některých českých šlechtických rodů.

PŘÍSPĚVKY in: Hlasatel český (1806–08, 1818); Kalender für Aufseher, Katecheten und Lehrer der Nationalschulen in Königreiche Böhmen (1789–96); Lieferungen für Böhmen von Böhmen (1793); Měsíční spis k poučení a obveselení obecného lidu (1787); alm. Nové básně (1798). ■ **KNIŽNĚ.** *Příležitostné básně a modlitby:* Aloisii, deři hraběcí Kristiana Clama-Gallase a Karoliny manželky jeho... (1798); Karolině Clamové-Gallasové hraběnce... (1798); Leopoldině, kněžně z Firstenberku... (1798); Terezii, Alžbětě a Apollonii, hraběnkám Vratislavkám z Mitrovic, dcerám Eleonory hraběnky Vratislavky Netolické, rozené Vrbnové (1798); Josefovi Vratislavovi z Mitrovic..., když pojímal za manželku vdovu po hraběti Františku Wallisovi... (1799); Na památku Karla Josefa knížete z Firstenberku... (1799); K prospěchu řeči Královské Vyvýšenosti arciknížete Karla... k českým, moravským a slezským obyvatelům... (B 1800); František Libštejnský, hrabě z Kolovrat, když pojímal za manželku Rosu... (1801); Ludvík Széchényi, když pojímal za manželku Aloisii, dceru hraběcí po Karlovi Clamovi-Gallasovi... (1801); Modlitby pro křesťany katolické (1803); Plesání města Turnova, když Jeho biskupská Milost Václav Leopold Chlumčanský ráčil duchovní věci v městě Turnově přehlížet... (1803); Knížecí Osvícenosti Alžbětě, ovdovělé kněžně z Firstenberku... (1804); Na den narození... císaře římského, ... ra-

kouského, a krále českého Františka II. ... (1805); Na příjezd... císaře římského, ... rakouského, a krále českého Františka II., v Praze... (1805). – *Jazykovědné práce:* *Böhmische Sprachlehre* (1782); *Elementarwerk der böhmisch-deutsch- und lateinischen Sprache* (1784); *Uvedení k české dobropísebnosti* (1784, an.; 2. vyd. 1788); *Malý německý a český slovník* (1789); *Vollständiges Wörterbuch der böhmisch-deutsch- und lateinischen Sprache* (1791, s předml. J. Dobrovského: *Über die Ursprung und die Bildung der slavischen und insbesondere der böhmischen Sprache*); *Naučení, jak se má dobře česky psát. Pro české školy* (1793; 2. vyd. 1800); *Über die Aussprache der českischen Buchstaben, Sylben und Wörter nebst Leseübungen* (1801); *Über die českische Rechtschreibung mit einem Anhang, welcher dreizehn českische Gedichte enthält* (1802); *Über die Bedeutung, Abwandlung und Gebrauch der českischen Zeitwörter* (1804); *Über die Veränderungen der českischen Sprache, nebst einer českischen Chrestomathie seit dem 13. Jahrhunderte bis jetzt* (1805); *Neuestes ausführliches und vollständiges böhmisch-deutsches synonymisch-phraseologisches Nationallexikon oder Wörterbuch...* nach Veleslavins Sylva quadrilinguis 2 (1807, 1. d. 1805 A–O napsal K. I. Thám); *Größere českische Orthographie...* (1812); *Von der Vorzügen der českischen Sprache oder Über die Billigkeit und den Nutzen, die českische Sprache zu erhalten...* (1812). – *Překlady:* H. Braun: *Vybrané bajky a povídačky pro školy* (1777, an.); K. J. Seibt: *Kniha katolická, obsahující v sobě naučení a modlitby* (1780); (J. Ch. Schubart von Kleefeld:) *Tajné rady Šubarta. Dobře míněné volání na všechny sedláky, kteří nedostatek píce trpí, i taky na české* (1785); R. Z. Becker: *Kniha bída a pomoci pro sedlský lid* (Brno 1789, an.; znovu 1791 s T. jménem a s tit. *Pomoc v potřebě neb Užiteční, veselí i smutní příběhové obyvatelů z Mildheimu*); an.: *Nešťastné příhody k výstraže nezkušené mládeži* (1794; znovu 1820); B. Ch. Faust: *Katechismus o zdraví* (1794); J. K. S. Berner: *Čtení o zimě* (1801); an.: *Instrukce pro všechny školní dohlédáče a učitele* (1807); J. A. Schneider: *Křesťan při smrti. Kázání na Veliký pátek* (1809); J. F. Adlof: *Knížka mravná s 60 historiemi a povídkami pro dívky* (1810); G. Göttlich: *Řeč v pamětný den smrti Ježíšovy* (1810); J. Weber: *Dvacetero povídek s 18 biblickými naučeními z přísloví Salamounových* (1810); J. Werner: *Způsob, jak by se vyplemenil všechen hmyz bez jedu* (1810). ■ **REDIGOVAL periodika:** *Učitel lidu* (1786), Měsíční spis k poučení a obveselení obecného lidu (1787), C. k. vlastenské noviny (1808–12, s J. Rulíkem). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** Š. Lomnický z Budče: *Tobolka zlatá* (1791) + *Kancionál neb Písne nové historické na dni sváteční přes celý rok* (1808); *Život Karla IV., krále českého* (1791, s F. F. Procházkou). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 16 235 – 16 261. ■ **LITERATURA:** J. Rennerová: F. J. T. a Jan Nepo-

muk Rulík, dva popularizátoři obrozenských idejí (diplom. práce, Filoz. fakulta UK 1958). ■ an. (J. Dobrovský): ref. *Elementarwerk...*, *Allgemeine Literatur-Zeitung* (Jena) 1785, č. 10 + *Über die Aussprache...*, *Annalen der Literatur und Kunst* (Víděň) 1802, č. 36 + ref. *Modlitby pro křesťany...*, tamtéž 1803, č. 87 → *Literární a prozodická bohemika* (1974) + ref. *Über die Bedeutung...*, tamtéž 1804, č. 127; K. Kabát in *Prvních padesát roků trvání tiskárny Státního nakladatelství* (1926); B. Havránek in *Vývoj spisovného jazyka českého* (1936, s. 82); J. Štraus: *Zapadlý obrozenský časopis*, *Slovesná věda* 1951, s. 158; R. K. Nešvera: *Zásluha F. J. T. o český knihtisk*, *Sborník Nár. technického muzea* 1955, s. 72; J. Plch in *Souhvězdí domova* (1960, s. 30); J. Průcha: *K hodnocení T. kodifikace spisovné češtiny*, *SaS* 1963, s. 57; K. Polák in *Třemi stoletími. Stručné dějiny Státního pedagogického nakladatelství* (1967); L. Zeil: *Die Bedeutung des tschechischen Josefines F. J. T. für die Entwicklung seiner Muttersprache*, *Zeitschrift für Slawistik* (Berlín) 1969, s. 597; B. Slavík in *Od Dobnera k Dobrovskému* (1975); L. Kusáková: *170 let od úmrtí F. J. T.*, *NŘ* 1985, s. 108; V. Koblížek: *F. J. T., představitel českého mluvnictví v počátcích národního obrození*, sb. *František Martin Pelcl* (2001, s. 92).

lk

Čeněk Tonder

* 23. 7. 1859 *Kouřim*

† 12. 4. 1934 *Škvorec* u Českého Brodu

Autor historických povídek pro mládež i dospělé a odborných pedagogických statí, lidovýchovný pracovník.

V matrice narozených zapsán jako Vincenc T. – Pocházel z rodiny obchodníka se střížním zbožím. Základní vzdělání získal v rodišti na obecné (1865–70) a měšťanské škole (1870–74), poté studoval na učitelském ústavu v Kutné Hoře, kde maturoval 1878. T. r. nastoupil učitelskou dráhu ve Viticích u Čes. Brodu, zprvu jako podučitel, 1880–85 jako učitel (s přestávkou od září 1884 do února 1885, kdy byl výpomocným učitelem v Ondřejově). Na Česko-brodsku učil i nadále: jako definitivní učitel v Úvalech, 1891–1917 byl řídícím učitelem obecné školy v Třebosticích a 1917–22 působil ve stejné funkci v Slušticích. Od září 1922 žil ve výslužbě ve Škvorci, kde byl i poříben.

T. dílo mělo spíše ambice lidovýchovné než umělecké a bylo čtenářsky živé hlavně v 90. le-

tech 19. století. T. psal především povídky s historickými náměty, které lokalizoval jednak do rodné Kouřimi (*Jak žáci vysvobodili vězně tureckého*), jednak do míst svého učitelského působení (*Šlépějemi předků*, *Lupiči* aj.). Využíval při tom i oblastní archivy, z nichž čerpal pro své příběhy základní materiál. Svým nedostižným vzorům, Z. Wintrovi a A. Jiráskovi, se nejvíce přiblížil v rozsáhlejších povídkách z období vlády Marie Terezie *Před úsvitem*, která ideově i stavbou tvoří vrchol T. díla, sestávajícího většinou jen z krátkých próz nezastřeně didaktických. Pro dospělé napsal ještě několik drobných povídek (*První peníze*) a humoresek (*Clarinetto solo*), námětově čerpaných z učitelského života. Pro mládež zpracoval pověsti z Posázaví (*Pomněnky sázavské*) a z Moravy (*O pestré Orlici*).

PSEUDONYM, ŠIFRA: R. Zlický (Naše hlasy); Č. T. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Anděl strážný* (Brno); *Beseda učitelská* (1884); *Besedy lidu* (1893–96, 1911); *Besídka malých* (od 1883); *Budečská zahrada* (1884–89); *Čes. slovo* (1925); kal. Havlíček na r. 1914 (Brandýs n. Lab.); *Hlas národa* (1887); *Jitřenka* (1888); *Květy mládeže* (1894–98); *Malý čtenář* (1888–98, 1906, 1913–16); *Národ a škola* (Vel. Meziříčí, od 1883); *Nár. listy* (1884–87, 1891–96, 1906–12); *Nár. obzor* (1913, příl. *Besedy*); *Naše hlasy* (Čes. Brod, Kolín, od 1884); *Naše škola*; *Naší mládeži*; kal. Palacký na r. 1914 (Brandýs n. Lab.); *Posel z Budče* (od 1884); *Šotek*; *Venkov* (1906–12, 1926–27); *Vesna* (Brno, Vel. Meziříčí 1887–92); *Zábavné listy* (1889, 1893); *alm.* *Z české školy* (1884); *Zlatá Praha* (1892). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *První peníze* (P 1886, s. pracemi jiných); *Clarinetto solo* (P 1887, s. pracemi jiných); *Pomněnky sázavské* (PP pro ml., 1887); *Pomněnky sázavské* (PP pro ml., 1887; obs. jiné PP než stejnojmenná předchozí kniha); *O pestré Orlici* (PP pro ml., 1890); *Ze starých časů* (PP pro ml., 1893); *Z minulosti a přítomnosti* (PP pro ml., b. d., 1896); *Na stopě* (D b. d., 1897); *Z minulosti* (PP pro ml., 1897); *Před úsvitem* (P 1899); *Šlépějemi předků* (PP pro ml., 1900); *Lupiči* (P pro ml., 1901); *Žáci žebraři* (P pro ml., 1902); *Jak žáci vysvobodili vězně tureckého* (P pro ml., b. d., 1903); *Patero historických povídek* (PP b. d., 1908); *Za městskou zdí* (PP b. d., 1909); *Dcera generála* (P pro ml., 1910); *Zlato* (P pro ml., 1913). – *Ostatní práce*: *O české knize* (1890); *Škvorec a okolí* (průvodce, b. d., 1899); *Katechismus českých rodičů* (1907). ■ REDIGOVAL *almanach*: *Z české školy* (1884). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: K. J. Herloš (C. G. Herlossohn): *Husité čili Čechy od roku 1414–1424*, 1, 3 (b. d., 1900, 1. Jan Hus, 3. Jan Žižka; úprava překladu). ■

LITERATURA: E. Miřiovský: ref. *Z české školy*, *Zlatá Praha* 1884, příl. s. 207; ● ref. *Clarinetto solo*:

Tonner

-aue- (H. Pittauer), Lit. listy 8, 1886/87, s. 384; J. V. (Vyhřídál), Hlídko lit. 1888, s. 51 ●; J. Rozvaha (Koněřza): ref. O pestré Orlici, Lit. listy 12, 1890/91, s. 39; J. Horák: ref. Ze starých časů, Hlídko lit. 1893, s. 384; ● ref. Před úsvitem: V. (F. V. Vykoukal), Světozor 33, 1898/99, s. 623; jv. (J. Vodák), Obzor lit. a umělecký 1899, s. 228; Vbk. (J. Voborník), NL 5. 1. 1900 ●; an.: nekrolog, Uhor 1934, s. 69.

sm

Emanuel Tonner

* 25. 12. 1829 *Velký Zdíkov* (Zdíkov) u Vimperka
† 4. 4. 1900 *Praha*

Překladatel z latiny, francouzštiny, němčiny, slovanských jazyků; historik a politický publicista.

Pocházel z rodiny ekonomického a právního ředitele. Bratr Augustin T. (1823–1890) byl právník, veřejný pracovník a politický publicista, bratr František T. (1837–1934) ředitel reálky v Písku, politik a autor učebnic chemie. E. T. získal základní vzdělání v rodišti, gymnázium navštěvoval zprvu v Praze na Starém Městě (1840–42), pak v Tarnově v Haliči, kde byl jeho strýc ředitelem výchovného ústavu; tento pobyt, za něhož poznal polské vlastence a polskou revoluční mládež, měl na něho určující vliv: celý život se pak zabýval polsko-českými a polsko-ruskými vztahy i slovanskou vzájemností vůbec. 1845 se vrátil do Prahy, zde 1849 dokončil gymnázium a filozofii (učitel J. P. Koubek). Zúčastnil se bojů na barikádách 1848. Od 1849 spolupracoval s redakcí Havlíčkových Nár. novin a Lípy slovanské, po jejich zániku s redakcí Večerního listu. Pro aktivní účast ve spolku Českomoravské bratrstvo byl postaven před vojenský soud na Hradčanech, posléze však osvobozen. 1854–55 působil jako suplent na gymnáziu v haličské Przemysli, 1855–56 v Rzeszówě, 1856–63 jako profesor dějepisu a zeměpisu na nově zřízené německé obchodní akademii v Praze (s přerušením 1858–60, kdy učil na reálce v Písku). 1863 byl pro své vlastenecké smýšlení správním výběrem akademie suspendován, ale ještě t. r. obdržel místo učitele týchž předmětů na právě ustavené Vyšší dívčí škole; 1865 přednášel též na technice. 1872 se stal ředitelem nově zřízené Československé akademie obchodní, o jejíž organizaci a rozkvět měl velké zásluhy a kde působil až do smrti. 1889 byl jmenován inspektorem čes. obchod-

ních škol, 1899 získal titul školní rada. 1900 byla založena nadace jeho jména, která měla podporovat absolventy Československé obchodní akademie při studijních cestách do ciziny. Od začátku 60. let se T. věnoval i publicistice a redaktorské činnosti: 1860 působil v redakci Času, pak Nár. listů. Od 1867 byl redaktorem Světozoru, funkce se vzdal 1869 v souvislosti se svým půlročním uvězněním pod Novoměstskou věží pro tiskový delikt (společně s bratrem Augustinem, který byl autorem inkriminovaných textů). Aktivně se účastnil veřejného života. 1862 byl zvolen do výboru Svatobora, byl spoluzakladatelem Sokola (navrhl spolku jeho jméno), členem výboru Matice lidu, přednášel v Umělecké besedě. 1861 byl zvolen do českého sněmu, 1879 do říšské rady, v níž působil do 1895 (v jejím školském výboru se zasazoval o zrovnoprávnění češtiny na školách). V mládí liberál, později konzervativec, kandidoval nejprve za mladočechy, pak za staročechy; jejich program hájil i v době, kdy byli ze zákonodárných institucí vytlačeni, ve sboru pražských obecních starších, v němž zasedal až do smrti. Oženil se v pozdním věku 1886, měl dvě děti. Zemřel náhle na infarkt myokardu.

Knižně vydané T. literární práce tvoří hlavně překlady. 1852 vyšla v jeho převodu sbírka A. Popoviće Srbské národní písně (vydala je „jihoslovanská mládež ku prospěchu českého Národního divadla“). Významné jsou T. překlady latinských spisů českých vlasteneckých autorů 16. a 17. století, zvláště Balbínovy Obrany a spisu P. Stránského Respublica Bojema (tuto knihu začal překládat 1869 ve vězení a pracoval na ní až do jejího vydání 1893). Nedokončeno zůstalo vlastní T. historické dílo *Vypravování dějin domácích*. Svému vztahu k Polákům dal T. výraz sbírkou svých časopiseckých článků *Poláci a Češi* a prací *Slovo upřímné Polákům a Rusům* (vyšla současně polsky, ale v Polsku se nesetkala s porozuměním). Kromě politických statí publikoval časopisecky hlavně místopisné práce a ve sb. Čechy podal historický a kulturní popis Pražského hradu a Hradčan. Časopisecky uveřejnil i překlady z polštiny, slovinštiny a němčiny. Rané překlady dvou her z francouzštiny, uvedené ve Stavovském divadle, jsou doloženy plakáty v Divadelním oddělení Nár. muzea.

ŠIFRA: E. T. ■ PŘÍSPĚVKY in: Beseda učitelská (1871); Correspondenz (1868); Čas (1861); ČCM (1877, 1882); sb. Čechy 3/1, 2 (1885); sb. Česko-

slovanská akademie obchodní v Praze od svého založení 1872 až do vystavení budovy vlastní 1892 (1894); sb. Českoslovanská akademie obchodní v Praze za dvacetipětiletého trvání svého od r. 1872 do r. 1897 (1898); Hlas (1863); Hlas národa (1887–90); Lit. listy (1865); Mělničan (1883, řeč. E. T., poslance podřípského, kterou měl v sněmovně poslanců rady říšské dne 2. března 1883, i sep.); Mor. orlice (Brno 1867); Nár. listy (1870, 1873, 1879, 1881, 1892); Osvěta (1862); Posel z Prahy, pokr. Čes. noviny, dříve Posel z Prahy (1878–83); Poutník od Otavy (Písek 1858–60); Světozor (1867–70, 1886); Svoboda (1867); Výr. zpráva Českoslovanské akademie obchodní v Praze za škol. rok 1887–88; Zlatá Praha (1864); Zlatá Praha (1888–90). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: Srbské národní písně (1852; an., v předmluvě uveden jako Manoil Toner); Napoleon III.: Julius Caesar 1, 2 (1865, 1867, s jinými); Ondřej z Habernfeldu: Vypravování o vojně české od roku 1617 (1867, i ed.) + Odpověď na vylučování, kteráž proti Čechům namítána jsou od J. M. C. Ferdinanda III., plnomocného vyslance při vyjednávání o všeobecný mír v Monasteru l. 1645 (1887, i ed.); B. Balbín: Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého (1869); P. Stránský: Poopravené i rozmnožené vypsání vši obce Království českého (1893). – *Ostatní práce*: Poláci a Češi (1863); Slovo upřímné Polákům a Rusům (1871); Vypravování dějin domácích 1–3 (1871, 1877, 1879); Slovo o potřebě, abychom zanechali politiky nečinnosti (1874); Státní dráha z Rakovníka do Protivína (1875); Velectěným pánům voličům okresů podřípských (1883); O průmyslových výstavách světových (1888); O činnosti sněmu zemského v ohledu kulturním (1889); Památce Antonína Skřivana (1890). ■ SCÉNICKY. *Překlady*: A. Dumas st.: Slečny Saint-Cyrské (1851, na plakátě uveden jako J. Tonner); Ch.-G. Étienne: Zlostná panička (1852, uveden jako E. B. Tonner). ■ KORESPONDENCE: O Boleslavu Jablonském (redakci Nár. listů z 1881), NL 8. 3. 1881. ■ REDIGOVÁL časopis: Světozor (1867–69); *sborník*: Památník Sokola pražského (1882, s I. Herrmannem a M. Krajníkem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Třetí roční zpráva o Českoslovanské akademii obchodní v Praze za škol. rok 1874–75 (1875); Českoslovanská akademie obchodní v Praze od svého založení 1872 až do vystavení budovy vlastní 1892 (1894); Českoslovanská akademie obchodní v Praze za dvacetipětiletého trvání svého od r. 1872 do r. 1897 (1898). ■

LITERATURA: an.: ref. Vypravování dějin domácích 2, NL 28. 9. a 20. 12. 1877; J. Neruda: E. T., Humorist. listy 1880, s. 378 → Podobizny 1 (1951, s. 284); ● ref. sb. Čechy: =, Zlatá Praha 1884, příl. s. 199; an., Zlatá Praha 1885, s. 15; =, Zlatá Praha 1886, s. 15, 271, 479 ●; an.: E. T., Světozor 1886, s. 344, 350; ● ref. překl. B. Balbín: P. Skřivan, Vlast 7, 1890/91, s. 810; P. Š. (Šup), Hlídka lit. 1891, s. 347 ●; ● ref. překl. P. Stránský: F. S. (Schulz), Zlatá Praha 10, 1892/93, s. 528; -b-, Světozor 27, 1892/93, s. 526; J. J. Veselý, Vlast 9,

1892/93, s. 1039; A. Truhlář, ČČM 1894, sv. 1, s. 174 ●; ● nekrology: an., NL 4. 4. 1900 (odpol.) a 5. 4. 1900; Slavjanin (K. Štěpánek), NL 28. 4. 1900; =, Zlatá Praha 1900, s. 276; an., Besedy lidu 1900, s. 153; J. L. Turnovský, Osvěta 1900, d. 1, s. 470 ●; V. Žáček in Ohlas polského povstání r. 1863 v Čechách (1935); an.: E. T., PL 16. 11. 1938.

sm

F. Topič

Působnost 1883 (1886)–1936, 1937–1949

Pražské nakladatelství zaměřené na soubory spisů českých autorů převážně národně i tradičněji orientovaných a ve 20. století na výpravné publikace o českém výtvarném umění, později i na přeloženou beletrii a populárně-naučné spisy; knihkupectví s cizojazyčným sortimentem a prodejem uměleckých předmětů a reprodukcí a s výstavní síní. Od 1937 pokračovalo jako nakladatelství původní a přeložené beletrie a kulturněhistorických dokumentů s názvem Topičova edice.

Založil je František T. (* 20. 11. 1858 Chvalín u Roudnice, † 29. 3. 1941 Praha). Pocházel ze selského rodu, vystudoval reálku v Lounech a v Ústí n. Lab. a 1873–75 obchodní akademii v Praze, působil v několika firmách a příležitostně publikoval v listech Čes. noviny, Domažlické listy, Říp. Příspěvkem Upřímné slovo našim obchodníkům (Čes. noviny 1. 6. 1881, podp. F. Chvalinský, knižně 1933) upoutal pozornost F. Šimáčka natolik, že ho zaměstnal v administraci svého nakladatelství. Tam se F. T. seznámil s Šimáčkovou neteří Terezií Šulcovou (1861–1924), absolventkou Ženského výrobního spolku, se kterou se 1883 oženil. F. Šimáček uzavřel 1882 na Topičovo jméno smlouvu s V. Benešem Třebízským na jeho sebrané spisy, 1883 získal knihkupeckou koncesi a v říjnu t. r. zřídil na Ferdinandově třídě knihkupectví jako věno své neteře a pověřil T. jeho vedením. 1884 F. T. zahájil (zprvu formálně jako „knihkupectví F. Šimáček“ pro odlišení od mateřské firmy „F. Šimáček, knihtiskárna a nakladatelství“) i nakladatelskou činnost. Po Šimáčkově smrti krátce vedl knihtiskárnu a odpovídal za vydávání časopisů Jarý věk a Světozor (1885–86), 1885 také získal vlastní koncesi, 1886 se osamostatnil a vedl knihkupectví i nakladatelství pod svým jménem. 1887 převzal do svého nákladu populární časopis I. Herrmanna Švanda dudák, s jehož redaktorem přišli do nakladatel-

ství literáti i výtvarníci, kteří vytvořili vedle S. Čecha a K. V. Raise jeho kmenový autorský kruh. Tehdy si F. T. zajistil i vydávání spisů J. Nerudy. Program závodu, vstupujícího koncem 80. let 19. století rychle mezi nejvýznamnější pražské firmy, byl vybudován na ověřených hodnotách soudobé české literatury a na výpravných uměleckých publikacích. Postupně rozšiřované knihkupectví s cizojazyčným sortimentem výrazně orientovaným na literaturu francouzskou (u T. měla svoji výlohu i společnost Alliance Française) připojilo i prodej originálů, autorských kopií i reprodukcí populárních děl českého soudobého umění (zejména J. V. Myslbek aj.). Na tuto aktivitu navázalo 1894 otevření výstavní síně Topičův salon, na jehož řízení se s F. T. a malířem V. Olivou podíleli bratři T. manželky A. a Č. Šulcovi (do uzavření 1899 v něm proběhlo 39 výstav, mj. M. Aleš, A. Mucha, J. Uprka, A. Böcklin, J. Sattler a první členské výstavy S. V. U. Mánes). 1899 se F. T. podílel na založení společnosti Čes. grafická Unie. 1906 přenesl působště do sousedního domu adaptovaného pro jeho potřeby. V něm byl obnoven i Topičův salon, na jehož vedení se podílel K. Šimůnek (1906–11; proběhlo v něm 47 výstav především českých umělců různých směrů od J. Mánesa až po Osmu a výtvořů uměleckého průmyslu prosazované Z. Braunerovou a M. Martenem). Redakčně s nakladatelstvím spolupracovali zejména K. Rožek, F. Strejček a A. Wenig. Často churavějící jediný syn zakladatele firmy Jaroslav T. (* 7. 7. 1885 Praha, † 25. 3. 1936 Praha) absolvoval obchodní akademii a praxi v Lipsku a v Paříži, pak byl zaměstnán v otcově závodě. Po sňatku 1909 s dcerou pražského lékaře Miladou Burškovou (* 18. 3. 1888 Praha, † 27. 4. 1961 Raspenava u Frýdlantu v Čechách) se podílel na řízení firmy, jež 1913 byla změněna ve veřejnou obchodní společnost, do níž k původnímu majiteli F. T. přistoupili jeho manželka Terezie T. a syn Jaroslav T. Po válce založené oddělení uměleckého průmyslu řídila Milada T., která též zprvu pod pseudonymem M. Ladová, později též pod svým jménem, přeložila několik knih z ruštiny (J. N. Čirikov, A. I. Kuprin), angličtiny (H. Payson, Ch. G. D. Roberts) a z němčiny (A. Steffen) a redakčně se podílela na řízení nakladatelství. Své gastronomické umění vložila do dvou kuchařských knih (Pro změnu, Breviář kuchaření). Topičův salon, obnovený 1918 a řízený do 1929 A. Šulcem, přinesl do

1936 asi 220 různorodých výstav (z nejvýznamnějších mj. O. Nejedlý, J. Šíma, J. Zrzavý, Sdružení českých umělců grafiků Hollar), jeho význam však postupně upadal. Knihkupectví, tradičně angažované v prodeji a distribuci francouzského tisku, bylo počátkem 20. let výrazně poškozeno obdobnými aktivitami Orbisu, protežovaného státními institucemi. 1923 byl pro expedici a sklady zakoupen dům na Vinohradech, v následujících letech byla po výprodeji starších publikací přestavěna provozní část domu na Nár. třídě. V polovině 20. let působil v nakladatelství jako redaktor K. Horký. 1929 se literárním poradcem stal J. Knap. 1934 firma spolu s nakladatelstvími Jan Laichter a Melantrich vstoupila do reformovaného Klubu moderních nakladatelů Kmen. Po smrti syna a svého nástupce prodal na podzim 1936 zakladatel firmy dům na Nár. třídě a knihkupectví včetně firemního názvu F. Topič J. Stránskému, majiteli Lid. novin a nakladatelství Fr. Borový (na koupi se finančně podíleli též ředitel vydavatelských podniků J. Stránského J. Fürth, Stránského právní poradce K. Scheinpflug a spisovatel K. Čapek), v listopadu a v prosinci t. r. byly v aukci prodány sbírky Topičovy galerie a soukromé sbírky Františka T. a Milady T. – Milada T. pokračovala od 1937 v nakladatelské činnosti pod novou firmou *Topičova edice* v domě bývalých skladů a expedice na Vinohradech. Na tvorbě edičního programu se s ní podíleli blízcí spolupracovníci bývalé firmy J. Knap a F. Strejček a vedoucí pracovník hudebního nakladatelství Fr. A. Urbánek L. Boháček, který pro nakladatelství lektoroval literaturu s hudební tematikou. V prosinci 1942 byla firma změněna na společnost s ručením omezeným, do níž kromě nakladatelky vstoupil též manžel její přítelkyně B. Jerie, 1949 byla likvidována. V lednu 1953 byla Milada T. spolu s rodinou Jeriových úředním rozhodnutím vystěhována do severočeského pohraničí, kde až do své smrti vedla jejich domácnost. – Jediná dcera Jaroslava a Milady T. Milada (* 1. 7. 1917 Praha, † 25. 10. 2003 Oslo) žila od 1934, kdy se provdala za norského malíře H. Blekastada, v Norsku, kde působila jako propagátorka české kultury (překládala z norštiny a do norštiny, přednášela dějiny české literatury na univerzitě v Oslo, publikovala monografii o J. A. Komenském aj.). 1998 iniciovala založení Nadačního fondu F. T. – Firma F. Topič sídlila v Praze-Starém

Městě čp. 1011 (Ferdinandova tř. 9, dnes Národní 7), od 1906 v čp. 1010 (dnes Národní tř. 9). Topičova edice sídlila v Praze na Vinohradech čp. 179 (dnes Jana Masaryka 56).

V programu nakladatelství zejména v počátcích převažovaly soubory spisů českých autorů, vydávané často v několika vydáních a v různém uspořádání po celou dobu existence firmy. Spisy sebrané V. Beneše Třebízského (1884–89, 16 sv., red. J. Braun) se dočkaly pěti vydání (naposledy 1907–13). Následovaly Sebrané spisy J. Nerudy (1892–1904, 13 sv., red. I. Herrmann; 2. vyd. 1907–15, 41 sv.: řada 1, 1907–15, 33 sv., red. I. Herrmann, sv. 15–16 L. Quis, sv. 17–33, K. Rožek a řada 2, Kritické spisy, 1907–11, 8 sv., red. L. Quis), doplněné jeho Vybranými spisy (1921, 4 sv., red. A. Novák). Po rozsáhlé reklamní kampani při vydání Čechova Pravého výletu pana Broučka do Měsíce roku 1888 a popularitě jeho Písní otroka (po rychle rozebraném 1. vydání, které vyšlo v prosinci 1894 s vročením následujícího roku, 1895 dosáhly 23 vyd.) zahájily Sebrané spisy S. Čecha (1899–1910, 30 sv.; sv. 1–20 red. autor, sv. 21–23 V. Čech, sv. 24–30 F. Strejček), vydané znovu 1907–15 (s monografií V. Flajšhanse 31 sv.) a 1910–22 (30 sv. bez V. Flajšhanse) a doplněné Vybranými spisy (1925–27, 10 sv., red. F. Strejček). Následovaly Sebrané spisy I. Herrmanna (1905–40, 50 sv., od sv. 41 red. V. Herrmann, od sv. 45, 1937, vycházely v nakladatelství Topičova edice), Spisy B. Havlasy (1909–11, 2 sv., red. K. Rožek), Spisy J. Holečka (1909–32, 22 sv.), Sebrané dějepisné romány J. Svátka (1912–23, 15 sv.), Sebrané spisy K. Legera (1913–25, 12 sv.), Spisy V. Dyka (1918–24, 7 sv.) a Knihy K. Horkého (1926, 3 sv.). Praktické divadelní potřebě byl určen Výbor dramatických spisů V. K. Klicpery (1898–99, 5 sv., red. F. A. Šubert). Trvalou pozornost věnovalo nakladatelství literatuře pro děti a mládež. Vydání jednotlivých děl K. V. Raise, K. J. Erbeny a B. Němcové doplnily Spisy K. V. Raise pro mládež (1902–25, 11 sv.). – Ještě pod firmou knihkupectví F. Šimáčka vydal T. dvě knižnice komentované cizojazyčné četby *Francouzská bibliotéka* (1884, 1 sv., red. J. Herzer) a *Polská bibliotéka* (1884, 1 sv., red. E. Jelínek). Podnětem k založení kmenových beletristických knižnic byl až vstup časopisu Švanda dudák do nakladatelství. Také první beletristická knižnice nese jeho jméno a další byly zprvu převážně spjaty s časopisy. *Čítárna Švandy dudáka*

(1895–1910, 24 sv., red. I. Herrmann) byla vyhrazena převážně humoristickým prózám a přispěli do ní K. M. Čapek Chod, S. Čech, K. Červinka (pseud. V. Štika), I. Herrmann, V. Hladík, I. Hořica, B. Kaminský, J. Krušina ze Švamberka, K. Leger, H. Malířová, K. Mašek (pseud. Fa Presto), A. Nevšímal, L. Quis, K. V. Rais, K. Šípek, V. Štech, A. Zábranský, F. Župan (i pod vl. jm. F. Procházka). Přeloženou humoristickou prózou ji doplnila knižnice *Paleček* (1901–05, 6 sv.), složená z prací autorů píšících anglicky (Th. B. Aldrich, J. K. Jerome, D. Jerrold), francouzsky (E. About, A. Daudet) a rusky (A. P. Čechov). Výběr autorů většiny dalších beletristických knižnic se opíral o osvědčená jména starší a střední generace a jen výjimečně, spíše v překladech než v původní tvorbě, se v nich vyskytl průraznější ediční počin. V knižnici *Topičův sborník vybrané četby* (1909–13, 23 sv., red. K. Rožek) vyšla kromě nových vydání české prózy 19. století (mj. čtyři svazky K. Sabiny a tři J. J. Stankovského) původní díla K. Červinky (pseud. V. Štika), B. Havlasy, J. Krušiny ze Švamberka, A. Nečas, K. Rožka, Q. M. Vyskočila a překlady z francouzštiny (G. Flaubert, É. Pouillon, É. Zola), polštiny (W. Kosiakiewicz, J. Weyssenhoff) a ruštiny (M. J. Saltykov-Ščedrin, A. K. Tolstoj) i švédštiny (V. H. Wickström). Když 1913 edice přenechala svůj název nově založenému měsíčníku, navázaly na ni *Knihy Topičova sborníku* (1914–26, 24 sv., red. J. Borecký a A. Wenig), kompletované z archů beletristických prací přikládaných ke každému číslu časopisu. Původní prózu zastupovali K. Červinka, J. Havlas, R. Jesenská, F. V. Krejčí, E. Lederer (pseud. Leda), H. Malířová, A. Schulz, J. Šimánek, A. M. Tilschová, překlady z angličtiny J. Conrad, F. Harris, R. L. Stevenson, z francouzštiny J. Moréas, maďarštiny K. Mikszáth, z ruštiny A. F. Pisemskij a dánštiny H. Bang, J. V. Jensen. Knižnice české prózy *Topičovy dobré knihy původní* (1916–26, 22 sv.) rozšířila dosavadní český autorský okruh o F. Bořka Dohalského, R. Čechovou, J. S. Gutha-Jarkovského, K. Horkého, J. R. Hradeckého, E. A. Hrušku, E. Jurčinovou, A. E. Mužíka a O. Scheinpflugovou. Výraznější *Topičovy dobré knihy přeložené* (1916–27, 57 sv., red. J. Guth-Jarkovský) přinesly překlady zejména z francouzštiny (již 1917 H. Barbusse: Oheň, dále autoři P. Benoît, J. Barbey d'Aureville, P. Bourget, A. Daudet, Ch. De Coster, C. Farrère, A. France, P. Istrati,

P. Loti, M. Prévost, M. Tinayreová, A. Villiers de l'Isle Adam a též G. G. Casanova: Můj útek z olověných komor benátských), dále z ruštiny (A. V. Amfiteatrov, J. N. Čirikov, F. M. Dostojevskij, M. Gorkij, A. F. Pisemskij, A. A. Sokolov), polštiny (T. Jaroszyński, W. S. Reymont), němčiny (G. Meyrink: Golem, 1917; M. Brod, H. H. Ewers), z angličtiny (J. Buchan, H. Caine, J. London, H. G. Wells) a ze skandinávských literatur (z dánštiny L. Bruun, J. V. Jensen, H. Pontoppidan, z norštiny K. Hamsun a ze švédštiny zejména F. Heller, dále G. af Geijerstam). Základ knižnic *Vzdělávací knihovna českého venkova* (řada 1, 1910–13, 16 sv.; řada 2, 1912–16, 22 sv.) a *Knihovna historických románů a povídek* (1923–30, 21 sv.) tvořila další vydání spisů V. Beneše Třebízského, k nimž byla připojena nová, převážně obálková vydání starších titulů nakladatelství z jiných knižnic, zejména z Topičova sborníku vybrané četby. Ze starší produkce historické prózy nakladatelství těžila obdobně i *Levná lidová knihovna* (1928–29, 9 nečisl. sv.). Trísvazkový soubor próz E. T. Setona dal vzniknout úspěšné překladové knižnici *Povídky o zvířatech* (1915–27, 16 sv.), v níž dále vyšly překlady z angličtiny, dánštiny, němčiny, polštiny a ruštiny. Méně úspěšná byla tematicky blízká knižnice *Skautské večery* (1922–23, 2 sv., red. A. B. Svojsík). Knižnice *Hovory básníků* (1917–22, 14 sv., red. J. Borecký) se přihlásila k tradici Nerudových Poetických besed, na niž však s výjimkou prvního svazku (V. Dyk: Noci chiméry) nedokázala pronikavěji navázat (další autoři J. Borecký, A. Černý pod pseud. J. Rokyta, K. Dewetter pod pseud. K. de Wetter, T. Dubrovská, F. Frýdecký, J. Haasz, J. Hanka, J. Holý, A. Klášterský, J. Kolman Cassius, J. Šimánek, J. z Wojkowicz, S. Zima). Pokusy o překladové knižnice atraktivní oddechové četby představovaly *Francouzská knihovna* (1923–24, 7 sv.), *Knihovna romantiků* (1926–29, 6 sv., red. K. Horký; mezi autory i E. Sue), *Americká knihovna* (1926–29, 3 sv., red. K. Horký) a *Kruh knih odvahy* (1929, 1 sv.; W. F. Cody: Dobrodružný život Buffalo Billa, jak jej sám vypsál). S obnoveným časopisem spjatá *Knihovna Švandy dudáka* (1925–30, 13 sv., do sv. 10 red. K. Horký) střídala původní tvorbu (K. Dewetter, P. Fingal, O. Hanuš, F. Jejkal, tj. J. Fořtel, K. Poláček, O. Schäfer, L. Tůma-Zevloun) s překlady z francouzštiny a ruštiny (M. Zoščenko). Dramatické tvorbě byla věnována nevýrazná *Topičova divadelní knihovna* (1926–27, 4 sv.,

red. J. Petr; vedle překladu z italštiny a reedice J. K. Tyla nově jen F. Zavřel). Knižnice pro mládež *Osení* (1908–28, 72 sv., red. A. Wenig) představila zejména ve výběrech ukázky z širokého spektra původní i přeložené beletrie a přinesla i několik titulů naučných; z uměnovědných prací F. Strejčka o S. Čechovi, J. Kamprou a K. Škrétovi a A. Nováka Patero obrázků z dějin knihy. Další edice pro mládež *Sbírka souvislé četby školní* (1910–48, 105 sv., od 1937, sv. 91, v nakladatelství Topičova edice, red. F. Strejček) obsahovala téměř výlučně reedice původní tvorby od J. A. Komenského, J. K. Tyla a B. Němcové až po R. Medka, též slovenské (J. Holý, P. O. Hviezdoslav, M. Kukučín, A. Sládkovič, Timrava) a několik překladů. Přinesla i knižní soubory původních literárněhistorických prací J. Vlčka (Nové kapitoly z dějin literatury české, 1912; Z počátků naší poezie moderní, 1933, aj.), F. Bílého (Příspěvky k praktické poetice, 1915), studie O. Hostinského v edici F. Strejčka (Epos a drama, 1911; Co je malebné, 1912), J. Máchala (Dějiny českého dramatu, 1917), v následující Topičově edici pak práce A. Pražáka (Míza stromu, 1940), M. Hýska (Literární besedy, 1940), F. Strejčka (Naši bojovníci pérem, 1948). Několik svazků komentovaných žánrově i tematicky koncipovaných výběrů, uměnovědných výkladů a doprovodných pojednání pro edici připravili F. Bílý, J. Folprecht, M. Hýsek, J. Knap, E. Krásnohorská, A. Macht, J. Menšík, A. Novák, V. Novák, K. V. Rais, F. Strejček, J. Veselý, J. Voborník. Mimo edice ještě souborem spisů vycházely v nakladatelství od 1887 zejména knížky S. Čecha, později pak i knihy pro děti spolupracovníka nakladatelství A. Weniga. Výraznější profil než beletristické edice měly populárně-naučné knižnice. *Duch a svět* (1913–26, 58 sv., red. J. Emler) soustředila příspěvky k tématům sociologickým, historickým, národopisným a též z přírodních věd. Práce literárněvědné, uměnovědné a filozofické pro ni sepsali V. K. Blahník (Umění divadelní, 1919), K. Čapek (Pragmatismus čili Filozofie praktického života, 1918), O. Fischer (Otázky literární psychologie, 1917), F. Frýdecký (Mladé Slovensko, 1918), F. X. Harlas (Jaroslav Čermák, 1914), A. Kolář (Řecká komedie, 1919), A. Matějček (Umění 19. století, 1915), A. Novák (Kritika literární, 1916), E. Siblík (Tanec, 1917), F. Strejček (České školy básnické 19. věku, 1926), T. Trnka (Proudy v současné filozofii, 1919), L. Weigner (Lidové a národní umění,

1917). Následovala knižnice drobných brožur *Umělecké památky* (1916–24, 17 sv., red. V. V. Štech), věnovaná topografii a ikonografii českého umění, s odbornými texty A. Matějčka, A. Nováka, V. V. Štecha, V. Vojtěška, A. Weniga, Z. Wirtha aj. Českému umění měla být věnována i výpravná knižnice *Doby, postavy a díla* (1918, 2 sv.; autoři F. X. Harlas, K. Chytil). Do knižnice životopisných medailonů významných osobností *České hlavy* (1918–25, 36 sv., red. J. Emler) přispěli o spisovatelích V. Brtník (J. Vrehlický), J. Frič (K. V. Rais), J. Herben (T. G. Masaryk), E. Chalupný (J. Holeček), H. Jelínek (A. Jirásek), K. Juda (I. Herrmann, T. Štítný ze Štítného), V. Martínek (J. S. Machar), A. Novák (S. Čech, J. Neruda, J. V. Sládek), J. V. Novák (J. A. Komenský), V. Novák (J. Zeyer), V. Novotný (P. Chelčický), F. Střejček (V. Beneš Třebízský, A. Heyduk, F. J. Ruboš, J. Svátek, J. K. Tyl), F. Tábořský (P. O. Hviezdoslav), V. Zelinka (A. Sova). Knižnice *Trojúhelník* (1924–26, 12 sv., red. F. S. Procházka) přinesla cestopisné (zejména J. Kofenský), národopisné, právnícké, ekonomické a přírodovědné stati. Do knižnice praktických příruček *Žena* (1926–30, 10 sv., red. M. Jesenská, od sv. 7 an. M. Topičová) přispěly mj. obě její redaktorky. Působivá grafická úprava a nečekaný komerční úspěch překladu biografické prózy A. Mauroise *Život Benjamina Disraeliho* daly 1929 vzniknout poslední knižnici nakladatelství Topičovy Bílé knihy (1929–48, od 1937 v nakladatelství Topičova edice, 102 převážně nečís. sv., red. J. Knap), která se později stala páteří edičního programu nástupnického nakladatelství Topičova edice. Původně převažovaly překlady z francouzštiny (M. Aymé, F. Bérance, G. Duhamel, A. Gide, M. Maeterlinck, R. Martin du Gard, A. Maurois, P. Morand aj.), angličtiny (H. G. Carlisleová, W. Cather, J. Erskine, E. Goudgeová, R. Hallová, S. Kaye-Smithová aj.), postupně však převážily překlady ze severských jazyků, zejména z norštiny (O. Duun, J. Falkberget, R. Fangen, N. Grieg, K. Gudmundsson, I. Krokann, I. Möller-Lindholm, K. Uppdal, T. Vesaas), dále finštiny (J. Aho, J. Linnankoski, F. E. Sillanpää), dánštiny (G. Gunnarsson) a švédštiny (S. Lidman, A. Posse-Brázdová, S. Siwertz). V menší míře byly zařazovány překlady z dalších jazyků, mj. z němčiny (zejména za okupace E. G. Kolbenheyer, R. Michel, I. Seidelová aj.), ruštiny (A. K. Vinogradov) a polštiny (J. Wiktor). Na překladech

se v počátečním období podíleli F. Brábek, J. Guth-Jarkovský, H. Jelínek, S. Minařík, E. Miřiovský, B. Prusík, J. Rypáček, I. Schulz, V. Šuman, A. Wenig, v období Topičových Bílých knih hlavně J. Heyduk, M. Jirko, H. Kosterka, M. Krausová-Lesná, B. Polívková, V. Renč, K. V. Rypáček, L. Weinfurterová, z norštiny překládala i dcera M. Topičové M. Blekastadová. Sporadickou původní tvorbu zastupovali P. Buzková, V. Dyk, E. Holečková, B. Klička, J. Knap a M. Nohejl a též tehdy mimořádně populární Paměti babičky Kavalírové. Kromě beletrie byly do knižnice zařazovány i životopisy významných osobností, vzpomínky a korespondence (S. Čech, B. Disraeli, A. Dvořák, L. Janáček, F. Liszt, W. A. Mozart, J. Tulka, G. Verdi, vzájemná korespondence E. Krásnohorské a B. Smetany, M. Palacké a F. L. Riegra). V nakladatelství Topičova edice byla pro monografie a kulturně-historické dokumenty (zejména korespondenci, paměti, deníky a kronikářské záznamy) založena samostatná knižnice *Topičovy knihy českých osudů* (zprvu jen *Knihy českých osudů*, 1939–48, 15 nečís. sv., red. J. Knap). Literátům věnovali pozornost P. Buzková (Přítečnický. Hanna Kvapilová a Růžena Svobodová ve svých dopisech, 1939), B. Heritesová (ed. korespondence Přátel Zeyer – Herites, 1941), J. Heidenreichová-Holečková (Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících, 1940), E. Jurčinová (Julius Zeyer, 1941), M. Nováková (o R. Svobodové Básnířka života a snu, 1940), M. Novotný (Havlíčkovy synovské listy ze studií, 1941). Původně jen souhrnné označení v propagačních materiálech nakladatelství pro knihy menšího rozsahu, vydávané v unifikované grafické úpravě C. Boudy (zejména původní beletrie a hudebněhistorické dokumenty a studie), dalo později název knižnici *Topičova malá edice* (1941–48, 5 nečís. sv., red. J. Knap; autoři M. Nováková, D. Pala, A. Palkosková aj.). Nakladatelství Topičova edice též dokončilo Sebrané spisy I. Herrmanna (1940), vydalo nový výbor Přední díla S. Čecha (1946, 7 sv., red. F. Střejček) a do 1948 pokračovalo v další kmenové knižnici původního nakladatelství Sběrka souvislé četby školní. Důrazem na národní minulost, péčí o výtvarnou podobu knih a výrazným výchovně vzdělávacím akcentem se produkce Topičovy edice přiblížila programu nakladatelských počátků zakladatele firmy. – Kmenovým výtvarníkem nakladatelství byl zprvu V. Oliva, na obálkách, vazbách a ilu-

stracích se dále podíleli zejména A. Liebscher a K. Šimůnek. V prvním desetiletí 20. století zasáhl do úpravy T. knih výrazně J. Benda, po jehož odchodu s nakladatelstvím výtvarně spolupracovali převážně konzervativněji založení ilustrátoři J. Čejka, S. Hudeček, V. Klimánek, R. Lauda, T. F. Šimon a zejména J. Wenig. Autorem nové výtvarné podoby produkce od konce 20. let se stal C. Bouda, jehož grafické řešení (dřevorytový emblém a sázené písmo na bílém podkladu) spoluvytvořilo úspěšnou knižnici Topičovy Bílé knihy. Bouda zůstal i kmenovým grafikem Topičovy edice. Jednotlivá díla tohoto nakladatelství dále ilustrovali P. Dillinger, V. Rada, M. Stretti, P. Šimon aj. – Nejstarší T. časopis se datuje od příchodu I. Herrmanna jako autora i redaktora humoristického týdeníku Švanda dudák do T. nakladatelství (u F. T. 1887–1914, roč. 6–33, a 1924–30, roč. 34–40, red. I. Herrmann, 1924–27 s K. Horkým, 1928–30 s L. Tůmou-Zevlounem). Na světovou výstavu v Paříži 1900 T. organizoval zájezdy a při té příležitosti vydal 2 ročníky měsíčníku Do světa (vycházel od listopadu 1898 do října 1900, red. V. Hladík, od ledna 1900, roč. 2, č. 3 K. M. Čapek Chod) s turistickými informacemi a články a s učebnicí francouzské konverzace. Měsíčník pro sociální život, vědu a umění Nová česká revue (1903/04–1904/05, 2 roč.) překlentoval představku ve vydávání mladočeské České revue. Časopis studujících Ruch (1912/13–1913/14, 2 roč., red. F. Strejček) otiskl kromě ukázek z českých klasiků mj. básnické a prozaické příspěvky B. Adámka, B. Baušeho, J. Bouse, K. Čermáka, P. Fingala, J. Chudáčka, S. Kovandy, V. Krofty, K. Kučery, B. Melicharové, E. Miřiovského, K. Regnera, H. Sládkové, F. X. Svobody, F. Taura, F. Tichého (pseud. Z. Broman), F. Tomka, E. Trévala, K. Vostřého a K. Wellnera. Studentské příspěvky v rubrice Práce českého studenta nepřinesly žádný výrazný literární objev. Připojená Literární příloha Ruchu propagovala produkci T. nakladatelství. Měsíčník Topičův sborník literární a umělecký (1913–26, roč. 1–13, red. J. Borecký a A. Wenig, od 1914, roč. 2 též R. Vejrych pro část výtvarnou) obrátil konzervativní umělecký program nakladatelství a až v posledním ročníku (1925/26, roč. 13, red. J. Grmela a A. Wenig) i pozdní pokus o jeho modernizaci. Funkci nakladatelského a knihupeckého propagačního časopisu plnila samostatná příloha časopisu Topičův věstník (1917–22, red. postupně J. Marek,

A. Wenig a Z. Schmoranz). Číslována byla zprvu (od ledna 1917, roč. 4, č. 7 Topičova sborníku) současně se základním časopisem, od října 1919 do února 1922, kdy vyšlo poslední, 5. číslo roč. 1921/22, samostatně. Kulturní čtrnáctideník Literární svět (1927–28, red. do č. 9 F. Götz a J. Ježek) signalizoval pokus o obrat v dosud konzervativním zaměření T. nakladatelství, když své stránky otevřel i mladší spisovatelské generaci. Obnovený nakladatelský časopis Topičův věstník (1932–33, roč. 1–2, red. J. Topič) se omezil na nakladatelská návěští a přehledy recenzních ohlasů produkce nakladatelství.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře a umění*: Francouzská bibliotéka (1884); Polská bibliotéka (1884); Čítárna Švandy dudáka (1895–1910); Paleček (1901–05); Osení (1908–28); Topičův sborník vybrané četby (1909–13); Vzdělávací knihovna českého venkova (1910–16); Sbírka souvislé četby školní (1910–48); Duch a svět (1913–26); Knihy Topičova sborníku (1914–26); Povídky o zvířatech (1915–27); Umělecké památky (1916–24); Topičovy dobré knihy původní (1916–26); Topičovy dobré knihy přeložené (1916–27); Hovory básníků (1917–22); Doby, postavy a díla (1918); České hlavy (1918–25); Skautské večery (1922–23); Francouzská knihovna (1923–24); Knihovna historických románů a povídek (1923–30); Trojúhelník (1924–26); Knihovna Švandy dudáka (1925–30); Topičova divadelní knihovna (1926–27); Americká knihovna (1926–29); Knihovna romantiků (1926–29); Levná lidová knihovna (1928–29); Kruh knih odvahy (1929); Topičovy Bílé knihy (1929–48); Knihy českých osudů, pokr. Topičovy knihy českých osudů (1939–48); Topičova malá edice (1941–48). – *Ostatní*: Výběr přednášek pro lidovou výchovu a lidové vzdělání (1910); Knihovna Těsnopisné besídky (1913); Žena (1926–30); Práce a příroda (1927–28). ■ **SOUBOBNÁ VYDÁNÍ. Česká autoři**: V. Beneš Třebízský, S. Čech, V. Dyk, B. Havlasa, I. Herrmann, J. Holeček, K. Horký, V. K. Klicpera, K. Leger, J. Neruda, K. V. Rais (pro mládež), K. Sabina (in Topičův sborník vybrané četby), J. Svátek. ■ **Z DALŠÍ PRODUKCE. Původní práce**: J. Neruda: „Báby“ i „baby“ (1886) + Trhani (1888); V. Beneš Třebízský: Národní pohádky a pověsti (1886) + Z rodné chaloupky (1887); S. Čech: Pravý výlet pana Broučka do Měsíce (1888) + Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do patnáctého století (1889) + Kratochvilná historie o ptáku Velikánu Velikánoviči (1890) + Písně otroka (1895); K. Havlíček Borovský: Satirické črty a zbylé epigramy (1889); J. Braun: Václav Beneš Třebízský (1890); I. Herrmann: U snědeného krámu 1, 2 (1890) + Otec Kondelík a ženich Vejvara (1898); J. Vrchlický: Démon lásky (1893, ilustr. M. Pirner); J. Kvapil: Bludička (1896) + Rusalca (1901); K. B. Mádl: Josef Mánes (b. d., mezi 1902–05) + Umění včera a dnes 1, 2 (1904, 1908);

F. Strejček: O Svatopluku Čechovi (1908) + Ženy a milenky našich básníků (1928) + Humorem k zdraví a síle národa (1936) + Olověné boty včerejška (1945) + Živé dílo Svatopluka Čecha (1946) + Závěrečné slovo o Rukopisech (1947); Almanach Osení (b. d., 1913); sb. *Lyrický rok 1913* (1913, ed. F. S. Procházka); sb. *Život a dílo Jana Nerudy* (k Sebraným spisům, 1913); A. M. Tilschová: *Synové* (1918); sb. *Jaro generací* (1929, ed. M. Rutte); H. Jelínek: *Laryngiáda* (1929); L. Syllaba: *Lékařská návštěva u Otakara Březiny před jeho smrtí* (1930); M. Rutte: *Viktor Dyk* (1931); F. Topič (pseud. Chvalinský): *Upřímné slovo našim obchodníkům* (1933); M. Hýsek: *Ignát Herrmann* (1934); J. Pasovský: *Život Máchův* (1935); O. Šourek: *Smetanova Má vlast* (b. d., 1940); Ant. Veselý: *České krajiny* (b. d., 1940); E. Holečková: *Slepá ulička* (1944); sb. *Svatopluku Čechovi* (1946). – *Překlady*: A. I. Kuprin: *Sulamit* (1924); Novalis: *Modrý květ* (1940). ■ **PERIODIKA**: Švanda dudák (1887–1914, 1924–30); Do světa (1898–1900); Praha (1903–04); Nová česká revue (1903–05); Těsnopisná besídka (1911–20); Ruch (1912–14); Topičův sborník literární a umělecký (1913–26); Topičův věstník (1917–22, 1932–33); Mladý republikán (1919); Československé divadlo (1926–27); La Revue française de Prague (1922–38); Literární svět (1927–28). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih, jež svým nákladem vydal F. T., dříve Knihkupectví F. Šimáčka (1886); Seznam knih a učebních pomůcek, jež vydal nakladatel F. T. (1897); Seznam knih, jež vydal F. T. (1903, 1907, 1912); Seznam knih, obrazů a plastik, jež vydal F. T. 1883–1908 (1908) + ... 1883–1923 (1923); Seznam knih, obrazů a plastik (1909); Seznam knih, jež vydal F. T. 1883–1925 (1925); Čtení zábavné a poučné, které vydal F. T. (1926, 1929); Seznam knih, obrazů a plastik, jež vydal v padesáti letech trvání závodu nakladatel F. T. 1883–1933 (1933); Knihy Topičovy edice (1947); 100 svazků Topičových Bílých knih (b. d., 1947). ■ **LITERATURA**: Almanach k čtyřicátému výročí založení závodu F. Topič 1883–1923 (vzpomínky, 1923; přisp. J. Borecký, V. Dyk, I. Herrmann → O živých, o mrtvých 3, 1940, s. 187, J. Holeček, K. Leger, K. V. Rais, F. Strejček, A. Wenig); Topičův almanach 1883–1933 (1933, ed. J. Knap); J. Kubíček: *Muž práce* (1934); M. Petříková: *Nakladatelství F. T. do roku 1936* (diplom. práce, Fakulta sociálních věd UK 1968, s. bibliografií); M. Formánková: *Archiv T. nakladatelství* (LA PNP 1970); sb. *Topičův dům – nakladatelské příběhy 1883–1949* (1993, ed. G. Dupačová, A. Zach; přisp. P. Bregantová, L. Bydžovská, I. Janáková, Z. Lukeš, E. Šormová, P. Štembera, A. Zach); E. Bílková: *Nakladatelství F. T. Nakladatelský archiv (1885–1949)* 2 (LA PNP 2000). ■ an.: *Dvacet let závodu...*, Knihkupecký oznamovatel 10, 1902/03, č. 39; an.: *Pěťadvacet let závodu...*, tamtéž 16, 1908/09, s. 30; W. (A. Wenig): k šedesátinám Františka T., Topičův sborník 6, 1918/19, s. 94; ● 40 let závodu: X. Y. Z., Knihkupecký oznamovatel 1923, s. 285; J. K. (Kubíček), tamtéž,

s. 286; Arthur Novák, *Vitrinka* 1, 1923/24, s. 50 ●; an.: nekrolog Terezie T., Českosl. knihkupec 1924, s. 225; I. Herrmann: *Neruda a T., Švanda dudák* 1928, s. 370 → O živých, o mrtvých 3 (1940, s. 196); J. K. (Kubíček): *Jubileum čtvrtstoletí činnosti ve vlastním závodě* (Jaroslava T.), Českosl. knihkupec 1928, s. 349; R. Jílovský: *Hovory s nakladateli 1* (s Jaroslavem T.), Přítomnost 1928, s. 248; ● k sedmdesátinám Františka T.: J. K. (Kubíček), Českosl. knihkupec 1928, s. 457; ne (A. Novák), LidN 20. 11. 1928 ●; ● 50 let závodu: A. N. (Novák), LidN 10. 10. 1933; a., Venkov 12. 10. 1933; J. K. (Kubíček), Českosl. knihkupec 1933, s. 317; L. K. Žižka, tamtéž, s. 326; -nota (O. Janota), Masarykův lid 1933, s. 402; H. J. (Jelínek), Lumír 60, 1933/34, s. 64; O. Š. M. (Štorch-Marien), RA 9, 1933/34, s. 32 ●; ● nekrology Jaroslava T.: K. Horký, Fronta 8, 1935/36, s. 293; an. (J. Kubíček), Českosl. knihkupec 1936, s. 135 ●; ● k osmdesátinám Františka T.: Ds, LidN 22. 11. 1938; Kov. (K. Koval), Venkov 23. 11. 1938; Ktk. (B. Koutník), Časopis českosl. knihovníků 1938, s. 110 ●; Kp (J. Knap): 30 let – 100 svazků (o Sbírce souvislé četby školní), Venkov 23. 5. 1940; ● nekrology Františka T.: dj, LidN 31. 3. 1941; J. Knap, Venkov 1. 4. 1941; dr. m. j., LidN 3. 4. 1941; an., Nová doba (Plzeň) 3. 4. 1941; ma, LidN 6. 4. 1941; Nvk (Arthur Novák), sb. *Hollar* 1941, s. 27; E. Weinfurter, Knihkupec a nakladatel 1941, s. 177; an. (J. Kubíček), tamtéž, s. 178; tj., Světozor 1941, s. 173; V. Poláček, *Tři týdny v umění* 1, 1941/42, s. 35 ●; an.: šedesát let závodu, LidN 21. 2. 1943; Minov. (M. Nováková): k šedesátinám Milady T., PL 28. 3. 1948; J. Knap: *Tvář české nakladatelky*, Květy 1968, č. 39 → *Bez poslední kapitoly* (1997, s. 237) + *Nezapadlý vlastenec* (František T.), Zeměd. noviny 21. 11. 1968; A. Zach in *Putování na Národní třídu*, LidN 24. 10. 1991, příl. *Národní* 9; M. B. (Blekastad) Topičova: *Bestia triumphans* 1, 2, LitN 1993, č. 1–2; ● o výstavě Topičův dům: V. Karfík, *Mladý svět* 1993, č. 42; J. Lukeš, LidN 6. 10. 1993 ●; V. Urbánek: *Milada Blekastadová – vyslankyně české vědy a kultury na evropském severu*, Studia Comeniana et historica 1997, č. 57–58, s. 259; ● nekrology M. Blekastadové: L. Vaculík, LidN 4. 11. 2003; V. Urbánek, tamtéž 6. 11. 2003 ●.

az

Topičova edice viz F. Topič

Milada Topičová viz in F. Topič

Topičův sborník literární a umělecký

1913–1926

Nakladatelský měsíčník věnovaný především beletrii a výtvarnému umění, orientovaný na tradiční

Topičův sborník literární a umělecký

směry a autory zejména 80. a 90. let 19. století a jejich pokračovatele.

Titul: 1925–26 (roč. 13) zkrácený titul Topičův sborník. – *Redaktoři:* 1913–25 (roč. 1–12) J. Borecký, A. Wenig, od 1914 (roč. 2) též R. Vejrych (obrazová část); 1925–26 (roč. 13) J. Grmela, A. Wenig. – *Vydavatel:* F. Topič, Praha. – *Periodicita:* měsíčník, 12 čísel ročně, od října do září s výjimkou 13. roč., který vycházel od listopadu do října. – *Přílohy:* 1913–26 (roč. 1–13) knižní příl. Knihy Topičova sborníku; 1917–19 (roč. 4 od č. 7 – roč. 6) Topičův věstník, pak vycházel samostatně s vlastní redakcí.

Podnět k vydávání měsíčníku, jenž by spojil arch knižní přílohy s archem časopiseckým, vzešel od redaktora knižnice Topičův sborník vybrané četby (1909–13) K. Rožka. Uskutečnění svého plánu se však Rožek nedomohl (zemřel v červnu 1913), redakce se ujali J. Borecký a A. Wenig. Základ titulu převzal nový časopis z bývalé knižnice, která pokračovala v podobě archových příloh jednotlivých čísel časopisu (z nich se pak sestavovaly knižní celky) a vycházela pod titulem Knihy Topičova sborníku. Z časopisu, který původně měl mít spíše funkci doprovodnou, se stalo svébytné periodikum s širokým autorským zázemím, sledující zábavné a poučné cíle a samozřejmě podporující nakladatelské záměry a tradiční program svého vydavatele. Opožděný pokus o modernizaci listu (příchod J. Grmely) prodloužil jeho existenci pouze o jeden (13.) ročník.

Orientace časopisu na představitele literárních i výtvarných směrů konce 19. století souvisela s vlastním zaměřením vydavatele, tj. Topičova nakladatelství, i jeho redaktorů (zejména J. Boreckého jako předního představitele školy J. Vrchlického). V literární části převažovaly ukázky z tvorby Vrchlického pokračovatelů a epigonů (O. Auředníček, J. Borecký, V. Brtník, E. Čenkov, A. Černý pod pseud. Jan Rokytá, T. Dubrovská, B. Kaminský, A. Klášterský, F. Kvapil, K. Mašek, A. E. Mužík, S. Zima aj.) a představitelů generace 90. let (J. S. Machar, A. Sova, F. X. Šalda), zejména pak většinou pozdních následovníků dokadentně symbolistní a novoromantické poetiky (J. M. Augusta, K. Babánek, A. Bebr, R. Bojko, A. Breska, M. Fučík, B. Knoesl, E. Lešehrad, J. Opolský, K. Šelepá, Jos. Šimánek aj.); k nim se družila i řada spisovatelek blízkých většinou R. Svobodové a zaměřených na psychologii a citový život ženy, rovněž nejčastěji v novoromantic-

kém pojetí (vedle Svobodové A. Brtníková-Petríková, M. Calma, M. Fričová, R. Jesenská, L. Sovová, M. B. Šárecká, A. Ziegloserová aj.). Druhý okruh otiskované beletrie byl spojen s realistickým hnutím 80. a 90. let; vedle příspěvků jeho starších představitelů (F. Herites, A. Jirásek, K. Klostermann, K. Leger, K. V. Rais) publikoval časopis i práce množství autorů mladších generací realisticky, případně naturalisticky orientované prózy, od sociálně kritických obrazů města i venkova přes žánrové, přírodní a krajové obrázky až po nenáročnou zábavnou a konvenční četbu (M. Běňa, M. B. Böhnelt, J. Císler, F. J. Čečetka, K. Červinka, K. Dewetter, P. Fingal, K. Frypés, J. Grmela, J. Havlasa, R. R. Hofmeister, J. R. Hradecký, M. Jahn, J. Jahoda, T. Meinecková, J. Pasovský podp. Jar. Šimánek, G. Preissová, J. V. Rosůlek, O. Schäfer, V. Schwab pod pseud. Pavel List, F. X. Svoboda, A. M. Tilschová, Q. M. Vyskočil, B. Zahradník Brodský i pod pseud. Jan Gregora aj.). Soudobá tvorba jinak orientovaná se objevovala v časopise výjimečně (např. V. Dyk, O. Fischer, J. Hora, R. Weiner, J. Wolker); zejména ve 20. letech se tak T. s. silně vzdálil živému literárnímu pohybu. V rámci svého zaměření však T. s. poskytoval poměrně značné publikační možnosti, takže vedle již zmíněných autorů zde tiskli četní autoři další: verše P. Auriga, M. Bartošová, J. Bednář, K. J. Beneš (podp. K. Beneš Jizerský), J. Bílek, K. Beran, E. Bozděch (báseň z pozůstalosti), S. Buonaccini (pseud. L. Atsebešová), S. Cyliak, B. L. Černý, A. B. Dostal, L. Dymeš, J. Eiselt, J. S. Flos, P. Forman, V. Frída, A. Fuchs, J. Groulík, V. Grund, J. Haasz, K. B. Hájek, J. Haken, J. Hanka, O. Hanuš, E. Hegner, A. Heyduk, V. Hloch, J. Holeček, J. J. Horčíčka, F. Hrbek, E. A. Hruška, Č. Jeřábek, M. V. Ježková (pseud. M. Levá), J. Karník, V. Klecanská, L. Kleiner, E. Krásnohorská, V. Krofta, A. Kubík, F. Kubka, J. Kuchař, A. Kurz, R. Kuthan, E. Leden-Lederer, J. Lukavský, R. J. Mach, R. Medek, A. Menčlová, E. Milnar, J. Mudrová, J. Müldner, V. A. Neumann, J. Nyklesová-Bukovanská, G. R. Opočenský, M. Orlík, J. Ošmera, J. Pachmayer, O. A. Palička, E. Pauer, J. Pelíšek, F. S. Procházka, M. Přileská, B. L. Rayman, J. Rejsa z Kolkovic, Z. Roklanský, J. Rožec, A. Rubín, I. Rýva, J. Sajíc, Z. Schmoranz, R. Schwarzová, J. Skarlandt, J. Solfronk, I. Staldmannová, L. Suchý, V. Svoboda, A. Šafaříková, F. A. Šubert, O. Štorch-Marien, K. Teich-

mann, O. Theer, J. Thon, F. Tichý, Z. Tlamic, K. V. Toman, E. Š. Vajtau, V. Vášová, J. Vejrychová (podp. Dapeziová), B. Vencovský, A. Veselý, J. Vrba, A. Wenig, J. z Wojkowicz, L. N. Zvěřina, J. Žemla; *prozu* M. Bartošová, E. Bass, K. J. Beneš (podp. K. Beneš Jizerský), K. R. Blár, J. Boštík, J. Brožová-Malá, M. Bušková, R. Čechová, E. Destinová, F. Duša, A. Eisner (pseud. Alfréd Humanus), K. Elgart Sokol (podp. E. Sokol), B. Frídová, M. Gebauerová, V. Hánek, J. Hanka, O. Hanuš, F. X. Harlas (pseud. S. U. Tongi), J. Hašek, J. Č. Havlín, F. X. Heppner, I. Herrmann, A. Heyduk, J. Hofmann, F. S. Holeček, A. Horáková, E. A. Hruška, V. K. Jeřábek, G. Kafková, O. Kendík, F. Khol, O. Klímová, E. Konrád (pseud. Beneš Musil), J. Kopeček, L. Křikava, F. Langer, E. Lederer (pseud. Leda), V. Lenský, J. Lukavský, M. Majerová, H. Malířová, M. Marten, V. Martinek, K. Meissnerová, A. Menčlová, J. Michl, M. Míšková-Raisová, V. Moravec, J. Müldner, L. Novák, V. Novák, A. Novotná, V. Novotný, J. Nyklesová-Bukovanská, J. Osten, A. Ostenová, E. Pachmayer, J. Pachmayer, A. Pachmayerová, F. S. Procházka, M. Přileská, P. Rainer, B. L. Rayman, A. Rebec, J. Rejsa z Kolkovic, K. Scheinplflug, A. Schulz, R. Schuster (pseud. J. V. Janovický), F. Skácelík, F. H. Slabecký, A. Stašek, V. Stín, P. Sula, T. Svatoval, K. Šarli, K. Šípek, V. Štech, F. Štěpánek, J. Štolba, O. Štorch-Marien, F. Téver, V. Tille (pseud. Václav Říha), E. Tréval, E. Valenta, J. Vejrychová, A. Velhartický, V. Vítek, O. Vojanová, O. Votočková-Lauermannová, F. P. Vožický, M. Vronská, A. Wenig, A. Zahradníková-Plešingerová, S. Zima, L. N. Zvěřina; ukázky *dramat* P. Dejme, S. Lom, F. Téver, E. Tréval. Se zaměřením původní beletrie korespondoval výběr *překlady*, které tvořily významnou součást beletristické části listu. Ze západoevropských literatur byla v popředí pozornosti literatura francouzská, z níž překládali F. Bíbl (pseud. Jan Hart; H. Barbusse), J. Borecký (i šifra J. B.; V. Hugo, F. Jammes, E. Rostand, též z provensálských J. Roumanille a z vlámských R. de Clercq), J. Dlabáček (H. de Régnier), V. Dyk (Ch. Baudelaire), O. Fischer (P. Verlaine), H. Hackenschmied (Rachilde), E. A. Hruška (J. M. Guyau), H. Jelínek (S. Merrill), B. Knoesl (Th. Gautier), E. Lešehrad (A. Rimbaud), A. Mušovský (J. de La Fontaine), V. Navrátil (N. Beauduin), J. O. Novotný (É. Dujardin), J. Pšenička (G. de Nerval, A. Re-

naud), M. Sedláčková (M. Prévost), O. Theer (Ch. M. Leconte de Lisle), F. Tichý (A. de Musset, É. Verhaeren), Ada (V.) Vaněčková (Ch.-L. Philippe), F. Žákavec (A. Samain) aj. Dále překládali z literatury anglické a americké F. Balej (R. Browning), J. F. Khun (E. T. Seton), A. Plešingerová (L. Hearn) aj., zvláště pak A. Klášterský (i šifra A. K.; Th. B. Aldrich, N. H. Dole, N. Hawthorne, J. Keats, D. G. Rossetti, A. Tennyson aj.); z italské M. Bušková (A. Fogazzaro), H. Hackenschmied (G. Verga), A. Mušovský (Dante Alighieri, P. Montegazzo, C. Ricci), J. Vejrychová (A. Albertazzi) aj.; z německé O. Fischer (J. W. Goethe), R. Illový (R. Dehmel), A. Klášterský (F. Adler, D. von Liliencron), A. Kurz (H. Salus), A. Macek (J. Urzidil), V. Navrátil (H. von Hofmannsthal), J. Pšenička (H. Bahr), P. Wenigová (i šifra P. W.; P. Altenberg) aj.; z literatur severských H. Hackenschmied (O. Rung), K. Hádek (H. Drachmann, J. Jørgensen), M. Krausová-Lesná (V. von Heidenstam), G. Pallas (J. Jørgensen, J. P. Jacobsen, J. Skjoldborg) aj.; z literatur jihoslovanských O. F. Babler (J. Dučić, O. Župančić), A. Bortulin (I. Cankar, A. Kostelić), A. Černý (S. S. Kranjčević), J. Hudec (B. Lovrić), F. Tichý (V. Ilić, F. Prešeren), F. Vinko-Zlir (Z. Kveder-Jelovšková) aj.; z literatury polské V. Burian (J. Kasprówicz, S. Żeromski), A. Černý (J. Ejsmond, S. Wyspiański), F. Kvapil (A. Asnyk, B. Czerwieski, M. Gawalewicz, J. Iwaszkiewicz, C. Jankowski, K. Przerwa-Tetmajer, E. Żegadłowicz aj.), F. Páta (T. Niesiołowski, W. S. Reymont), B. Prusík (pseud. Jiří Ščerbinský; W. S. Reymont, W. Sieroszewski), F. Tichý (pseud. Zdeněk Broman; A. Niemojewski) aj.; z literatury ruské O. F. Babler (F. Sologub), V. Červinka (L. Andrejev, A. Averčenko, A. F. Pisemskij), A. Kurz (K. D. Balmont, A. Blok, V. Brjusov, M. Gorkij, N. Gumiljev, D. S. Merežkovskij, A. N. Pleščev aj.), B. Prusík (N. A. Lejkin), H. Růžicková-Váňová (M. J. Saltykov-Ščedrin, V. V. Veresajev), F. Tichý (A. Bělý, F. I. Tjutčev) aj.; byla zastoupena i literatura maďarská (K. Mikszáth, S. Petőfi v překl. F. Brábka). Jen ojedinělé byly ukázky z literatury indické (V. Lesný, O. Pertold), japonské (J. Dlabáček), turecké (R. Dvořák) a novořecké (J. O. Novotný), popř. jiných literatur, mimoto i z antických (F. Novotný, F. Stiebitz). – Vedle beletrie přinášel časopis pravidelně fejeton (zvláště E. Čenkov, K. Horký) a populárně-naučné a vzdělávací články na nejrůznější

témata (přírodovědná, cestopisná, literární, výtvarná aj.), které psali: B. Bauše, V. K. Blahník, F. J. Čečetka, V. Červinka, P. Dejmek, K. Drož, A. Fuchs, J. Guth-Jarkovský (podp. J. Guth), J. Havlasa, K. Herain, J. Kořenský, A. Novák, J. S. Procházka, F. Strejček, V. Tille, J. Váňa, J. Volf, A. Wenig, Č. Zíbrt aj. Rubrika *Kronika* obsahovala drobné glosy, jubilejní články a stručné přehledy z oblasti literární, výtvarné, divadelní a hudební, většinou psané pod šifrou: V. K. Blahník (i vkb.), J. Borecký (i -c-, J. B., -r-), V. Brtník (i btk., -vb-), E. Čenkov (i E. Č.), F. Frýdecký (i Fdký., F. F.-ý), J. Hanka, F. X. Harlas, K. Herain (i Hn., H-n., K. Hn.), E. Lešehrad (i E. L.), A. Muřovský (i A. Mský, A. Mý., Mý.), A. Novák, F. Páta (i F. Pá., Fr. Pá.), J. S. Procházka, B. Prusík, F. Strejček aj. Časopis měl poměrně bohatou výtvarnou složku, která byla zaměřena převážně na umění 19. století od Mánesa po secesi; výběr reprodukcí byl postupem času soustředěn v každém čísle k tvorbě určitého autora, jemuž byla zároveň věnována výkladová stať (K. Herain). – Postupný úbytek čtenářů přiměl vydavatele, aby se se změnou redakce pokusil přizpůsobit tradicionalistickou podobu časopisu soudobému čtenářskému zájmu především orientací na nové oblasti techniky a moderního života vůbec (letectví, kinematograf, rozhlas, moderní tanec, music-hall, automobilismus, móda) i posunutím zájmu směrem k současnému umění. V posledním, 13. roč. publikovali vedle některých dřívějších přispěvatelů zejména autoři nejmladší poválečné generace: J. Alda, Z. Bár, L. Blatný, F. Branislav, J. Klepetář, J. Knap, J. Kopta, F. Kubka, V. Lacina, A. C. Nor, V. Prokůpek, V. Szpyk, J. Šnobl, J. Toman, J. Weiss aj.; do publicistické části mj. přispěli M. Jesenská, S. Jílovská, Z. Kalista, J. Klepetář, F. Kocourek, F. Kovárna, K. Poláček.

LITERATURA: ● ref. Ke vzniku T. s.: an., Čas 9. 10. 1913; K. (F. V. Krejčí), PL 12. 10. 1913; G. P. (Pallas), Venkov 15. 10. 1913; T. A. (A. Procházka), MR 1913/14, sv. 28, s. 145; an., Ruch 2, 1913/14, Lit. příl. s. 2 ●; Kr.: Nový typ revuální, NL 27. 10. 1914 (večerní vyd.); an.: T. s. ..., Ženský obzor 1918, s. 275; A. Ježek: T. s. ..., Vlast 36, 1919/20, s. 135; O. Štorch-Marien: Hlídka časopisecká, Cesta 3, 1920/21, s. 330; V. Brtník: ref. o jednotlivých číslech 10. a 11. roč., Venkov 10. 3., 26. 5., 15. 9. a 13. 10. 1923; an.: T. s. ..., Bibliofil 2, 1924/25, s. 95; V. Brtník: T. s. ... (o proměnách 13. roč.), Venkov 7. 1. 1926; M. (E. Masák): Přehled revuů, Archa 1926, s. 48; an. (E. Vachek): Revuální panorama, PL 12. 2. 1926; V. Brtník in

Česká literatura za války, Zvon 29, 1928/29, s. 104; A. Wenig: Z pamětí redaktorových, Topičův almanach 1883–1933 (1933, s. 75).

es, et

J. E. Topol viz Štěpán Polášek Topol

J. L. Topol

* 12. 2. 1878 Ústín u Olomouce

† 31. 1. 1944 Brno

Autor humoristických próz a románů, často s kriminální zápletkou, zaměřených zejména na poměry v republice po 1. světové válce.

VI. jm. Jan Lakomý. – Pocházel ze zemědělské rodiny. Absolvoval České (Slovanské) gymnázium v Olomouci (mat. 1897), poté studoval práva na pražské univerzitě. Pomýšlel na novinářskou dráhu, 1908 však vstoupil do služeb policejního ředitelství a proslul jako kriminalista. Při vážném onemocnění za 1. světové války přišel o nohu. 1917–38 byl vrchním policejním radou v Brně. – Bývá zaměňován se Š. Poláškem Topolem, který publikoval pod pseudonymem J. (Jar.) E. Topol.

Nejvýraznější částí T. díla je humoristická próza, se sklonem k politické satíře, do níž včleňoval své zkušenosti z policejní práce a aktuální narážky a adresoval ji širokým čtenářským vrstvám. Zpočátku se orientoval na kriminální historky, které nechal vyprávět psa Luxe (*Ze zápisů policejního psa, Detektiva Luxe úspěchy a nezdary*). Poté se smyslem pro situační komiku a lokální detail (Videň, Brno) napsal dvě parodie na detektivky (*Otrávené město* a *Uříznuté ucho*) a psychologický román s nepřesvědčivě podanou postavou schizofreničky (*Žena s dvěma dušemi*). Jako bystrý pozorovatel se projevil v prózách, v nichž paralelně (střídmým slohem, v přehledné fabuli) rozvíjel příběhy figurek z okresního města a z hanácké vsi od vzniku Československa (*Když jsme rozbourali Rakousko...*, ...*budovali jsme republiku, Budovali jsme a budovali...*, *Do konce prvního desetiletí*). S humorným nadhledem i mírně satiricky se soustředil na neschopnost a podvody politických hochštaplerů bez mravních skrupulí a jejich podřízených ve dvou protichůdných politických stranách, na korupci, spolkaření a všeobecnou nekulturnost. Komic-

ký účín zesiluje i využívání hanáckého nářečí. T. napsal také prózu pro děti, vyprávění o venkovském chlapci a jeho psu (*Ríša a Míša*).

PŘÍSPĚVKY in: Nár. deník. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Ze zápisů policejního psa (P 1927); Detektiva Luxe úspěchy a nezdary (P 1928); C. k. okresní hejtman a jeho c. k. kancelista (R 1930); Otrávené město (R 1930); Žena s dvěma dušemi (R 1931); Uříznuté ucho (R 1934); Když jsme rozbourali Rakousko... (R 1934); Tucet humoresek s troškou satiry (PP 1935); ...budovali jsme republiku (R 1936); Budovali jsme a budovali... (R 1937); Do konce prvního desetiletí (R 1938); Z notýsku policejního komisaře (P 1940); Ríša a Míša (R pro ml., 1942). ■

LITERATURA: -jen-: ref. C. k. okresní hejtman a jeho c. k. kancelista, Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 200; -fj.: nekrolog, Nár. práce 9. 2. 1944.

sb

Joža Toucová-Mettlerová

* 1. 4. 1878 *Praha*

† 20. 12. 1960 *Dašice* u Pardubic

Autorka pohádek a povídek pro mládež, překladatelka ze slovinštiny.

V matrice zapsána jako Josefa Mettlerová; v časopisech se podepisovala i Joža Mettlerová (před sňatkem) a Josefina T.-M. – Narodila se na Malé Straně, kde po absolvování základního vzdělání vystudovala učitelský ústav (mat. 1897). Učitelskou dráhu zahájila v Borové u Náchoda (1897–1901); poznání bídy v rodinách místních domácích tkalců a zemědělských nádeníků mělo výrazný vliv na její celoživotní tvorbu. 1901–11 učila v Náchodě. 1911 se provdala za Josefa S. Touce (1878–1954), učitele dějepisu, později ředitele měšťanské školy v Dašicích, autora učebnic a publikací pro mládež o české historii a jejích významných osobnostech (např. J. A. Komenský..., 1906, Jan Žižka z Trocnova a O trocnovském hrdinovi, 1924, Alois Jirásek, 1927, většinou pod pseud. A. Jíl), též pořadatele výborů pro mládež z díla B. Němcové a K. J. Erbena. Po sňatku opustila T.-M. učitelské povolání, do školské služby se vrátila 1916 a učila v Dašicích až do odchodu do výslužby 1936. Věnovala se práci s dětmi i mimo školu, především v Sokole a organizováním dětského divadla. Od 30. let spolupracovala autorsky s rozhlasem, pro jehož dětské vysílání zdramatizovala některé své

pohádky (jiní autoři zdramatizovali pro rozhlas několik pohádek z její sbírky *Kouzelné pavučí*). Oba manželé aktivně pracovali ve výboru Společnosti přátel literatury pro mládež od jejího založení 1922. V Dašicích žila T.-M. až do smrti.

Po několikaletém publikování veršů a drobných próz v časopisech vydala T.-M. první knížku *Ze světa chudých*, která se zařadila do linie realistických, sociálně zabarvených povídek (V. Beneš, H. Sedláček, P. Sula) a motivicky i zpracováním předznamenala celou její tvorbu. Hrdiny jejích próz jsou děti nejhudší, těžce pracující, nemocné, odstrčené a nepochopené, jejichž život líčí T.-M. neidealizovaně, bez příkras, často až drasticky, zároveň však ukazuje i těmto strádajícím cestu k radosti a naplnění jejich snů (*Slzy a úsměvy*, *Dobrá víla*...). Dovedla se přiblížit dětskému citění a nazírání; psychologickým postupem připomíná dětské hrdiny R. Svobodové, ale do popředí klade i výchovatskou tendenci: bez moralizování vede čtenáře k ušlechtilosti, k sociálnímu citění, lásce k lidem a k soucitu s trpícími, k radosti z radosti jiných (*Pro máminu zástěru*). Určitý pesimismus svých prvních knížek překonala povídkovou sbírkou *Z dětských chvilék* a zvláště pak knížkami propagujícími působení sokolské myšlenky na vývoj charakteru dítěte (*Bártík*, pak i *Bártíkovy přitahy*, jež však již nesou patrné stopy schematismu a rutiny). Významné pro dětskou literaturu byly i její pohádky (*Kouzelné pavučí*), které se kromě poetické symboliky a básnického jazyka vyznačují stejnými rysy jako povídky. Dramata T.-M. mají většinou pohádkové náměty a jsou psána zpravidla k aktuálním příležitostem (*Pro princeznu Svobodu* a *Kouzelné kladivo* k oslavám státních svátků a výročí, *Pro květinu míru* v době ohrožení republiky). V rukopisu zůstaly Veselé pohádky o sv. Petru a hry Když vlast volá a O veselém kominíčkovi.

PŘÍSPĚVKY in: Besedy Času (1907); Božena Němcová 1820–1862. Sborník statí o jejím životě a díle (1912); kal. Čes. hasič (1914); Jaro (1913–14); Jitro (Ml. Boleslav 1919); Klas (1923–31); Krajem Pernštýněv (Pardubice); Malý čtenář (1907–16, 1921–27); Mladá stráž (Liberec 1925–26); Naděje vlasti (Polička); náš rozkvět (1913); Tribuna (1924–25, příl. pro ml. Tribuna mládeže); Úhor (1924); Úsvit (1919–26); sb. Veselé pohádky pro nejmenší (1936); Vzkříšení (1908–14, 1923–27); Zlatá brána (1921–39); Zvon (1924). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (vesměs pro ml.): Ze

světa chudých (PP 1914); Slzy a úsměvy (PP b. d., 1921); Z dětských chviliek (PP 1923); Pohádka o květu zapomnění (D b. d., 1925); Dobrá víla a jiné povídky (1927); Kouzelné pavučí (pohádky, 1927); Pohádečko moje! (pohádky, b. d., 1928); Pro princeznu Svobodu (D 1929); Povídky a obrázky (1929); Pro máminu zástěru (P b. d., 1931); Bártík (PP 1932, obs. i P Pro máminu zástěru); Bártíkovy příhody (PP b. d., 1934); Slavný mistr Kopřiva (D 1934); Kouzelné kladivo (D b. d., 1937); Pro květinu míru (D 1938; upr. vyd. 1947); Pohádky o Krakonošovi (b. d., 1941); Kóhoutek Zlatopírek a jiné pohádky (1944). – *Překlady*: I. Cankar: Kříž nad horami (1910) + Tulák Marko a král Matyáš, Čeledín Jernej a jeho pravda (1912). ■

LITERATURA: Promyk (H. Sedláček): ref. Ze světa chudých, Úhor 1914, s. 93; ● ref. Slzy a úsměvy: Ledr., Úhor 1921, s. 151; V. F. S. (Suk), Střední škola 29 (2), 1921/22, s. 142; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 30, 1922/23, s. 181 ●; V. F. S. (Suk): ref. Z dětských chviliek, Střední škola 31 (4), 1923/24, s. 102; V. Zelinka: ref. Dobrá víla..., Úhor 1927, s. 37; ● ref. Kouzelné pavučí: an. (F. S. Procházka), Zvon 28, 1927/28, s. 279; V. F. S. (Suk), Úhor 1928, s. 71; t. (Jos. Laichter), Naše doba 36, 1928/29, s. 185 ●; V. F. S. (Suk): ref. Pohádečko moje!, Úhor 1928, s. 167; Promyk (H. Sedláček): ref. Povídky a obrázky, Úhor 1930 s. 70; ● ref. Bártík: A. Juppa, Čes. slovo 15. 6. 1932; O. Pospíšil, Úhor 1932, s. 168; -us. (J. Petrus), Čes. osvěta 29, 1932/33, s. 77 ●; Filip (D. Filip): ref. Bártíkovy příhody, Úhor 1934, s. 155; A. F. J. (Fleischerová-Janovská): ref. Pohádky o Krakonošovi, Úhor 1941, s. 169; O. Pospíšil: Spisovatelé beletristů Pardubic (1941, s. 30, a Dodatky s. 5).

sm

Jan Toužimský viz Toužimský a Moravec

Toužimský a Moravec

Působnost 1919–1949, od 1990

Nakladatelství v Praze-Vršovcích, zaměřené zprvu na oddechovou beletrii (firma Jan Toužimský), později zejména na dobrodružnou literaturu pro mládež a cestopisy, od 2. světové války i na původní poezii a prózu; knihkupectví.

Původní firmu založil na své jméno Jan Toužimský (dále T.; * 29. 10. 1898 Praha-Nusle, † 13. 12. 1980 Praha). Absolvoval tři třídy měšťanské školy, 1912–15 se vyučil v knihkupectví J. Cipry ve Vršovcích a současně 1914–15 absolvoval dva roky gremiální knihkupecké školy; 1915–19 pracoval v knihkupectví A. Srdce a 1920 jako vedoucí nakladatelství Červené sedmy. Nakla-

datelskou činnost zahájil v březnu 1919 ještě během svého působení u A. Srdce; knihkupectví provozoval od listopadu 1920, koncesi získal v červnu 1921. Do jeho firmy 1929 vstoupil Jaroslav Moravec (dále M.; * 1. 10. 1900 Praha-Vinohrady, † 31. 10. 1974 Praha-Záběhlce), s nímž T. již dříve vázalo dlouholeté přátelství. M. absolvoval 4 třídy měšťanské školy, 1915–18 se vyučil u firmy Dr. Fr. Bačkovský a zároveň 1916–18 absolvoval gremiální knihkupeckou školu; 1918–20 byl knihkupeckým účetním u téže firmy a 1919–20 vedl současně vlastní nakladatelství překladové beletrie *Saturn*. Příležitostně 1919–22 překládal z němčiny (F. Gerstácker, G. A. Mačtet, K. May aj.; pseud. D. Jam) a psal o autorech dobrodružné četby (J. Conradovi, Z. M. Kudějovi, J. Londonovi, K. Mayovi, E. A. Poeovi, B. Shawovi a R. L. Stevensonovi aj.) 1920–21 v Lidových novinách, Červnu, Kmeni (šifra Mc.), Proletkultu, 1925–26 v Literárních rozhledech. Vojenskou prezenční službu absolvoval 1920–22, 1923–33 byl propagačním a reklamním redaktorem nakladatelství Jos. R. Vilímek. – 1929 odkoupil T. na podnět M. a s jeho finančním přispěním od nakladatele V. Šeby (1892–1961) vydavatelská práva na díla K. Maye. M. byl tichým společníkem firmy do konce 1933, kdy se stal odpovědným zástupcem nově utvořené veřejné obchodní společnosti *Toužimský a Moravec* (nakladatelskou koncesi získala v srpnu 1934). V 2. polovině 30. let odkoupila firma zbytky nákladu cestopisů K. V. Adámka, V. Červinky aj. z likvidovaného nakladatelství J. Otto, později spisy J. Havlasy z Ústředního učitelského knihkupectví a nakladatelství a M. Jokaie a K. Šarliha z nakladatelství Fr. Borový. V polovině 1939 se k firmě připojilo i knihkupectví Jan Toužimský, které do té doby působilo samostatně. Po likvidaci firmy 1949 pracoval T. mimo svůj obor. M. byl 1949 krátce internován v pracovním táboře uranových dolů u Jáchymova, 1950–65 pracoval jako účetní v n. p. Kniha. Vlastní dobrodružné prózy pro mládež, inspirované dílem K. Maye, publikoval ve sbornících Lidé – věci – dobrodružství (1961 a 1964), 1972–73 v časopisu Pionýr a též knižně: Válka bez skalpů (1966), Klekí Petra, bílý otec Apačů (1969), Zrazený tomahavk (1971), Čtení z kamení (1974), posmrtně Uprchlíci z Clintonu (1991), Útěk z Onondagy (1994), Já batole (2000) a Pražský případ doktora Maye (b. d., 2006). V rukopisu zůstal jeho román o R. L. Steven-

sonovi. – Firma Jan T. sídlila v Praze-Vršovicích čp. 174 (Havlíčkova, dnes Donská 2), expedice nakladatelství od 1932 a nakladatelství T. a M. od konce 1933 ve Vršovicích čp. 683 (Oblouková 13, později 26). Po sloučení firem bylo knihkupectví 1939 přeneseno do Vršovic čp. 262 (Palackého 49, od 1940 Bismarckova, od 1945 Palackého, od 1947 Moskevská 57). M. nakladatelství Saturn sídlilo v Praze na Vinohradech čp. 446 (Komenského, dnes Belgická 4). V prosinci 1990 obnovili zeť J. Toužimského M. Hrach (* 1929) a vnuk J. Moravce M. Moravec (* 1958) knihkupectví i nakladatelství pod původní firmou a s navazujícím edičním programem dobrodružné četby. 1992 firmu rozdělili, M. Hrach převzal knihkupectví a v nakladatelství pokračuje M. Moravec.

Knižnice nakladatelství Saturn, které 1919–20 vydával M., se orientovaly na přeloženou dobrodružnou prózu. V edici *Saturn* (1919–20, 2 sv.) vyšly povídky H. H. Ewerse a R. L. Stevensona, v *Galerii fantastů a dobrodruhů* (1920, 6 sv.) A. J. Dawsona, H. H. Ewerse, H. R. Haggarda, J. Londona, E. A. Poea. – T. zahájil nakladatelskou činnost *Knihovnou světových mistrů* (1919–22, 16 sv.), v níž převažovala přeložená prozaická tvorba klasických i módních autorů (W. Hauff, D. S. Merežkovskij, E. A. Poe, A. Houssaye, J. W. Goethe, R. Thákur, A. Strindberg, K. Hamsun, R. L. Stevenson, R. de Gourmont, J. London, S. Elvestad), doplněná povídkami K. Suchého. Jediným svazkem (překlad) se uvedla knižnice *Cesty a dobrodružství* (1919). Další knižnici *Venušiny povídky* (řada 1, 1921–23, 33 sv.; řada 2, 1923–25, 30 sv.) navázalo nakladatelství na starší sbírku karlínského R. Storchy *Zapovězené ovoce*. Přeloženou erotickou prózu (P. Aretino, M. Bandello, G. G. Casanova, H. H. Ewers, Lukianos a Alkifron, P. Louÿs, G. de Maupassant, O. Mirbeau, R. L. Stevenson aj.) doplnili převážně pod pseudonymy nebo anonymně čeští autoři, zejména F. S. Huml (pseud. S. Čerchovský), P. Klán, J. Mácha, E. F. Míšek (i pseud. Lukianus), K. Skála (i šifra K. S.), A. Saturin (pseud.), A. Spáčil (pseud. K. Lekeš), K. Suchý. Od 1929 formovalo ediční profil nakladatelství dílo K. Maye: v základní řadě vyšlo 1930–41 asi 45 nečíslovaných svazků; úspěšné cykly vycházely též s různým označením opakovaně. Obdobně vycházeli v menších, zpravidla nečíslovaných souborech i další autoři dobrodružných příběhů M. Brand, E. R. Burroughs (cyklus

Tarzan), J. Gregory, J. London, J. Retcliffe (H. F. O. Goedsche) a zejména W. E. Johns (cyklus Biggles). Soubory českých autorů zahájily *Cesty a dobrodružství* (po válce s názvem *Cesty*) E. S. Vráze (1938–48, 9 sv.), na něž navázaly *Cesty Emila Holuba* (1948, 1 sv.). Knihy E. Storchy zařadilo nakladatelství po válce dodatečně do Souboru spisů E. Storchy, který měl zřejmě vytvořit základ sebraných spisů (1937–48, 9 sv.). Obdobně se pokusilo vytvořit soubor Knihy Z. M. Kuděje (1941–48, 6 sv.). Převážná většina dobrodružné produkce vycházela před knižním vydáním po sešitech. Personální soubory dobrodružné četby pro mládež doplňovala kmenová knižnice *S puškou a lasem* (1933–42, 46 nečisl. sv.). Převážně přeložené prózy (J. A. Altscheller, R. Beholz, J. F. Cooper, L. Erskine, T. Gredsted, H. Hawthorne, P. Jerndorff-Jessen, K. May, S. E. White aj.) doplnily české práce (K. Hloucha, F. Lev, J. Medula /vl. jm. J. Kuchynka/, K. Michl, B. Pospíšil, J. R. Vávra pod pseud. Cekota). Do knižnice reportáží a románových biografii *Romány, které napsal život* (1931–48, 22 sv.), zahájené autobiografií E. Wallace, zařadili nakladatelé 1932 Vyznání Karla Maye, k němuž připojili rozsáhlou mezinárodní anketu o významu jeho díla *Spravedlnost pro Karla Maye!* Přeložené biografické a politické prózy (Ch. Y. Harrison, E. F. Löhdorff, Th. Plivier, W. Schönstedt aj.) doplnili F. Běhounek o polárních výpravách, Kuzma (podp. J. Ch. Novotný) o J. Wolkrovi, A. Vojtěch o pražské architektuře, dodatečně byly pak zařazeny hudební vzpomínky L. K. Žižky Mistři a mistříčkové. Po válce v knižnici vyšly dokumentární válečné prózy E. Cenka a A. Parlesáka. Obdobný profil měla i knižnice *Západ a Východ* (1938–48, 13 sv.), do níž nakladatelství zařadilo rovněž převážně životopisné a historické romány americké (J. Hilton, I. Stone, S. E. White), ruské (I. Ilf a J. Petrov, S. Mstislavskij, A. K. Vinogradov) a německé (W. Kayser), doplněné původní tvorbou (V. Fryček, S. Lahodný a R. Nekola). Jedinou básnickou knižnici *Kořeny* (1938–48, 12 sv., red. J. Šnobl) zahájil překlad skladby Jana ze Žatce Oráč a Smrt (P. Eisner). Jádro knižnice tvořily tři antologie (Věčné Čechy, Ohlasy z Čech, Ta krásná země, 1939–41, ed. P. Eisner a V. Schwarz), po válce doplněné svazkem zcenzurovaných veršů *Chvála Čech* (1945), které výrazně přesáhly kvalitu obdobných edičních počínů, reagujících na válečnou konjunkturu české knihy.

Další svazky přinesly kromě překladů (antičtí autoři, E. Kästner, Michelangelo Buonarroti a L. de Góngora y Argote) soubor básnických juvenilií K. Horkého *Pozdní shledání* (1948) a verše V. Thieleho. Nevýrazná knižnice *České romány* (1941–44, 6 sv.) přinesla opět převážně životopisné prózy F. Bulánka-Dlouhána, J. Hořejše, Kuzmy, J. Morávka. Poválečná knižnice povídek pro mládež *Polnice* (1946–48, 30 sv., red. J. Medula) tematicky čerpala převážně z bojů za 2. světové války. Převažující původní tvorbou do ní přispěli F. Běhounek, V. R. Bozděch, F. Fajtl, J. Kajer, J. Kopernický, M. Kosina, V. Kubec, F. Kvasil, J. Langr, J. Medula, F. Omelka, V. Šimonek, O. Švec, J. M. Vašák. Těž mimo knižnice nakladatelství vydávalo zejména cestopisnou a dobrodružnou prózu; z českých autorů hojněji pak pro dívky práce M. Mervartové, skautské příběhy J. Kováře a dobrodružnou četbu J. Meduly. Populárně-naučnou produkci představovaly po úspěchu encyklopedického kompendia *Škola v kostce* (ed. F. Běhounek, 1938) obdobné speciální přehledy z různých vědních oborů, dodatečně soustředěné do stejnojmenné knižnice. – Jediným výtvárným prvkem prvních knižnic na počátku 20. let byly obálky, jen výjimečně navrhované významnějšími výtvarníky (F. Kobliha, J. Wenig). Od počátku 30. let charakterizovaly vnější podobu produkce nakladatelství zejména obálky a ilustrace Z. Buriana, jehož tvorbu doplňoval zejména J. Wowk, dále C. Bouda, V. Černý, A. V. Hrska, C. Kotýšan, A. Scheiner aj. Graficky knihy upravoval převážně J. Bohuslav.

(Nakladatelství Saturn:) KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře*: Saturn (1919–20); Galerie fantastů a dobrodruhů (1920). – (Nakladatelství Jan T., od 1934 T. a M.): KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře*: Cesty a dobrodružství (1919); Knihovna světových mistrů (1919–22); Venušiny povídky (1921–25); Romány, které napsal život (1931–48); S puškou a lasem (1933–42); Kořeny (1938–48); Západ a Východ (1938–48); České romány (1941–44); Polnice (1946–48). – *Ostatní*: Škola v kostce (1938–47). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři*: E. Holub, Z. M. Kuděj, E. Štorch, E. S. Vráz. – *Cizí autor*: K. May. ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce*: E. Lešehrad: Bratrství (1920); A. V. Frič: Strýček Indián (1935) + Dlouhý lovec (1941) + Hadí ostrov (1947); Kuzma: Junák Kralevic Marko (1936) + Špalíček našich nejkrásnějších pohádek (b. d., 1940, ed.) + Špalíček našich nejkrásnějších báchorek (1941, ed.) + Špalíček našich nejkrásnějších pověstí (1941,

ed.) + Špalíček našich nejkrásnějších bajek (1942, ed.); E. S. Vráz: Jak mne oženili (b. d., 1937); E. Štorch (pseud. Edus Štorchus, Ciconius Troglodytus): Lovci mamutů ještě po pěti letech (1939, soukr. tisk); F. J. Čečetka: Mexický císař 1–3 (1939–40); J. M. Troska: Kapitán Nemo 1–3 (1939) + Zápas s nebem 1–3 (1940–41) + Peklo v ráji (1941) + Pistole míru (1941); J. Augusta: Divy prasevta (1942); F. Běhounek: Kniha robinzonů (1944); E. Holub: Černý ráj (1948). – *Překlady*: K. May: Černý kapitán (1922); G. Jackson: Smečka Haverilů 1–3 (1938) + Jeff od Putující řeky (1939); D. Wheatley: Herodot měl pravdu (1948). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihy dalekých obzorů (1938) + S dobrou knihou za dobrodružstvím v cizích světech (1939) + Seznam knih nakladatelství T. a M. (1948). ■ LITERATURA: an.: Nakladatelství T. a M., Čteme 1942, s. 166; M. Kvítek: Představujeme nové nakladatelské podniky. T. a M., Čtenář 1991, č. 4, příl.; R. Ditmar: TaM aneb Jak vstoupit znovu do řeky, ZM 1991, s. 286; an.: Malé povídky o velké odvaze (o knižnici Polnice), sb. Posádka mrtvých (1993, s. 217); M. Moravec: Slovo o autorovi, in J. M.: Útěk z Onondagy (1994, s. 253); V. Prokop in Ilustrátor Zdeněk Burian (1995, s. 23); -ova- (O. Vašková): Návrat bílého delfína, Knihupec a nakladatel 2000, č. 7–8; J. Moravec in Pražský případ doktora Maye (b. d., 2006, s. 135).

az

Ctibor Tovačovský z Cimburka

* 4. 4. 1438 Tovačov

† 26. 6. 1494 Tovačov

Literární obhájce utrakvismu a politiky Jiřího z Poděbrad, státník; právník.

Psal se též z Cymburka. – Syn moravského zemského hejtmána Jana T. z C. († 1464). Vzdělání nabyt od utrakvistických kněží. Kolem 1458 uzavřel sňatek s Eliškou z Melic; do otcovy smrti žil na jejich statcích v Náměšti na Hané, poté přesídlil na Tovačov. 1464 byl jmenován členem moravského zemského soudu, 1469 se stal moravským zemským hejtmánem. Svou oddanost králi Jiřímu osvědčil jak vojensky (v boji proti povstalému Slezsku), tak politiky. Pro energii, politickou rozvážnost a diplomatickou obratnost ho v 70. letech respektovala strana Vladislava Jagellonského i Matyáše Korvína. Za Vladislavovy vlády byl 1471–79 kancléřem království. Náboženskou snášenlivost osvědčil 1454 uvedením mnichů do sedleckého kláštera, později shovívavostí k půso-

bení jednoty bratrské na vlastních moravských panstvích. 1480 zavedl do moravských zemských desek češtinu místo latiny. Na Moravě mu úřad nejvyššího hejtmana, úspěšná správa veřejných věcí a právnícká autorita zajistily až do konce života faktické vládařství.

V obsáhlém alegoricko-polemickém spisu *Hádání Pravdy a Lži o kněžské zbožnosti a panování jich* (1467), věnovaném králi Jiřímu, reflektoval zápas mezi utraktivismem a římskou církví formou soudního sporu Pravdy a Lži. Pravda (představující českou stranu) obviňuje před Bohem Lež (reprezentující papežskou politiku), že odvedla duchovní, panský a robotný stav od povinností stanovených božím zákonem a rozvrátila tím řád světa. Dílo má epickou osnovu, ale jeho těžištěm jsou obsáhlé partie traktátové povahy. V promluvách Pravdy a jejich sester Ctností využívá T. z C. biblického výraziva (nezřídka slučuje citáty z různých míst bible do nových významových celistvostí), v promluvách Lži a jejího průvodu lidových úsloví (v těchto partiích, bohatých na satiricky uplatněné kulturněhistorické detaily, využil i čtyř humorných rozprávek). Dílo se dochovalo až v pozdním tisku z 1539. Na výzvu moravských stavů shrnul T. z C. v 80. letech 15. století moravské zvykové právo ve spis *Paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v markrabství moravském, obecně zvaném Kniha Tovačovská*. Jako výraz právního vědomí panské obce nabytá Kniha Tovačovská funkce zemského zákoníku a plnila ji nejméně do 30. let 17. století (o její autoritě v právním životě Moravy svědčí několik desítek dochovaných opisů).

KNIŽNĚ: *Hádání Pravdy a Lži o kněžské zbožnosti a panování jich* (1539). ■ EDICE: in Archiv český 4 (1846, ed. F. Palacký; listy Tasovi z Boskovic); *Kniha Tovačovská...* (Brno 1858, ed. K. J. Demuth); *Kniha Tovačovská...* (Brno 1868, ed. V. Brandl). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 1711; F. Čáda in Studie o rukopisech 1967, s. 1, 1968, s. 77, 1970, s. 1 (dodatky F. Čáda, tamtéž 1969, s. 154, a I. Zachová, tamtéž 1982, s. 161, 1985, s. 149, 1986, s. 93, 26, 1987/88, s. 99). ■ LITERATURA: K. J. E. (Erben): *Kniha Tovačovská, Památky archeologické a místopisné* 3, 1858/59, s. 142; V. Brandl: Ctibor z C., *Obrazy života* 1862, s. 100 a pokr.; I. J. Hanuš: Über Inhalt und Form des Werkes *Hádání Pravdy a Lži* (zpráva o přednášce), *Sitzungsberichte KBGW* 1862, Juli – Dezember, s. 35; H. Jireček: *Príspevky k literárnímu rozboru památníků práva slovanského v Čechách a na Moravě*, ČČM 1863, s. 227; V. Brandl: *Kniha To-*

vačovská, ČČM 1867, s. 342, 1868, s. 76 + in C. T. z C.: *Kniha Tovačovská...* (1868); A. Baum: *K historii xylografie v Čechách*, *Hádání Lži s Pravdou, Památky archeologické a místopisné* 8, 1868/69, sl. 117; F. Palacký: *Rodopis někdy pánův z Cimburka*, in *Radhost* 2 (1872); J. Jireček in *Rukověť* 2 (1876); F. L. Čelakovský: *Príspevky k dějinám literatury české*, *Sebrané spisy* 4 (1880); J. Smolík: *Kniha urozeného pána p. Stibora z Cymburka a z Tovačova*, *Památky archeologické a místopisné* 13, 1885/86, sl. 333; J. Truhlář: *Latinský panegyricus Martina z Tišnova o pánech Tovačovských z Cimburka*, *Věstník KČSN* 1895, č. 11; F. Bílý: *O některých zajímavých památkách staročeského písemnictví*, ČMM 1897, s. 97 a pokr.; F. Černý: *Fragmenta Bočkova*. 5. C. T. z C. *Hádání Pravdy a Lži*, ČČM 1899, s. 514; K. Hrdina: *Drobné příspěvky k starší české literatuře*. 1. C. T. z C., LF 1930, s. 131 (datum narození, k tomu F. Čáda, ČMM 1930, s. 458); F. Kratochvíl: *Kelečský rukopis* (o lat. oslavných verších na rod z Cimburka od Martina Tišnovského), *Zálhotský sborník* 1932, s. 7; F. M. Bartoš: C. T. z C., *Čes. bratr* 1938, s. 114; B. Křemenák: *Nad dílem C. T. z C.*, *Slovesná věda* 2, 1948/49, s. 211; F. Ryšánek: *Dvě literární drobnosti*. 2. Drobný pramen k *Hádání Pravdy a Lži* C. T. z C., *sb. Příspěvky k dějinám starší české literatury* (1958); F. Čáda: *Kniha Tovačovská, Studie o rukopisech* 1967, s. 1 + *Kniha Tovačovská – její rukopisy*, tamtéž 1968, s. 77 + *Rukopisy města Olomouce*, tamtéž 1969, s. 154 + *Kniha Tovačovská – základy jejího textu*, tamtéž 1970, s. 1; L. Hosák: *Moravská větev pánů z Cimburka*, *VVM* 1970, s. 77; E. Petru: *Paradox Hádání Pravdy a Lži* C. T. z C., LF 1972, s. 221 → *Vzdálené hlasy. Studie o starší české literatuře* (1996); I. Hlobil: *Zur Renaissance in Tovačov während der Ära C. T. von C.*, *Umění* 1974, s. 509; J. Skutil: *Mírová myšlenka v díle C. T. z C.*, *Studia Comeniana et historica* 1981, č. 23; J. Válka: C. T. z C. – O právě duchovním, *sb. Z králické tvrže* 1984, s. 9 → *Husitství na Moravě, Náboženská snášenlivost*, Jan Amos Komenský (2005); M. Bohatcová: *Wahrheit und Lüge in der Hand eines böhmischen Rechtsgelehrten*, *Gutenberg-Jahrbuch* (Mohuč) 1984, s. 28 + in *Česká kniha v proměnách staletí* (1990); I. Hlobil a E. Petru in *Humanismus a raná renesance na Moravě* (1992); J. Skutil: *Literární dílo C. T. z C.*, *sb. Z králické tvrže* 19, 1993, s. 48; M. Bohatcová: *Pravda a lež v rukou právníka* (1995); F. Hýbl: *Hodnocení významu C. T. z C. Františkem Palackým*, J. Válka: C. T. a Morava jako model stavovské země, V. Pumprla: *Na okraj olomouckých exemplářů Knihy Tovačovské + Poznámky k zámecké knihovně C. T. z C.*, J. Lapáček: *Tovačovská kniha ve fondech Státního okresního archivu v Přerově*, P. Vorel: *Cimburkové a Pernštejnové*, M. Kopecký: C. T. z C. a renesanční novelistika, J. Kolár: *Poznámky k T. Hádání Pravdy a Lži*, M. Bohatcová: *K ilustracím T. Hádání Pravdy a Lži*, J. Skutil: *Dvě textově kritické poznámky k dílu C. T. z C.*, M. Pisková: *Nakladatelé a vydavatelé spisů*

Tragedie neb Hra žebračí

C. T. z C., O. Fiala: C. T. z C. v literatuře – bibliografie, vše sb. Morava na prahu nové doby (1995); M. Kopecký in T. Kubíček a kol.: Literární Morava (2002); J. Válka: C. T. z C., zemský hejtman a zákonodárce, sb. Duchem, ne mečem (2003, s. 82).

jk

Tragedie neb Hra žebračí

Po 1573

Veršované drama.

Mravokárné drama (1266 veršů) pranýřuje potulné žebračky a bohaté kupce. Je volně přeloženo z polštiny (z předlohy se dochoval jen zlomek).

Text je založen na dialogu žebřáků hodujících na svatbě v hospodě s kupcem, který ruší jejich zábavu. Hádky, v níž vycházejí najevo chyby obou stran, vrcholí zbitím kupce, v závěru se však její účastníci rozcházejí na výzvu rychtáře, aniž je vina jedné nebo druhé strany jednoznačně vyřčena. Jazyk svědčí o tom, že autorem české úpravy byl vzdělaný literát. Dlouhé, statické promluvy opravňují domněnku, že drama bylo určeno k četbě, nikoli k scénickému provozování (o jeho oblíbě svědčí tři vydání do 1619; o scénickém provozování není žádný doklad).

KNÍŽNĚ: T. n. H. ž. (Litomyšl 1619; úplný výtisk 1. vyd. nezjišť.). ■ EDICE in: Staročeské divadelní hry (1878, ed. J. Jireček; s tit. Žebřákův s kupcem hádání); Staročeské drama (1950, ed. J. Hrabák); České humanistické drama (1986, ed. M. Kopecký). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 16 273 – 16 275. ■ LITERATURA: J. Máchal: T. n. H. ž. v české a polské literatuře, Věstník KČSN 1909, s. 427; Č. Zíbrt in Markolt a Nevím v literatuře staročeské (1909, s. 221); J. Hrabák in ant. Staročeské drama (1950); J. Magnuszewski: Uwagi nad Tragedią żebaczą, Pamiętnik literacki (Varšava, Vratislav) 1952, s. 623 + in Tragedia żebacza nowoucynionia (Varšava 1957; rekonstrukce pol. předlohy) + Z rozważań nad Tragedią żebaczą, sb. Franku Wollmanovi k sedmdesátinám (1958); M. Kopecký: K polské a české verzi hry o žebřácích, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1963, č. 10 + in ant. České humanistické drama (1986); J. Hrdlička: Tragedie neboli hra o rozpustilosti žebřáků, Documenta Pragensia 1998, s. 33.

jk

Josef Träger

* 27. 5. 1904 Praha

† 10. 6. 1971 Praha

Divadelní kritik, programový teoretik a historik, soustředěný zejména na otázky divadel a osobností avantgardy 20. a 30. let, na historii českého divadla 19. století, autor hereckých monografií; publicista, filmový a příležitostně i literární kritik, editor.

Pův. jm. J. Kühler. Křestní list neuvádí otce; matka se později provdala za F. Trágra, vrchního inženýra pražského magistrátu, který 1915 T. adoptoval. Od 1915 studoval T. na reálném gymnáziu, nejprve v Křemencově ul., 1918–19 v Čes. Budějovicích a pak opět v Křemencově ul.; zde se seznámil s J. Voskovcem a J. Werichem. Po maturitě 1923 začal studovat na pražské filoz. fakultě moderní slovesnou a románskou filologii (žák J. Vlčka, J. Jakubce, M. Hýska, F. X. Šaldy, V. Tilleho, O. Fischera); 1929 získal doktorát filozofie na základě disertační práce *Dějiny české divadelní kritiky od doby obrozenecké až po Jana Neruda*. 1927 se účastnil přípravy inscenace J. Voskovce a J. Wericha *Vest pocket revue* a byl inspicientem všech repríz v Umělecké besedě. 1929 pracoval několik měsíců jako tajemník v nakladatelství Melantrich, t. r. nastoupil vojenskou službu: nejprve v Chomutově, poté v pražském Vojenském vědeckém ústavu, kde zůstal i po skončení vojenské povinnosti (1931) zaměstnán jako knihovník (1929 a 1931 složil na filoz. fakultě nižší a vyšší knihovnickou zkoušku). 1933–38 byl tajemníkem a redaktorem nakladatelství Melantrich. Zároveň působil jako stálý divadelní referent nejprve Práva lidu a od 1934 v A–Zet. 1932 podnikl cestu do Paříže, 1934 se zúčastnil Moskevského divadelního festivalu a 1935 zájezdu D 35 do Curychu a Bernu. 1938 byl přednáškovým referentem pražského Radiojournalu. Po září 1938 přijal nabídku ředitelského místa v nakladatelství Melantrich, zde setrval až do 1947. Za války orientoval nakladatelský program na vydávání publikací dokumentujících rozmanitost české slovesné a výtvarné tradice a výrazná období českých dějin; zároveň nakladatelství za jeho vedení finančně podporovalo spisovatele, kteří nemohli publikovat. 1940–42 byl též členem redakční rady Volných směrů. 1940 se účastnil zájezdu českých spisovatelů do Německa a Holandska, o němž poté referoval zejména

v A-Zet (např. 25. 9. 1940). Po válce byl obviněn z kolaborace a 1946–47 proti němu bylo vedeno trestní řízení (podle tzv. malého Benešova dekretu), které však bylo 1947 zastaveno – svědectví (mj. A. M. Píši, J. Tomana, K. Konráda, L. Technika) vypověděla, že T. byl k účasti na zájezdu přinucen a jeho články byly upravovány redaktorem A-Zet, zároveň též přinesla i řadu důkazů o T. podpůrné činnosti českým spisovatelům během války a konečně i o jeho ilegální přednáškové činnosti ve Sdružení pro divadelní tvorbu při Umělecké besedě, jež 1943 založil spolu s J. Frejky a F. Pujmanem. 1945 byl jmenován do Divadelní rady při ministerstvu školství a osvěty. Působil též jako redaktor Divadelního zápisníku a jako stálý divadelní referent Svobodného slova, odkud odešel po sporech s redakcí a ministrem J. Stránským 1946, ale vrátil se opět v obdobích 1954–58 a 1968–71. 1947–49 přednášel na divadelní fakultě Akademie múzických umění dějiny českého divadla, dramatu a divadelní kritiky. 1948–49 na filoz. fakultě přednášel dějiny českého divadla. 1948 byl členem Divadelní a dramaturgické rady ministerstva školství a kulturní komise Ústředního akčního výboru Nár. fronty. Od listopadu 1948 byl zaměstnán v Českosl. státním filmu, nejprve jako dramaturg tvůrčí skupiny J. Weisse, pak jako vedoucí lektorátu barrandovských studií, od 1954 jako dramaturg Studia dětského, kresleného a loutkového filmu (spolupráce s J. Trnkou), 1955–58 jako vedoucí dramaturg a pak až do smrti jako dramaturg v tvůrčí skupině dětského filmu. V 2. polovině 60. let byl šéfredaktorem Divadelních novin. 1952, po obhajobě inscenace J. Frejky Schováváná na schodech a následném sporu s dobově normativní kritikou, byl zhruba rok publikačně omezován. 1956 se zúčastnil zájezdu Nár. divadla do Paříže a zároveň tam probíhajícího 1. mezinárodního kongresu divadelní kritiky. 1957 doprovázel J. Trnku na zahájení jeho výstavy do Berlína. Podnikl ještě řadu studijních a pracovních zahraničních cest: 1931, 1954, 1959 do Bulharska, 1947 na Festival českosl. filmu do Londýna, 1956 do Moskvy a Jugoslávie, 1958 do Řecka, 1959 do Německa.

Do literatury T. vstoupil především jako divadelní kritik a historik. Od 30. let se soustředil soustavně na dramaturgické, teoretické a inscenační problémy avantgardního divadla: byl jeho generačním kritikem a některé jeho časopisecké studie mají ráz programový (*Osvo-*

bozené divadlo a dnešní mládež, Tažení proti režisérství); T. zde zejména sledoval uskutečňování programového ideálu zdivadelnění divadla na specifickém spojení iniciátorů nové, klaunské divadelní komiky s publikem a na teoretizující režii J. Honzla. Nejvíce však inklinoval k scénickému experimentu E. F. Buriana, soustředěnému k hudebnosti básnického slova jako hlavnímu výrazovému prvku (tzv. jevištnímu básnictví), a k dramatické režii J. Frejky, jehož označil za Hilarova nástupce. U Frejky oceňoval především důraz na práci s hercem a úsilí o čistě divadelní tvar i vědomí souvztažnosti se společenským děním, přesahující politizující aktualitu. Od tohoto T. zájmu se odvíjela jeho organizační činnost a přednášková aktivita. Soustavně sledoval rovněž tvorbu K. H. Hilara, kriticky upozorňoval na oslabení jeho režijní koncepce po příchodu do Nár. divadla. Své stanovisko však opět přehodnotil v souvislosti se zcivilněním Hilarovy režie na konci 20. let. Syntetizující pojetí Hilarova přínosu k zdramatizování českého divadla podal ve válečné studii *O Hilarovi*. Polemika s dramaturgií a vedením Nár. divadla měla kontinuální povahu. Spor vyvrcholil po Hilarově smrti 1935, kdy T. podporoval režisérské pojetí divadla proti dramaturgickému a zdůrazňoval úlohu mladého J. Frejky při tvorbě nové koncepce Nár. divadla. – Jako historik se počínaje disertační prací věnoval převážně dějinám českého divadla 19. století. V Českosl. vlastivědě podal vývojovou charakteristiku období od obrození do zřízení Prozatímního divadla 1862 (*Počátky českého divadla*), zohledňující jak přednostní buditelskou funkci divadla v období národního obrození, tak postupné prosazování typicky divadelních prvků zakládající novodobou divadelní kulturu. Na tuto stať po válce navázaly *Dějiny českého divadla*: torzo přehledových přednášek pro posluchače divadelní fakulty, zaměřené k vývoji českého dramatu a divadla od středověkých počátků po Prozatímní divadlo, obsahující i stručné dějiny divadelní kritiky. Velkým hereckým osobnostem Nár. divadla věnoval své poválečné monografie, v nichž spojoval charakteristiku individuálního tvůrčího růstu s vývojem české divadelní kultury a historickým kontextem počátku 20. století (*Národní umělec Václav Vydra*) nebo s rozvojem avantgardního divadla ve 20. letech (*Jirina Šejbalová*). Ideový rozbor textu, historickou analýzu první inscenace a inscenační vývoj po-

dal ve studii *Jiráskova Lucerna. Dvě přednášky z války o divadle* věnoval jednak historickým souvislostem vzniku eklektické konvence směřující dramaturgický a režisérský typ divadla, jednak teoreticky (programově) úkolům kritiky a její pozornosti ke všem složkám divadla, zejména k jejich součinnosti. Jako kritik spojoval interpretaci dramatického textu a jeho režijního pojetí se stručnými charakteristikami hereckých výkonů; postupně se zaměřil i na scénografii a směřoval k postižení divadelního celku. Od 30. let se začal rovněž blíže věnovat charakteristice herecké osobnosti a jejich výrazových dispozic pro vytváření jevištních postav. Pravidelné deníkové referáty mu umožnily žánrové rozvrstvení kritického projevu podle jeho funkce, podle typu čtenáře, především však s ohledem na požadavek služby divadlu jako svébytnému tvůrčímu organismu. V tomto směru ho nejvíce inspirovali V. Tille a J. Vodák (po němž 1940 převzal divadelní rubriku Čes. slova). T. celoživotní divadelní orientace také určovala jeho činnost editorskou a charakter četných předmluv a doslovů z poválečného období (např. ke knihám F. Langra, F. Rachlíka, F. Tetauera, J. Tomana, J. Vojty, k souboru Hry Osvobozeného divadla aj.). Vysoké nároky na hereckou techniku a charakter tvorbu včetně kvality jevištní mluvy zachycuje stať *O kultuře řeči*. O divadle psal též hesla pro Masarykův slovník naučný a Ottův slovník naučný nové doby. – T. příležitostná literární kritika byla spojena především s autory, jejichž dramatickou tvorbu soustavněji sledoval (F. Hrubín). Zájem o filmové umění a práce filmového dramaturga mu poskytl možnost konfrontovat režijní a herecké rozdíly v obou uměleckých družích. Zvláštní pozornost věnoval rovněž loutkovému divadlu a filmu, zejména pak tvorbě J. Trnky.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Jiří Černý (Studentská revue); -ae- (Ottův slovník naučný nové doby), äg, -äg-, -er-, -ger-, JT, J. T., jt, j. t., jtg, jtg., (jtg), R. R. (Divadelní zápisník), T. T., t. t., -t, (t), tg. ■ PRÍSPĚVKY in: Acta scaenographica (1966); Almanach Kmene 1935/36 (1935); sb. Armádní umělecké divadlo k padesátinám E. F. Buriana (1954); A-Zet (1934–40); sb. Česká kniha 1941 (1941); Čes. slovo (1933–35, 1940–44); Československá vlastivěda 8 (1935, Počátky českého divadla); Českosl. divadlo (1929, 1933–34, 1937–38); Československo (1947); kat. Československý film dětem (1965); Českosl. loutkář (1971); Českosl. rozhlas (1968); Českosl. svět (1971); Čin (1930–35; 1935 Tažení proti režisérství); D 36,

pokr. Program D 38; Dějiny a současnost (1961); sb. 10 let Osvobozeného divadla 1927–1937 (1937); Divadelní noviny (1959–69, 1964–65 s tit. Divadelní a filmové noviny); Divadelní zápisník (1945–48); Divadlo (1930–33, 1938, 1943–44, 1947); Divadlo (1950, 1956, 1963, 1965–67; mj. 1967 stať Jazyka dar na našem současném jevišti); sb. Divadlo na Vinohradech 1907–1967 (1969); Film a doba (1954–62); Glosy ze Strahova (1969); Histoire de spectacles. Encyclopédie de la Pléiade (Paříž 1965); Hlas revoluce (1964–65); Host (1928); Hovory o knihách; Index (1934–35, 1939); sb. Italská cesta Mikoláše Alše (1939); sb. Jan Werich ...tiletý (1965); Jih (Čes. Budějovice 1935–36); sb. Jindřich Vodák. Pocta k jeho sedmdesátinám (1937); sb. Jiří Frejka (1964); kat. Jiří Trnka (1957); Jiří Trnka von nahem (b. d., 1957); sb. Josef Hora (b. d., 1945); Kalendář českožidovský (1929); sb. Kniha a národ 1879–1939 (1939); Kniha o Národním divadle (1964); Krajské divadlo v Olomouci (1953); Kultura doby (1936–38); Kulturněpolitický kalendář (1964, 1966–67); Kulturní politika (1946–47); Květy (1951); Kytice (1948); Lázeňský časopis (Karlovy Vary 1964); Leták (1936); Lid. demokracie (1953–54); Lid. noviny (1930, 1940); Listy pro umění a kritiku (1933–37); Lit. noviny (1930–37); Lit. noviny (1952, 1963–67); Lumír (1939–40); Magazín Co vás zajímá (1963); Magazín DP (1935–36); sb. Mahenovi (1933); Meandr (1969); Milostný almanach Kmene pro jaro 1933 (1933); Mladá kultura (1935–38); sb. Na paměť Vladislava Vančury (1947); kat. Národ sobě (1964); Nár. a Stavovské divadlo, pokr. Nár. divadlo (1925–28, 1930–33, 1938–39, 1947–48, 1953–54, 1956–62); Nár. osvobození (1930, 1933–34); kat. Národní umělec Zdeněk Štěpánek (b. d., 1957, medailon k soupisu gramofon. nahrávek); Nezávislá scéna (Kroměříž 1932); sb. Nová česká scéna (1937); Nová svoboda (1927–28, 1933); sb. Nové české divadlo 1930–1932 (1932); Nové knihy (1970); Nový život (1954–58); Obzorja (Maribor 1939); sb. O díle Franka Tetauera (1964); Panoráma (1933–35, 1937, 1950); Plamen (1959, 1961–67); sb. Pocta a výzva. K padesátinám Starého divadla v Brně (Brno 1934); sb. Theater – Divadlo. Vzpomínky českých divadelníků na německou okupaci a druhou světovou válku (1965); Práce (1947–50, 1952, 1965); Právo lidu (1930–35); sb. Pro a proti '62 (1963); Programy Městských divadel pražských (1954); Přestávka Divadla Zdeňka Nejedlého v Opavě (1957); Přítomnost (1931); Ročenka Kruhu sólistů Městských divadel pražských (1935); Rozhledy (1935); Rozpravy Aventina (1928–32, 1934; 1932 Osvobozené divadlo a dnešní mládež); Rudé právo (1954, 1969); Sipario (Milán 1966); Stavba (1934, 1936); Středisko (Brno 1934); Studentská revue; Studentský časopis (1922–30, 1934); Svět v obrazech (1949–52); Svob. noviny (1948); Svob. slovo (1945–46, 1954–59, 1968–71); sb. Španělsku (1937); Telegraf (1934–36); Tvorba (1946–47); kat. Václav Vydra, český herec (b. d., 1956, medailon k soupisu

gramofon. nahrávek); V. Hofman: Herec rozervaného století (1946, medailon V. Vydry); Volné směry (1941); kat. Výstava Svazu českosl. divadelních umělců k 25. výročí divadelní činnosti Františka Tröstera (1959); Záběr (1970); Země sovětů (1935); Zlatý máj (1971); Žijeme 1932; Život (1937); – posmrtně: sb. D S+H (1972); sb. Slovo a hlas (podruhé) (1983); Tvar (2000, č. 19, T. lektorský posudek Škvořeckého Zbabělců). ■ KNIŽNĚ. *Práce o divadle*: O Hilarovi (portrétní studie, 1945, an.); Dvě přednášky z války o divadle (1945); Dějiny českého divadla (b. d., 1949, rozmnož.); Národní umělec Václav Vydra (monografie, 1951); Jiráskova Lucerna (studie, 1953); Eduard Vojan (monografie, 1953, s V. Müllerem); Jiřina Šejbalová (monografie, 1966); O kultuře řeči (stať, 1969, s F. Danešem, rozmnož.). – *Překlad*: H. de Balzac: Tatík Goriot (1930). ■ KORESPONDENCE: in Depeše z konce tisíciletí. Korespondence V. Nezvala (Nezvalovi z 1940–41; 1981, ed. M. Krulichová, L. Tomek, L. Vinařová); Dopisy o knihách (vzáj. koresp. s I. Olbrachtem z 1939–44, s V. Vančurou z 1939–41, s K. Novým z 1940–47, J. Seifertovi z 1946), sb. Melantrich 1898–1998 (1998, ed. V. Fejlek); Z listů Bohumila Polana (Polanovi z 1964; 1998, ed. B. Losenický, V. Viktora); in I. Blatný: Texty a dokumenty 1930–1948 (vzáj. koresp. z 1941–42, I. Blatnému z 1946; 1999, ed. J. Trávníček). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Listy pro umění a kritiku (1935, č. 9–10), Divadelní zápisník (1945–48), Československo (1947, č. 3), Nár. divadlo (1956, série Národní umělci – členové Národního divadla č. 3), Divadelní noviny (1966–69); *sborníky*: Nové české divadlo 1930–1932 (1932, s M. Ruttem), 10 let Osvobozeného divadla 1932–1937 (1937), Jiří Frejka (1964), Jan Werich ...tiletý (1965); *knížnice*: Sbírky dobrého umění – Prameny (1941–43, sv. 44–55, s E. Fillou a F. Muzikou), Divadelní perspektivy (1944–47, 5 sv.), Český Slavín (1953, 2 sv.); *spisy*: J. Vodák: Kritické dílo 1–5 (1941–53, s A. Pražákem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. Vodák: Kritické dílo 1, 2, 4, 5 (1941–53: 1941 Kapitoly o dramatu, rozšíř. vyd. 1947; 1943 Eduard Vojan, rozšíř. vyd. 1944, defin. 1945; 1950 Shakespeare; 1953 Tři herecké podobizny: Jindřich Mošna, Hana Kvapilová, Marie Hübnerová) + Tváře českých herců (1967); V. Sommer: Divadelní dopisy z Paříže (1947); V. Vydra: Prosim o slovo (1954) + Má pouť životem a uměním (1954) + Z hercova pera (1955) + Hercův listář (1956); J. Frejka: Myslivecké povídky (1964); J. Voskovec, J. Werich: Osel a stín (1965); F. Langer: Malířské povídky (1966, Výbor z díla, sv. 1) + Periferie (1968) + Zázrak v rodině (1971); A. M. Piša: Stopami dramatu a divadla (1967). ■

LITERATURA: E. Bílková ml.: J. T. (1904–1971). Soupis osobního fondu (LA PNP 1998). ■ J. Klepetář: Několik slov o dramatu, divadle a herci, Studentský časopis 2, 1922/23, s. 118 (reakce na J. T.: Eduard Vojan, tamtéž, s. 4); F. Kožík: O Adama Stvořitele, Studentský časopis 7, 1927/28, s. 244 (reakce na J. T.: Čes-

ká divadelní produkce, tamtéž 6, 1926/27, s. 266 + T. odpověď, tamtéž 7, 1927/28, s. 245); p. (A. M. Piša): K pražské dramaturgii, PL 14. 10. 1932 (reakce na stejnojmenný T. článek, Čin 4, 1932/33, s. 146); J. Plavec: O aktuálnosti na divadle, Českosl. divadlo 1933, s. 97 (reakce na T. přednášku z března 1933); ● polemika s J. T.: Tažení proti režisérství, Čin 1935, s. 166 + A–Zet 28. 5. 1935: F. Götz: Kardinální omyly, NO 26. 5. 1935 + Kardinální omyly na pokračování, NO 29. 5. 1935 + Kardinální omyly – po třetí, NO 2. 6. 1935 ●; AMP. (A. M. Piša): ref. Počátky českého divadla (Československá vlastivěda), PL 29. 8. 1935; ● polemika s J. T.: Da capo al fine – o Národní divadlo, LitN 10, 1937/38, č. 14: J. Karlík, Kultura doby 2, 1937/39, s. 243; B. Mathesius, KM 1938, s. 232 ●; ● ref. Dvě přednášky z války o divadle: B. Milčan (Mühlstein), Svob. slovo 23. 10. 1945; Brz. (B. Březovský), NO 29. 10. 1945; J. H. (Hájek), RP 2. 12. 1945; A. Dvořák: Otázky divadla a filmu 1, 1945/46, s. 196 ●; Projev Dramatického svazu, Svob. noviny 27. 11. 1945 (reakce na J. T.: Nástup divadelní reakce, Svob. slovo 20. 11. 1945); ● ohlasy vyloučení J. T. z redakce Svob. slova: b. (B. Březovský), NO 14. 12. 1946; K. J. Beneš, PL 17. 12. 1946; I. Herben, Svob. slovo 22. 12. 1946; an., NO 24. 12. 1946; Syndikát čes. spisovatelů, NO 18. 1. 1947; an., Mladá fronta 18. 1. 1947 ●; bs (B. Slavík): ref. Národní umělec Václav Vydra, LD 13. 10. 1951; ● polemika s J. T.: Nové vítězství Nezvalovy poezie, LitN 1952, č. 32: A. Jelínek a M. Schulz, LitN 1952, č. 36; Z. Kulková-Tausingrová, LitN 1952, č. 42; redakce, LitN 1953, č. 4 ●; ● k padesátinám: r., LitN 1954, č. 22; K. Konrád, LD 27. 5. 1954 → Nevzpomínky (1963) ●; D. Slezák: ref. Eduard Vojan, Divadlo 1954, s. 1142; ● ref. ed. V. Vydra: Hercův listář: J. Pokorný, Divadlo 1956, s. 650; J. Honzl (ml.), Divadlo 1957, s. 345 ●; F. Černý: jtg. a J. K. T., Divadelní noviny 1958, č. 9 (reakce na T. stať k tylovskému jubileu Nejhloběji v srdci národa, Svob. slovo 2. 2. 1958); ● k šedesátinám: M. Smetana, Divadelní noviny 7, 1963/64, č. 22; b. (V. Běhounek), Práce 27. 5. 1964; J. Kopecký, RP 27. 5. 1964; K. Konrád, LitN 1964, č. 22; A. M. Piša, Plamen 1964, č. 5 ●; K. Jangl (J. Heyduk): Nejdůležitější je tvůrčí práce herce (rozhovor s J. T.), LD 13. 12. 1964; ● k pětadesátinám: vbc. (V. Vrabec), Svob. slovo 27. 5. 1969; V. Pazourek, Svob. slovo (Brno) 27. 5. 1969; sme, Mladá fronta 31. 5. 1969; M. Smetana, Kulturní informace 1969, č. 4 ●; ● nekrology: ab. (V. Vrabec), Svob. slovo 11. 6. 1971; V. Pazourek, tamtéž 12. 6. 1971; H. Chvojková a L. Pešek, tamtéž 15. 6. 1971; F. Kafka, Práce 16. 6. 1971; B. Křížek, Květy 1971, č. 27; J. Hájek, Tvorba 1971, č. 24; J. Hrbas, Záběr 1971, č. 13; -ek- (E. Kolár), Českosl. loutkář 1971, č. 8–9 ●; V. Müller: Vyšehradská kapitola, LD 29. 10. 1971 + Vzpomínka po roce, Svob. slovo 8. 6. 1972; ● k 70. výr. nar.: (VM) (V. Müller), LD 24. 5. 1974; J. H. (Hájek), Tvorba 1974, č. 22 ●; J. Hrbas: Kritik dr. J. T., Záběr 1974, č. 10; J. Procházka: Divadelní odkaz J. T., Svob. slovo 26. 5. 1979; L. Bartošek: Patřil k avantgardě, Záběr 1984, č. 11; F. Černý: Byl to kritik, Kmen

1989, č. 21; V. Fejlek in *Nepodlehne ani ohni ani meči*, sb. Melantrich 1898–1998 (1998, s. 20); E. Bílková ml.: J. T. a jeho osobní fond, sb. Lit. archiv 31, 1999, s. 237; J. Černý: 1951. České divadlo a společnost v roce 1951, Divadelní revue 2000, č. 3 + 1952., tamtéž 2001, č. 2 + 1954., tamtéž 2002, č. 2 + 1946., tamtéž 2003, č. 4.
dvo

Tranoscius viz Jiří Třanovský

František Trávníček

* 17. 8. 1888 *Spešov* u Blanska

† 6. 6. 1961 *Brno*

Jazykovědec, bohemista a slavista; v odborných i populárně koncipovaných pracích zkoumal český jazyk v celé šíři jeho mluvnického a lexikálního systému i sociální funkčnosti; zabýval se i soudobým literárním jazykem a stylem, v počátcích též jazykovou problematikou starší české literatury.

Syn rolníka; po matčině předčasné smrti byl vychováván prarodiči ve Svinošicích na Blanensku. Studoval na českém gymnáziu v Brně a po maturitě (1907) na pražské filoz. fakultě češtinu a slavistiku; zde na něho zapůsobili zvláště profesori J. Zubatý, E. Smetánka a F. Pastrnek (doktorát 1911 na základě práce *Vid českého slovesa a jeho užívání*). Stal se prvním sekretářem lexikografické a dialektologické komise při 3. třídě ČAVU, kromě toho učil na pražských středních školách. 1915 nastoupil vojenskou službu, 1916 se dostal do ruského zajetí, kde vstoupil do legií a navázal styky s ruskými jazykovědci, zvláště A. A. Šachmatovem. 1919 se vrátil do republiky a 1920 se na Karlově univerzitě habilitoval pro český jazyk a starší českou literaturu (prací *Studie o českém vidu slovesném*). 1921 byl jmenován mimořádným a 1927 řádným profesorem mluvnice českého jazyka se zvláštním zřetelem k dialektologii československé na filoz. fakultě v Brně; 1932–33 tam byl děkanem, poté ředitelem semináře pro slovanskou filologii. Působil ve vědeckých institucích (dopisující člen KČSN, činný člen Slovanského ústavu, Pražského lingvistického kroužku, Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě aj.); s B. Havránkem založil dialektologickou komisi při Matici moravské a řídil její knižnici. Po 1945 kromě své práce na filoz. fakultě organizoval nově zřízenou pedagogickou fakultu a stal se jejím prvním děkanem. 1948–59 byl

rektorem brněnské univerzity. 1948–60 byl poslancem Nár. shromáždění. Hned při zřizování Českosl. akademie věd (1952) byl jmenován akademikem a stal se ředitelem pobočky Ústavu pro jazyk český ČSAV v Brně, 1952–56 předsedal sekci jazyka a literatury ČSAV. Po 1948 byl předsedou komise řídící práci na přípravě nových učebnic českého jazyka; s B. Havránkem vedl pravopisnou komisi Ústavu pro jazyk český, připravující Pravidla čes. pravopisu (vyd. 1957), a byl členem vedení lexikografického kolektivu téhož ústavu, pracujícího na Slovníku spisovného jazyka českého (1. díl 1960, 2. díl 1964). Angažoval se v kulturním a literárním životě (předseda brněnské pobočky Svazu českosl. spisovatelů, od 1954 předseda redakční rady časopisu *Host* do domu aj.).

Těžiště T. vědeckého přínosu je v české mluvnici historické a současné, významně se však uplatnil také v lexikografii, dialektologii, fonetice, ortoepii a v oblasti srovnávacích studií slovanských. Po řadě speciálních prací (o slovesném vidu, neslovesných větách, hláskosloví, nářečích aj.) vydal v polovině 30. let syntetickou *Historickou mluvnici československou*, v níž hojně využil i dialektologického materiálu. Poté následovala díla týkající se současného jazyka a určená širší veřejnosti, jako byla *Stručná mluvnice česká* a především *Slovník jazyka českého* (spolu s P. Vášou, od něhož byla původní excerptce materiálu, T. se podílel celkovou koncepcí díla, výkladem a hodnocením slov a v dalších vydáních doplňky), jenž pojal i slovníkový materiál hovorového a uměleckého jazyka a byl tehdy jediným slovníkem poučujícím o spisovné normě češtiny. Těmito pracemi i jazykovými sloupky v Lidových novinách (později s tit. *Jazykové zátkampí*), které sloužily rozvoji jazykové kultury v širokých vrstvách a za německé okupace nabýly významu národně povzbudivého, získal si T. ve veřejnosti autoritu nejpoučenějšího znalce češtiny a rozhodčího v otázkách jazykové správnosti. Za rozhodující kritérium jazykové správnosti považoval jazykovou praxi národního kolektivu a významovou funkčnost (svou teorii jazykové správnosti podal ve sborníku Pražského lingvistického kroužku *Čtení o jazyce a poezii*). Své výzkumy o současné češtině shrnul po válce ve dvoudílné *Mluvnici spisovné češtiny*, která je zevrubným zpracováním soustavy výrazových prostředků soudobého českého jazyka. – T. vyšel z pozitivismu Ge-

bauerovy školy, ve 30. letech se však v mnohém sblížil s názory Pražského lingvistického kroužku. V poválečné době, zvláště po 1948, jednak revidoval některé své dřívější názory, např. tezi o jediném československém jazyce s dvojnásobným zněním, jednak se snažil o vytvoření české marxistické jazykovědy. Zprvu vycházel z tzv. „nového učení o jazyce“, vytvořeného N. J. Marrem, po jeho oficiálním odmítnutí ze Stalinových článků o jazykovědě z 1950. Tehdy vedl také boj (často málo podložený spolehlivou argumentací) proti některým jazykovědným směrům a disciplínám (strukturalismus, typologie ap.); v důsledku přílišného zjednodušování vztahů jazyka k myšlení a ke společnosti se jeho pokus o marxistickou filozofii jazyka nezdařil. – Pracovní oblast vedla T. zprvu ke studiu starší literatury (zvláště T. ze Štítého, J. Husa, J. Blahoslava), ale již počátkem 20. let ho zaujala jazyková problematika soudobé tvorby, v Naší řeči hájil proti brusičství právo spisovatelů, zvláště básníků, „odchýliti se někdy od obvyklého způsobu mluvení“. Jeho zájem o literární otázky zintenzivněl přátelstvím se spisovateli, zvláště J. Mahenem a P. Bezručem (věnoval mu vzpomínkový esej *Lidská tvář Petra Bezruče*), a později i činností ve svazu spisovatelů. V několika pracích věnoval pozornost mluvčím uměleckých děl (*Umělecká mluva, O jazyce naší nové prózy*, částečně též *Úvod do českého jazyka*) i jazyku jednotlivých autorů (např. v knize *Nástroj myšlení a dorozumění*). Referoval i o literárněvědných publikacích, občas psal i literární medailony a sloupky. Na rozdíl od sféry jazykovědné si v otázkách literárních T. uchoval i v 50. letech citlivý postoj, bránil zužování naší kultury, pomáhal umělcům spisovatelům k obnovení publikační činnosti a dovedl leckdy odvážně vystoupit (např. v závěru diskuse o poezii P. Kohouta v Hostu do domu, kdy se rozhodně postavil za stanovisko J. Trefulky). T. ideologicky podmíněné názory, zvláště z posledních let života, nezhodnotily jeho filologické dílo, založené na důkladné analýze bohatého materiálu, jež zůstává trvalým zdrojem poučení o češtině a jejím vývoji.

ŠIFRY: ft, F. T., tk, tk. ■ PŘÍSPĚVKY in: sb. Adolfu Kellnerovi (Opava 1954); Bratislava (1927–34); Cesta (1919); ČCM, pokr. ČNM (1913–25; 1919–20 K štítenskému traktátu O bojování hříechův s šlechtěnostmi); Časopis lékařů českých (1933); Časopis Matice moravské (1924–53); Časopis pro moderní fi-

lologii (1911–61); Časopis Učené společnosti Šafaříkovy (Bratislava 1933, Česko-slovenský poměr po stránce jazykové, i sep.); Čes. demokracie (1920–21); Čes. osvěta (1940); Čes. věda, pokr. Naše věda (1915–50); Čes. slovo (1933); Českosl. stomatologie (1953); Českosl. škola a výchova (Brno 1928); sb. Českosl. přednášky pro 4. mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě (1958); Českosl. novinář (1952); Čes. časopis filologický (1942); Čes. jazyk, pokr. Čes. jazyk a literatura (1951–61); sb. Čeština v životě a ve škole (1947); 4. mezdunarodnyj sjezd slavistov. Materialy diskussiji 2 (Moskva 1962); sb. Čtení o jazyce a poezii (1942); sb. Dar přátelství (Olomouc 1955); Dnešek (1946–47); Host do domu (1954–61; mj. 1955 stať Aby bylo jasno – k polemice o poezii P. Kohouta); Hovory o knihách (1939); Izvestija Otdelenija ruskogo jazyka i slovesnosti Rossijskoj akademii nauk (Moskva 1921); Jazykovědný sborník 1, 2 (Turč. Sv. Martin 1946–47); sb. Josef Dobrovský 1753–1953 (1953); Kalendář středoškolského studentstva 1939–40; sb. Kniha o překládání (1953); Kolo (Brno 1933, 1938); Komenský (1938–58); Kultura (1957); Kulturní život (Bratislava 1955); sb. Ladislav Dolanský (1960); Lázeňský zpravodaj luhačovský, pokr. Luhačovské listy (1940–42); Lexikografický sborník (Bratislava 1953); Lid. demokracie (1953); Lid. kultura (1949); Lid. noviny (1911, 1931–45, 1949–51); List Sdružení mor. spisovatelů (Brno 1946); Listy filologické (1911–33); Lit. noviny (1952–60); Literatura ve škole (1953); sb. Mahenovi (1933, stať Mahenova básnická mluva); sb. Marxisticko-leninskou ideovostí a stranickostí proti kosmopolitismu a objektivismu ve vědě (Brno 1952); sb. Mélanges de philologie offerts à J. J. Mikkola... (Helsinky 1932); Mladá fronta (1956); Mladé Slovensko (Bratislava, Praha 1921); Mnéma. Sborník vydaný na paměť... Josefa Zubatého... (1926); Morava (Brno 1925); sb. Morava v českém státě (Brno 1948); Moravěnka (Brno 1941); Nár. listy (1920–40); Nár. osvobození (1925); Národopisný věstník československý (1921); Naša věda (Bratislava 1954); Naše řeč (1919–61); Naše Valašsko, pokr. Valašsko (Vsetín 1929–49); Nové školy (Brno 1928, též 1934 příl. Nová škola mateřská); Nový život (1949–51; 1951 O básnickém jazyce); sb. O jazyce literárních děl (1952); sb. O vědeckém poznání soudobých jazyků (1958); Oběžník Kruhu přátel čes. jazyka (1947); Obrana lidu (1959); sb. Ohlas článku J. V. Stalina O marxismu v jazykovědě na našich vysokých školách (1951); Panoráma (1940); sb. Pátý sjezd (první slovanský) pro výzkum dítěte v Brně 28.–31. října 1933 (1934, stať Dětská řeč); Politika (Bratislava 1933); Prace filologiczne (Varšava 1931); Pražské školství (1934); Program divadla Práce D 46 (1945–46); Průdy (Budapešť do 1914, pak Bratislava, 1912–26); Předškolní výchova (1947); Přítomnost (1938); Psychologie (1938, 1949); Radioobchod (1938); Rakovnícké noviny (1941); Recueil linguistique de Bratislava (1948); sb. Reklama to dokáže (1947); Revue des études slaves (Paříž 1921);

Ročenka Masarykovy univerzity (1927, 1931); sb. Rodné zemi (Brno 1958); Rovnost (1945–57); Rudé právo (1952, 1957); sb. Rusko-české studie (1960); Ruský jazyk (1953); Samostatnost (1912); Sborník Blahoslavův (1923, Poznámky o Blahoslavově Grammatice); Sborník filologický (1912); Sborník Matice slovenskej (Turč. Sv. Martin 1935–36); Sborník prací filoz. fakulty brněnské univerzity, ř. jazykovědná (1952, 1958); Sborník prací věnovaných prof. dr. Janu Máchalovi k 70. narozeninám (1925); Sborník v čest na prof. L. Miletič za sedemdesetoděšinstina ot roždenistomu (Sofie 1933); Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci (1954–56); Sborník Vysoké školy pedagogické v Praze. Jazyk a literatura 2 (1960); Slavia (1929–55); Slavische Rundschau (1938); Slavjane (Moskva 1954); Slavnostní inaugurace rektora 22. listopadu 1926 (Brno 1927); Slovanské studie. Sběrka statí věnovaných... Josefu Vajsovi (1948); Slovanský sborník věnovaný prof. dr. Františku Pastrnkovi k 70. narozeninám (1923); sb. Slovanství v českém národním životě (1947); Slovenská řeč (Turč. Sv. Martin 1953, 1955); Slovenská žena (Banská Bystrica 1921); Slovo a slovesnost (1936–61; 1940 K jazyku Vančurových Obrazů z dějin národa českého); Sovětská věda – Jazykověda, pokr. Sovětská jazykověda (1953–54); Střední škola (1937); sb. Studie a práce lingvistické 1. K 60. narozeninám akademika Bohuslava Havrána (1954); sb. Studie a vzpomínky prof. dr. Arne Novákovi k 50. narozeninám (Vyškov 1930); Svoboda (Brno 1932); Svob. noviny (1945–48); sb. Symbolae grammaticae in honorem Joannis Rozwadowski (Krakov 1928); sb. Škola vysokých studií pedagogických v Brně 1921–1931 (1930); Školství a osvěta (1947); sb. Teorie i praxe (1949); Technická kniha (1953); Tvorba (1948–60); Učiteléské noviny (1958); Věda a život (1937–59; 1937 „Rukopisy“ po stránce jazykové); Věstník ČSAV (1953, 1955); Věstník Ústavu pro vnitřní obchod v Praze (1940); Voprosy jazykoznanija (Moskva 1956, 1961); Vysoká škola (1953, 1958); Z dějin české literatury. Sborník statí věnovaný Jaroslavu Vlčkovi k šedesátinám... (1920, K traktátu o sedmi hlavních hříších v pařížském rukopise Řeči besedních); sb. Za lepší vyučování jazyku Lenina a Stalina (1953); Za pravdu a socialismus (1950); sb. Záhorská kronika (Dolní Újezd u Lipníku n. Bečvou 1935); sb. Zápisník zmizelého (Brno 1956, Zápisník zmizelého jako slovesné dílo); sb. Zdeňku Nejedlému ČSAV (1953, Historik českého jazyka Jan Gebauer); Zeitschrift für slavische Philologie (Lipsko 1926–27); sb. Zlepšujeme vyučování mateřštině (1951); Zrání (1919); – posmrtně: sb. Otázky slovanské syntaxe (1962); sb. Problémy marxistické jazykovědy (1962). ■ KNIŽNĚ. *Práce o jazyce a literatuře*: K střídním za praslovanské ě v českém jazyce (1923); Studie o českém vidu slovesném (1923); Příspěvky k nauce o českém přízvuku (1924); O českém jazyce (1924); Příspěvky k českému hláskosloví (1926); Moravská nářečí (1926); Příspěvky k dějinám českého jazyka

(1927); Jazyk a národ (1930); Neslovesné věty v češtině 1, 2 (1930, 1931, 1. Věty interjekční, 2. Věty nominální); Spisovná řeč a nářečí na škole (1931); Úvod do české fonetiky (1932); Mluvnické vyučování (1932, s V. Komárkem); Mluvnice na škole národní nižšího i vyššího stupně a na nižším stupni školy střední (1934); Slovník jazyka českého (1934–37 v seš., s P. Vášou, souborně ve 2 sv., další vyd. v 1 sv.; upr. vyd. 1941, 1946, 1952, bez uvedení jména P. Váši); Historická mluvnice československá. Úvod, hláskosloví a tvarosloví (vysokošk. učebnice, 1935); Správná česká výslovnost (1935; upr. a dopln. vyd. 1940 s tit. Spisovná česká výslovnost); Jistebný či jistebnický? (1936; disput mezi F. T. a P. Bezručem); Pád jazykového purismu (1938); Nástroj myšlení a dorozumění (jazykové sloupky, 1940); Stručná mluvnice česká (1941; upr. vyd. 1943, 1945, 1946); O vyučování slohu (1943); Ruská abeceda a výslovnost (1945, s L. Šwirkem); Příspěvky k česko-ruským stykům (1946); Umělecká mluva (1947); Lidská tvář Petra Bezruče (E 1947); Úvod do českého jazyka (vysokošk. příručka, 1947; upr. vyd. 1952 a 1958); Mluvnice spisovné češtiny 1, 2 (1948, 1949, 1. Hláskosloví – tvoření slov – tvarosloví, 2. Skladba; oba díly upr. vyd. 1951); Český jazykozpytný strukturalismus ve světle Stalinova učení o jazyce (1951); Proč mluví lidé různými jazyky (1952); O jazykovém slohu (1953); Nauka o slovní zásobě (skripta, 1953; zcela přeprac. vyd. 1958); Úvod do marxistické jazykovědy (skripta, 1954); O jazyce naší nové prózy (1954); Historická mluvnice česká 3. Skladba (vysokošk. učebnice, 1956); Jazykové zákampí (jazykové sloupky, 1961). ■ KORESPONDENCE: P. Pešta, Š. Vlašín: Spisovatelé F. Trávníčkovi (vzáj. koresp. s P. Bezručem z 1936–49, J. Mahenem z 1931–38, F. Tábořským z 1928–39, T. dopisy E. Bassovi z 1941, V. Flajšhansovi z 1943, J. Kvapilovi z 1939; mimoto koresp. obdržena), Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1972, č. 4–5. ■ REDIGOVAL *knižnice*: Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (od 1927, s J. Glücklichem, F. Novotným), Moravská a slezská nářečí (1939–46, s B. Havránkem), Památky staré literatury české (1946–49, s jinými); *publikace*: Učebník češského jazyka dlja ruskich (1923), Pravidla českého pravopisu (1957, s B. Havránkem); Slovník spisovného jazyka českého 1, 2 (1960, 1964, s jinými). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL (úpravy): J. Gebauer: Příruční mluvnice jazyka českého (1925) + Historická mluvnice jazyka českého 4. Skladba (1929) + Gebauerova Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé (1930). ■

BIBLIOGRAFIE: Soupis prací F. T. a Franka Wollmana k jejich padesátce (1938); A. Kellner: Soupis prací F. T. za léta 1938–1948, sb. Pocta F. T. a F. Wollmanovi (1948); Z. Tyl: Soupis prací F. T. za léta 1948–1958, sb. Studie ze slovanské jazykovědy. Sborník k 70. narozeninám akademika F. T. (1958); A. Vašek: Soupis prací akademika F. T. za léta 1958–1962, SPFF Brno, ř. A – jazykovědná, 1962, č. 10; J. Ullri-

chová: F. T. Personální bibliografie (Stát. vědecká knihovna Brno, 1988). ■ LITERATURA: Pocta F. T. a F. Wollmanovi (1948; A. Kellner: Vědecké dílo prof. dr. F. T.); Studie ze slovanské jazykovědy. Sborník k 70. narozeninám akademika F. T. (1958). ■ ● ref. O českém jazyce: B. Havránek, Střední škola 1925, s. 277; Q. Hodura, NŘ 1925, s. 300; A. Gregor, Naše věda 8, 1926/27, s. 53 ●; J. Mukařovský: ref. Příspěvky k nauce o českém přízvuku, Naše věda 9, 1927/28, s. 4; ● ref. Jazyk a národ: V. Machek, NŘ 1931, s. 159; A. Obdržlík, Sociologická revue 1931, s. 523; M. W. (Weingart), ČMF 1931, s. 393; K. Janáček, ČMM 1932, s. 193 ●; ● ref. Slovník jazyka českého: vč (V. Černý), Časopis pro dějiny venkova 1934, s. 181; K. Juda, Střední škola 15, 1934/35, s. 30; J. Janko, ČMF 1935, s. 101; -pl (E. Rippl), Slavische Rundschau 1935, s. 405; J. Ort (P. Eisner), LidN 8. 8. 1937 ●; ● ref. Správná česká výslovnost: A. G. (Gregor), LidN 3. 4. 1935; R. Wellek, LidN 16. 5. 1935; K. P. (Polák), PL 25. 5. 1935; B. Havránek, SaS 1935, s. 182; A. S., Rozhledy 1935, s. 108; J. Chlumský, LF 1936, s. 166 ●; ● ref. Nástroj myšlení a dorozumění: L. Boček, Sociologická revue 1940, s. 315; V. Jirátko, KM 1940, s. 356; N. Černý, Komenský 68, 1940/41, s. 122 ●; V. Vančura: Vášův-Trávníčkův slovník (ref. upr. vyd.), LidN 23. 3. 1941; N. Černý: ref. O vyučování slohu, Komenský 70, 1942/43, s. 468; ● ref. Příspěvky k česko-ruským stykům: J. Kurz, LF 1946, s. 221; Z. H., ČCH 1946, s. 350; J. Batušek, Akord 13, 1946/47, s. 197 ●; ● ref. Slovník jazyka českého (upr. vyd.): V. Fridrichová, Rovnost 3. 11. 1946; Sn (F. Snítil), Svob. noviny 10. 11. 1946; J. Ort (P. Eisner), Svob. noviny 12. 1. 1947, k tomu polemicky P. Váša, Slovo národa (Brno) 9. 2. 1947 ●; ● ref. Lidská tvář Petra Bezruče: V. F. (Fícek), SlSb 1947, s. 191; drjd (J. Doležal), NO 3. 10. 1947; J. Janů, KM 1948, s. 130; K. Polák, Naše věda 26, 1948/49, s. 288 ●; ● ref. Umělecká mluva: V. Tichý, Kulturní politika 2, 1946/47, č. 45; M. O. (Otruba), ČMF 1947, s. 265; jka. (A. Jedlička), List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 55; Jo-Za. (Jos. Zahradníček), Akord 1948, s. 157; K. Růžicka, KM 1948, s. 35 ●; ● ref. O jazykovém slohu: J. V. Bečka, Čes. jazyk 1954, s. 77; M. Jelínek, SaS 1954, s. 118; Q. Hodura, NŘ 1954, s. 224; K. Horálek, Sovětská jazykověda 1954, s. 83 ●; M. Komárek: ref. O jazyce naší nové prózy, NŘ 1955, s. 181 (k tomu polemicky F. T., HD 1955, s. 493); ● ref. Historická mluvnice česká 3. Skladba: J. Hošková, Čes. jazyk 1957, s. 36; V. T. Kolomijec, A. S. Melničuk, Voprosy jazykoznanija (Moskva) 1957, č. 5; J. Bauer, NŘ 1958, s. 36; M. Grepl, SPFF Brno, ř. A – jazykovědná, 1958, č. 6; F. Kopečný, SaS 1958, s. 200; M. Vey, Bulletin de la Société de linguistique de Paris 1958, s. 192 ●; ● k sedmdesátinám: J. Bělíč, SaS 1958, s. 177; M. Jelínek, NŘ 1958, s. 616; V. Krístek, NŘ 1958, s. 113; F. Svěrák, Komenský 1958, s. 431; Dš (F. Daneš), LitN 1958, s. 33; A. Lamprecht, M. Grepl, HD 1958, s. 367; J. Tomeček, RP 17. 8. 1958 ●; ● nekrology: J. Bauer, LF 1961, s. 303; J. Bělíč, Věstník ČSAV 1961, s. 703; J. Chloupek,

Tvorba 1961, s. 557; A. Jedlička, Učtelské noviny 1961, č. 24; J. Daňhelka, Sborník Matice moravské (1961, s. 306); B. Havránek, SaS 1961, s. 161; J. Hrabák, HD 1961, s. 322; M. Jelínek, SPFF Brno, ř. A – jazykovědná, 1961, č. 9; A. T. Široková, Izvestija Akademii nauk SSSR. Otdelenie literatury i jazyka (Moskva) 1962, s. 93 ●; A. Vašek: ref. Jazykové zákampí, SlSb 1962, s. 425; P. Pešta, Š. Vlašín in Spisovatelé F. T. (výbor z koresp.), Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1972, č. 4–5; rv (R. Večerka): T. F., in M. Kudělka, Z. Šimeček a kol.: Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760 (1972); R. V. (Večerka): F. T., in Slavica na UJEP v Brně (1973, s. 243); F. Kopečný: A ještě na bezručovské téma..., sb. Frygickou čapku mám (1978, s. 393, k jazykovědnému disputu mezi P. Bezručem a F. T.); ● k 100. výr. nar.: L. Přerostová, Duha 1988, č. 2; J. Chloupek, SaS 1988, s. 248; M. Grepl, NŘ 1988, s. 216; D. Šlosar, Čes. jazyk a literatura 39, 1988/89, s. 31 ●; Š. Žaža: Rusistika v díle F. T., Českosl. rusistika 1988, s. 191; J. Skutil: F. T. jako literární kritik, sb. Kurt Konrad... a literární kritika na Moravě v letech 1918–1938 (1989, s. 184); J. Firt in Knihy a osudy (1991, s. 89); M. Zelenka in Několik poznámek k Jakobsonově habilitaci na Masarykově univerzitě v letech 1932–1933, Slavia 1992, s. 73; J. Firbas in Pražská jazykovědná škola a jazykovědné bádání na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, Universitas 1996, č. 4; Rozmluvy s L. Doleželem (mj. i vzpomínka na F. T.), Aluze 2001, č. 1; V. Mikulášková: Tři setkání (vzpomínka na F. T. a jeho působení v čas. Host do domu), Kam v Brně 2002, č. 6, příl.; in R. Jakobson: Formalistická škola a dnešní literární věda ruská (2005).

pp

Emil Tréval

* 13. 12. 1859 *Prešov* (Slovensko)

† 10. 2. 1929 *Praha*

Prozaik a dramatik, autor naturalisticky pojatých próz o patologických poruchách lidské psychiky, též románů a divadelních her o morálních a společenských konfliktech; divadelní referent, publicista, autor popularizačních lékařských pojednání.

Vl. jm. Václav Walter (psán i Valter), lit. jm. je kryptogramem občanského příjmení. – Vyrůstal v rodině soudního úředníka, později notáře, který často měnil působiště. Gymnazijní studia T. započal v Kroměříži (1870–72) a pokračoval v nich v Olomouci (1872–73), v Brně (1873–76) a v Litomyšli (1876–78). Po maturitě (1878) vystudoval lékařskou fakultu v Praze (1883 promoce). Od konce 1883 do podzimu 1886 pracoval jako lékař v pražském zemském

ústavu pro choromyslné, 1885 absolvoval měsíční pobyt na dětské klinice v Paříži. Od 1887 působil jako okresní lékař nejprve v Uherském Brodě, potom v Novém Městě na Moravě, 1890–93 v Litovli a v 2. polovině 1893 v Teplé, mimoto 1890 krátce pobyl na klinikách ve Vídni a v Berlíně. Od konce 1893 byl lékařem v Kladně, od konce 1899 až do 1919 v Mladé Boleslavi, kde se též podílel na organizování kulturního života. 1919 se stal vrchním zdravotním radou v Praze na Žižkově, 1927 odešel do důchodu. Od konce 90. let byl členem Spolku čes. spisovatelů beletristů Máj (1906 ze Spolku vystoupil na protest proti reklamě Nakladatelského družstva Máje), 1927 se stal členem redakční rady časopisu Zvon. Přátelil se s F. V. Jeřábkem, I. Herrmannem, K. V. Rásem, M. A. Šimáčkem a zejména s M. Jahnem. – Několik prozaických prací napsal společně se svou ženou Zdenou W. (roz. Kárnetovou, * 17. 5. 1877 Kralupy n. Vltavou, † 3. 7. 1961 Praha), která též ojediněle publikovala samostatně pod rodným jm. v časopisu Vesna nebo pod pseudonymem Viola v alm. Jesle (1904) a sb. Skromní a zapomenutí (1908), v časopisu Zvon (1919) aj. Společné práce podepisovali většinou Tréval-Viola (ojediněle Emil Tréval-Viola a Emil Viola-Tréval).

Knižně T. debutoval 1894 dokumentárním, osvětově zaměřeným příběhem o odvrácení cholery epidemie (*Václav Kotáb*) a inspirace zkušenostmi lékařského povolání, výrazně patrná v prvních povídkách a novelách s tematikou sociálního lékařství (*Zápasy*) nebo v obrazech psychických traumat smrtelně nemocných a umírajících (*Mixtum compositum, Těžké chvíle*), ovlivňovala i nadále T. tvorbu prozaickou i dramatickou. V próze často naturalisticky ztvárňoval projevy duševních nemocí a fyziologických poruch, vyvolávajících psychické úchytky, mravní bezohlednost, absenci citu a svědomí nebo naopak odevzdanost a životní pasivitu (*Maia, Vývraty duší, Rozpuk, Květy mrazu, Pomsta svatých, Vraždy nepomstěné, Revoly, Vyhnaní synové Evy*). Zároveň v nich shledával příčiny morálních defektů v citových a erotických vztazích (*Silnější než milování, Duši za duši, Zbloudilé touhy*) včetně vypjatých projevů sexuálního života (*Síla lži, Mezi ženami*). Psychopatologický zřetel s hojným využíváním erotických motivů T. uplatňoval také v romantizujících příbězích o inspirující síle lásky milostné i mateřské, rozvíjejících se

jak na pozadí česko-německých národnostních vztahů (*Stříbrné své vlny voda vyleje, Vlasy královny Bereniky, Pěna*), tak v atmosféře 1. světové války (*Na prahu Kanaánu, Bacchantčiny oči*); její tragickou podobu, nelítostný osud znásilněné a společensky vyvržené ženy, naopak vylíčil v posmrtně vydaném románu *Nio-bé*. Pozornost často věnoval také projevům ženské hysterie, smyslnosti nebo obětavosti a sebeobětování. Prostředí českého měšťanstva a počátky jeho národnostní a ekonomické emancipace v 2. polovině 19. století zobrazil v románu *Právo ideálu*; životní příběh svého otce od dob studií až k právníckému povolání, odvíjející se v Uhrách a na Moravě, rozvinul v sociálně a politicky laděných románech *Průboj* a *Kdo za pravdu hoří*. Knižně T. publikoval i humoresky, drobné žánrové obrazy z každodenního života (*Okuje*) a ironicky zabarvené vyprávění o vynalézavosti vdavekchtivých žen (*Páně Baculkovy námluvy*). Jiný typ prózy představují práce ponořené do dávnověku, námětově těžící z biblických příběhů, v nichž zdařile evokoval epizody z Kristova života (*Za onoho času...*), či ze starověkých a antických mýtů (*Antiky, Biblické sny*). V dramatické tvorbě, kromě komedií situačních (*Scéna, Zahuščaly lesy*) a konverzačních (*Nevysloveno*), převážně zpracovával náměty morálních a společenských konfliktů vyvolaných narušenou psychikou. V dramatu z polsko-židovského prostředí *Válka bohů* vykreslil ženskou vášnivost jako příčinu konfliktu mezi židy a křesťany v období ruské revoluce 1905, v cenzurou za války zakázaném dramatu *Krédo* analyzoval tragický motiv odpírání vojenské služby v uherské armádě, v historické hře *Tiberius* (uvedené i Národním divadlem) usiloval o zobrazení absolutní mocí poznamenaných lidských citů stárnoucího vládce římského impéria, obdobně v historické hře z počátku 14. století *Habsburg* se soustředil na souvislosti mezi duševní nemocí a krutovládnými činy Albrechta, syna Rudolfa I. Od 1919 působil jako divadelní referent ve Zvonu, odbornými statěmi též přispíval do lékařských periodik a do novin a časopisů napsal i řadu lékařských fejetonů a causerií. Množství prozaických prací a dramatických textů publikoval pouze časopisecky (zejména v periodikách Květy, Osvěta, Zlatá Praha a Zvon). V pozůstalosti zůstaly mj. román Kukaččino vejce a vzpomínková próza Smetana neumírající (byl svědkem Smetanovy smrti).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Ad. Pisánka, A. Pisánka, Aristoteles Trdlo, Ben Trovato, Evil Stop, Fr. Moravec, Holofernes Kotě, Jiří Okoř, Ka Mehameha, Ladislav Vašek, Pantalón, Prof. Zmatěj, Tabu, Trovato, Václav Prešovský, Vavřina Podhajská, Vrač, Zmatěj; dr.- (Mor. orlice), Et, Et. (Zvon), E. T. ■ PRÍSPĚVKY in: Beobachter (Brno 1883–87, cyklus lékařských FF s tit. Aus dem Tagebuche eines Arztes); Časopis lékařů českých; Časopis pro veřejné zdravotnictví; Čes. osvěta (1885); Čes. včela (1885, lékařské FF); Hlas národa (1900); roč. Chudým dětem (Brno 1908); Květy (1900–15); Lékařské rozhledy; Lumír (1904); Máj (1903); Mladoboleslavské listy; Morava (1901–02); Mor. orlice (Brno 1885–1900); Moravskoslezské besedy; Národ (1917); Nár. listy (1883–99, 1912, 1917–22); Nár. obzor (1908); Nár. politika; Niva (1891–93, 1925); Osvěta (1911–16); Pokrok (1884); Politik (1883, lékařské FF pod vl. jm.); Ruch (1913–14); sb. Skromní a zapomenutí (Ml. Boleslav 1908); Světozor (1885, 1893); Švanda dudák (1901–14); Topičův sborník (1916–20); Union (1915–19, lékařské FF pod vl. jm.); Vesna (Brno, Vel. Meziříčí 1890–93); Vesna (Ml. Boleslav 1904); Vinohradské listy; Vzlet (Plzeň 1919, D Kradmo); sb. Vzpomínky členů Máje (1904); Zábavné listy (1887); Zdraví (1901); Zlatá Praha (1906–16; 1906 P Krápníky); Zvon (1902–29; 1908 P Mrtvé plameny, se Z. Walterovou, podp. Tréval-Viola; 1910 P Hory a vlny, se Z. Trévalovou, podp. Tréval-Viola; 1910–11 P Polární ženda; 1912–13 P Útok života; 1921–22 P Tančící menáda; 1922–23 R Král Midas; 1925–26 P Říjnové ohně; 1927–28 R Kolibri); Živnostenské rozhledy (1912). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Zápas (PP 1897, pod vl. jm.); Mixtum compositum (PP b. d., 1899); Za onoho času... (PP 1899); Těžké chvíle (PP 1902); Maia (P 1902); Silnější než milování (P b. d., 1905); Antiky (PP 1907); Válka bohů, Nevysloveno, Al fresco (DD 1908; Nevysloveno prem. 1907, Válka bohů prem. 1908); Scéna (D 1908, prem. 1907); Právo ideálu (R 1909, se Z. Walterovou, podp. Tréval-Viola); Krédo (D 1912, prem. 1911); Tiberius (D 1915, prem. 1914); Duši za duši (P 1918); Stříbrné své vlny voda vyleje (R 1918, se Z. Walterovou, podp. Tréval-Viola); Na prahu Kanaánu (R 1919); Pomsta svatých (P 1920); Průboj 1, 2 (R, 1. Průboj 1920; 2. Kdo za pravdu hoří 1921; Spisy 1, 2); Zahušťaly lesy (D 1920); Síla lži (R 1921); Vlasy královny Bereniky, Pěna (RR 1921, se Z. Walterovou, podp. Tréval-Viola; Spisy 3); Vraždy nepomstěné (PP 1922; Spisy 4); Mezi ženami (P 1923; Spisy 6); Rozpuk, Mládě pštrosí (PP 1923; Spisy 7); Okuje (PP 1923); Květy mrazu (PP 1924; Spisy 8); Vývraty duší (PP 1924; Spisy 9); Zbloudilé touhy (PP 1925; Spisy 10); Ozvěny z hor (PP 1925, se Z. Walterovou, podp. Tréval-Viola; Spisy 11); Habsburg (D 1925); Biblické sny (PP 1926); Páně Baculkovy námluvy (R 1926); Revolyty (PP 1927; Spisy 12); Anděl a Eva (PP 1927; Spisy 13); Bacchantčiny oči 1, 2 (R 1928); – posmrtně: Vyhnaní synové Evy (R 1929); Niobé (R 1932); Před čtyřiceti lety (PP

1937). – *Překlady*: P. C. H. Brouardel: Manželství, neplatnost jeho, rozloučení, těhotenství a porod (1903). – *Ostatní práce* (fejetonisticky pojatá lékařská pojednání pod vl. jm.): Václav Kotáb: Historie vzhopu a rozkvětu Nežďánova (1894); O dětech, jejich nemocích a zdravotním vychování (1895); Difterie a sérum Behringovo (1897); Poučení o tuberkulóze (1899); Manželství a jeho vliv na přítomné a budoucí pokolení (1901); Tabák... (b. d., 1903). – *Souborné vydání*: Sebrané spisy (Pražská akciová tiskárna, 1920–27, 13 sv.). ■ SCENICKY. *Hry*: Histrio (1916); Oživlé popely (1919). ■ KORESPONDENCE: List mrtvého (neuvedenému adresátu, tj. F. S. Procházka, z 1929), Zvon 29, 1928/29, s. 336; B. Slavík: Přátelství dvou spisovatelů. (vzáj. koresp. s M. Jahnem z 1902), Zvon 42, 1941/42, s. 4. ■ REDIGOVAL (i pod vl. jm.) *sborníky*: Jesle. Almanach Spolku paní a dívek v Mladé Boleslavi (1904), Skromní a zapomenutí (b. d., 1908); *časopis*: Zvon (1927–29, s jinými). ■

LITERATURA: Š. Charousková: E. T. (1859–1929). Soupis osobního fondu (LA PNP 1998). ■ F. V. V. (Vykoukal): ref. Zápas, Světozor 31, 1896/97, s. 384; ● ref. Mixtum compositum: Dr., Světozor 33, 1898/99, s. 623; V. Preininger, Obzor lit. a umělecký 1899, s. 197 ●; ● ref. Za onoho času...: Dr-ý, Čes. revue 3, 1899/1900, s. 1243; P. (T. G. Masaryk), Naše doba 7, 1899/1900, s. 633; J. Karásek, Rozhledy 9, 1899/1900, s. 801; V. P. (Preininger), Obzor lit. a umělecký 1900, s. 64 ●; ● ref. Těžké chvíle: R. (V. Červinka), Zvon 2, 1901/02, s. 210; K. Z. K. (Klíma), LidN 8. 3. 1902; an., Čas 14. 6. 1902 ●; ● ref. Maia: Ž., Zvon 3, 1902/03, s. 211; K. Z. K. (Klíma), LidN 16. 1. 1903 ●; ● ref. Silnější než milování: -α., Máj 3, 1904/05, s. 336; O. F. (Fischer), Naše doba 12, 1904/05, s. 475; S. (F. Sekanina), Zvon 5, 1904/05, s. 445; F. V. Vykoukal, Osvěta 1905, s. 848 ●; ● ref. Nevysloveno (insc.): O. Theer, Lumír 35, 1906/07, s. 327; -oo-, Máj 5, 1906/07, s. 501; O. F. (Fischer), Přehled 5, 1906/07, s. 537; K. Kolman, Rozhledy 17, 1906/07, s. 365; KMČ. (K. M. Čapek Chod), Zvon 7, 1906/07, s. 510; M. A. Š. (Šimáček), Osvěta 1907, s. 545; J. Hilbert, Venkov 21. 4. 1907 ●; ● ref. Válka bohů: O. Fischer, Přehled 6, 1907/08, s. 575; O. Theer, Čes. revue 11, 1907/08, s. 568; J. Karásek, MR 1907/08, sv. 20, s. 522; KMČ. (K. M. Čapek Chod), Zvon 8, 1907/08, s. 525; -si-, Máj 6, 1907/08, s. 498; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 25, 1907/08, s. 406; J. Bor, Pokroková revue 4, 1907/08, s. 485; O. Jakoubek, Vlast 24, 1907/08, s. 949; F. X. Šalda, Novina 1908, s. 347 → KP 7 (1953, s. 170); J. Hilbert, Venkov 9. 5. 1908; an., Čas 9. 5. 1908; -n-, Večerní LidN 9. 5. 1908; Hký (K. Horký), Nár. obzor 16. 5. 1908; E. O., Samostatnost 1908, s. 227; V. Červinka, Osvěta 1908, s. 562 ●; ● ref. Antiky: O. Theer, Lumír 36, 1907/08, s. 242; F., Zlatá Praha 25, 1907/08, s. 357; ALAP (A. Procházka), MR 1907/08, sv. 20, s. 435; V. Kol. (V. Červinka), Zvon 8, 1907/08, s. 412; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 15, 1907/08, s. 463; K. H. Hilar, Pokroková revue 4, 1907/08, s. 544; K. Scheinpflug, Nár. obzor 15. 2. 1908; B. B-ová (Benešová), Novina 1908, s. 58; P. Maternová,

Ženský svět 1908, s. 97 ●; ● ref. Právo ideálu: M. Hýsek, MSIR 6, 1909/10, s. 286; -Spectator- (A. Žalud), Čes. revue 3, 1909/10, s. 247; O. Šimek, Novina 3, 1909/10, s. 699; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 156; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 10, 1909/10, s. 204; -il., LidN 28. 1. 1910; P. Maternová, Ženský svět 1910, s. 61 ●; -n-: k padesátinám, Zvon 10, 1909/10, s. 191; ● ref. Krédo: -dm.-, Zvon 11, 1910/11, s. 446; M. Klímová, Čas 8. 4. 1911; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 228; F. A. Šubert, Osvěta 1913, s. 630; K. (F. V. Krejčí), PL 1. 1. 1913 ●; ● ref. Tiberius: R., Máj 12, 1913/14, s. 558; K. (F. V. Krejčí), PL 13. 12. 1914; O. Fischer, Čes. revue 8, 1914/15, s. 254; F. P., Zlatá Praha 32, 1914/15, s. 118; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 15, 1914/15, s. 166; K. (K. Kamínek), Lumír 1915, s. 44; K. Čvančara, Osvěta 1915, s. 150 ●; ● ref. Stříbrné své vlny...: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 404; G. P. (Pallas), Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 287; V. B. (Borovičková), Ženský svět 1918, s. 120; A. V. (Vyskočil), Zrání 1919, s. 7 → Kritikova cesta (1998, s. 45) ●; ● ref. Na prahu Kanaánu: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 670; J. H. (Hora), PL 13. 7. 1919; F. Götz, Lípa 1920, č. 4 ●; ● ref. Duši za duši: J. H. (Hora), PL 31. 8. 1919; -vh- (M. Hýsek), Kmen 3, 1919/20, s. 122; J. Krecar, MR 1919/20, sv. 26, s. 40; K. H. (Hikl), Naše doba 27, 1919/20, s. 545 ●; M. Novotný: ref. Duši za duši, Na prahu Kanaánu, Cesta 2, 1919/20, s. 569; ● k šedesátinám: Ksg (K. Scheinplflug), NL 14. 12. 1919; F. Strejček, Zvon 20, 1919/20, s. 144 a 159 ●; F. Strejček in E. T.: Pomsta svatých (1920); ● ref. Pomsta svatých: -btk- (V. Brtník), Zvon 20, 1919/20, s. 630; O. Šimek, LidN 10. 8. 1920; M. N. (Novotný), Nové Čechy 4, 1920/21, s. 84 ●; ● ref. Průboj: F. Strejček, NL 7. 12. 1920 (večer); J. O. Novotný, Cesta 3, 1920/21, s. 651; M. W. (Weingart), Čes. osvěta 27, 1920/21, s. 166; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 278; Ant. Veselý, Pramen 1921, s. 86 ●; -btk- (V. Brtník): ref. Kdo za pravdu hoří, Zvon 21, 1920/21, s. 558; ● ref. Síla lži: J. Krecar, MR 1920/21, sv. 36, s. 280; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 614; -ach- (E. Vachek), PL 21. 8. 1921; K. H. (Hikl), Naše doba 30, 1922/23, s. 243 ●; ● ref. Rozpuk, Mládě pštrosí: drb. (J. Borecký), Zvon 24, 1923/24, s. 166; B. Jedlička, LidN 8. 1. 1924 ●; ● ref. Okuje: drb. (J. Borecký), Zvon 24, 1923/24, s. 181; J. Krecar, MR 1923/24, sv. 39, s. 156; K. Hikl, Naše doba 31, 1923/24, s. 246; J. S. (Staněk), Čes. osvěta 20, 1923/24, s. 364; B. Jedlička, LidN 1. 3. 1924 ●; V. Brtník: ref. Mezi ženami, Venkov 19. 5. 1923; ● ref. Květy mrazu: V. Brtník, Venkov 25. 10. 1924; J. O. Novotný, PL 26. 10. 1924; vz (V. Zelinka), Zvon 25, 1924/25, s. 54; Mjr. (H. J. Mejsnar), Nové Čechy 8, 1924/25, s. 149 ●; ● ref. Zbloudilé touhy: V. Brtník, Venkov 3. 3. 1925; T. (T. Trnka), Čes. osvěta 22, 1925/26, s. 139; Jana., tamtéž, s. 234 ●; V. Brtník: ref. Habsburg, Venkov 25. 3. 1925; ● ref. Páně Baculkovy námluvy: V. Brtník, Venkov 30. 12. 1926; vz. (V. Zelinka), Zvon 27, 1926/27, s. 138 ●; ● ref. Revolty: K. Š. (Štorch), RA 2, 1926/27, s. 226; vz. (V. Zelinka), Zvon 27, 1926/27, s. 406; V. Brtník, Venkov 7. 4. 1927; J. Staněk, LidN 30. 7. 1927 ●; ● ref. Biblické sny: vz. (V. Zelinka), Zvon 27, 1926/27, s. 125; J. Staněk, Čes. osvěta 23, 1926/27, s. 14 ●; ● ref. Anděl a Eva: drb. (J. Borecký), Zvon 28, 1927/28, s. 362; V. Brtník, Venkov 19. 4. 1928; Jana, Čes. osvěta 25, 1928/29, s. 47 ●; ● ref. Bacchantčiny oči: A. Grund, RA 4, 1928/29, s. 214; drb. (J. Borecký), Zvon 29, 1928/29, s. 219 ●; ● nekrology: -vh- (M. Hýsek), Lumír 55, 1928/29, s. 330; J. O. Novotný, Cesta 11, 1928/29, s. 311; V. Brtník, Zvon 29, 1928/29, s. 341 a 356; an., Lit. rozhledy 13, 1928/29, s. 178; ep, LidN, 11. 2. 1929; G. (F. Götz), NO 12. 2. 1929; P. F. (Fingal), Venkov 12. 2. 1929; K. (F. V. Krejčí), PL 12. 2. 1929; mjr. (M. Jirko), Čes. slovo 12. 2. 1929; an., Samostatnost 15. 2. 1929; V. Dyk, Almanach ČAVU 1930, s. 90 ●; ● ref. Vyhnaní synové Evy: V. Brtník, Venkov 6. 12. 1929; drb. (J. Borecký), Zvon 30, 1929/30, s. 220 ●; ● ref. Niobé: a., Čin 4, 1932/33, s. 516; drb. (J. Borecký), Zvon 33, 1932/33, s. 208; J. St. (Staněk), Čes. osvěta 29, 1932/33, s. 182 ●; s. (F. Sekanina): Nedoceněný tvůrce, Nár. politika 15. 2. 1939; E. Lossová: Zapomenutí: E. T., Život mladoboleslavské kultury 1969, č. 6

pš

Bohumír Treybal

* 28. 12. 1883 Šemanovice u Mělníka

† 18. 1. 1959 Praha

Autor nenáročných románů zaměřených na etické problémy, dramatik.

Narodil se v rodině učitele, měl čtyři sourozence. Zprvu studoval na gymnáziu, odtud přestoupil na obchodní akademii v Chrudimi (mat. 1902), poté pracoval jako bankovní úředník ve Vídni, kde začal literárně tvořit. 1905 odešel do Prahy a stal se úředníkem nově budované centrály rozvíjejícího se zemědělského družstevnictví, krátce též redigoval její časopis. 1924 si zřídil vlastní nakladatelství, ale po finančních ztrátách jeho činnost ukončil a stal se 1925–28 ředitelem soukromé obchodní školy v Praze, potom ředitelem Zemského družstevního svazu v Užhorodě (Ukrajina). Jako uznávaný družstevní odborník se 1930 zúčastnil expertizy o stavu bulharského družstevnictví pro Společnost národů. Od 1934 až do odchodu na odpočinek (září 1948) byl ředitelem Centrokooperativu v Praze. Byl pochován na Vinohradském hřbitově.

Centrálním tématem své umělecky nenáročné beletrie učinil T. otázky etiky v soukromém i veřejném životě, demonstrováné na posta-

vách s jednoznačnými ideovými postoji. Sociální diferenciaci venkova, zápasy kolem obecní samosprávy a spory o založení družstevního mlýna zachytil v obsáhlém románu *Mlýn*, blízkém lidové četbě podáním a způsobem proplétání milostných a politických dějů i volbou venkovských typů (rozvázný mlynář kontrastující s mravně zchátralým lidovým poslancem). Ke konvenčnosti tihne tematicky úzce vymezený román *Sňatek Tomáše Burjána*, řešící na konkrétních dvou případech problém vstupu do manželství z vypočítavosti, nebo z lásky. Důraz na mravní odpovědnost jedince a až tolstojovský altruismus hlásá bohatý advokát (*Vojtěch Darvín, podivín*), neúspěšně se pokoušející sladit své postavení v rodině i ve společnosti se svým svědomím. Jediná kritikou vlněné přijatá divadelní hra, satiricky útočná *Proteckce*, ironizuje zákulisí vysoké politiky, v níž je čestný hodnostář pletichami donucen k rezignaci. Jako hospodářský publicista T. propagoval prvorepublikové družstevnictví. – V rukopise zůstaly divadelní hra *Zlatá modla* a filmové libreto *Hříšníci*.

PŘÍSPĚVKY in: Venkov (1925); Zeměd. listy, pokr. Zeměd. a družstevní listy (od 1906). ■ KNIŽNĚ: *Beltrie*: Mlýn (R 1918); *Sňatek Tomáše Burjána* (R 1924); *Proteckce* (D 1924, i prem.); *Vojtěch Darvín, podivín* (R 1925). – *Ostatní práce*: Revize dozorců rady (1909); Představenstvo kampeličky (1911); Zemědělské družstevnictví v Království českém (1913, s A. Blažkem); Družstevnictví obranou proti zdražování (1916). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Zeměd. listy, od 1914 s tit. Zeměd. a družstevní listy (1913–15, s A. Kolárským); Družstvennyj vestnik (Užhorod 1932); *kalendář*: Kalendářík Naší kampeličky (1914). ■

LITERATURA: ● ref. Mlýn: G. P. (Pallas), *Zlatá Praha* 35, 1917/18, s. 287; J. F. (Folprecht), *Zvon* 18, 1917/18, s. 389; (2. vyd.) V. Brtník, *Venkov* 1. 3. 1924; -kp-, PL 13. 7. 1924 ●; ● ref. *Sňatek Tomáše Burjána*: V. Brtník, *Venkov* 3. 11. 1923; drb (J. Borecký), *Zvon* 24, 1923/24, s. 127 ●; ● ref. *Proteckce*: E. Konrád, *Cesta* 6, 1923/24, s. 710; Rydvan (J. Rydvan), *Topičův sborník* 11, 1923/24, s. 522; Et. (E. Tréval), *Zvon* 24, 1923/24, s. 587; Kio, NO 22. 6. 1924; nv (Ant. Veselý), PL 22. 6. 1924; J. H. (Hilbert), *Venkov* 22. 6. 1924; L. Görlich, RP 25. 6. 1924; SK (F. Skácelík), *Samostatnost* 1924, č. 24 ●; J. Fučík in *Rok dramatické bídy*, *Prameny* 5, 1924/25, s. 63 → *Divadelní kritiky* (1984, s. 121); ● ref. *Vojtěch Darvín, podivín*: -ejč (J. Krejčí), *Naše doba* 32, 1924/25, s. 621; M. (E. Masák), *Archa* 1925, s. 219; B. Benešová, *Tribuna* 10. 5. 1925; -jef- (J. Fučík), RP 28. 10. 1925 ●.

sb

Tristram a Izalda

2. polovina 14. století

Rytířský epos.

Dílo se dochovalo ve dvou pozdních opisech z 15. století; v této podobě (téměř 9000 veršů) je to nejrozsáhlejší známá staročeská báseň. Předpokládá se, že na ní pracovali postupně dva básníci. Je-li tento předpoklad správný, držel se první z nich Eilhartova eposu, druhý přibral (od v. 2262) další díla, především nedokončený epos Gottfrieda von Strassburg, nezměnil však pojetí dané původní předlohou. (Text dává oporu pro rekonstrukci ztracených částí Eilhartova eposu.)

Staročeské zpracování keltské pověsti o osudové lásce Tristana a Isoldy vzbuzené kouzelným nápojem parafrázuje německé eposy Eilharta von Oberge (konec 12. století), Gottfrieda von Strassburg (začátek 13. století) a Heinricha von Freiberg (konec 13. století). Základem děje české básně je působení kouzelného nápoje a její hrdina je především bojovník (hlavním tématem Gottfriedova eposu je naproti tomu „Minne“, kurtoazní láska). V dochované podobě je složena bezrozměrným veršem; není rozřešen problém, zda její původní veršová forma byla rovněž bezrozměrná, nebo osmislabičná.

EDICE: in *Starobylá skládanie* 4 (1820, ed. V. Hanka); *Das altscheichische Tristan-Epos unter Beifügung der mittelhochdeutschen Paralleltexte* 2. Texte (Wiesbaden 1968, ed. U. Bamborschke; srov. ref. J. Cejnara a J. Hrabáka, LF 1971, s. 305, J. Kolára, ČLit 1971, s. 384); T. a I. (1980, ed. Z. Tichá). – *Ukázky in*: Výbor z literatury české 1 (1845); Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957). ■

LITERATURA: U. Bamborschke: *Das altscheichische Tristan-Epos unter Beifügung mittelhochdeutscher Paralleltexte* 1. Einleitung, 2. Texte (Wiesbaden 1969, 1968). ■ V. B. Nebeský: T., veliký rek, ČČM 1846, s. 277; J. Jireček: O stáří českého T., ČČM 1861, s. 273; F. Schulz: Romány v středověkém písemnictví českém 4, Lumír 1875, s. 226 a pokr.; J. Gebauer: T., LF 1879, s. 108 → *Stati literárnědějepisné* (1941); J. Knieschek: *Der tschechische T. und Eilhart von Oberge, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň)* 101, 1882, s. 319 + *Der tschechische T. und seine deutschen Vorlagen, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 1884, s. 226; A. Smíšek: Nejdůležitější památky středověké epiky romantické ve staré literatuře české, 8. zpráva výroční c. k. státní realky na Král. Vinohradech za škol. rok

1905/06; L. Lantová in Vývoj staročeské světské epiky šlechtické do válek husitských (rkp. disertace, Filoz. fakulta UK 1950); Z. Tichá in Staročeské básně složené bezrozměrným veršem. 2. polovina 15. století do 17. století (1969); F. Svejkský: Úvahy nad cestami studia staročeské rytířské epiky, AUC Praha. Philologica 4–5. Slavica Pragensia 11, 1969, s. 155; J. Hrabák: Česká středověká rytířská epika, sb. Československé přednášky pro 7. mezinárodní sjezd slavistů ve Varšavě (1973); Z. Tichá in T. a I. (1980); E. Petrů: Specifičnost rytířské epiky ve slovanských literaturách, Slavia 1983, s. 250 → Vzdálené hlasy (1996); U. Bamborschke: Zur altschechischen Artus-Epik, sb. Gattungsprobleme der ältesten slawischen Literaturen (Berlín 1984); A. Thomas: The Treatment of the Love Theme in the Old Czech T., Die Welt der Slaven (Mnichov) 1985, s. 260; J. Kolár: Tristan, Isolda a české lidové knížky, sb. Příspěvky ke Knihopisu 11. Dr. B. Wižďálkové (1996); V. Bok: Německá a česká literatura 13. a 14. století, sb. Speculum medií aevi (1998); J. Skutil: Literární žánr rytířských románů na příkladě staročeské Alexandreidy a T., Litteraria humanitas 1998, s. 215; A. Thomas in Anne's Bohemia. Czech Literature and Society, 1310–1420 (Minneapolis 1998; 2005 čes. s tit. Čechy královny Anny. Česká literatura a společnost v letech 1310–1420); L. Udolph: Der altschechische Roman von T. a I., sb. Tristan und Isolt im Spätmittelalter... (Amsterdam 1999); J. Růžicková: Das „Gottfriedische“ im altschechischen Epos. T. a I., sb. Deutsche Literatur des Mittelalters in Böhmen und über Böhmen (Viedeň 2001).

jk

Trn

1924–1933

Levicový humoristický a satirický časopis s výraznou výtvarnou složkou, vzešlý ze studentského prostředí.

Podtitul: 1924 (roč. 1) Satirický časopis studentů; 1926 (roč. 2) č. 1–7 Humor – Psina – Švejkovina – Fóry – Tendence – Satira – Karikatura, č. 8–12 Satira – Humor – Tendence – Karikatura. – *Redaktoři:* 1924 (roč. 1) č. 1 red. kruh: J. Dubský, K. Konrád, B. Pschürer, V. Tittelbach, č. 2 J. Dubský, K. Konrád, č. 1–10 odp. red. J. Dubský; 1926 (roč. 2) č. 1–4 odp. red. B. Mencák s red. kruhem, č. 5–8 red. kruh: Z. Ančík, F. Bauer, K. Bedrna, B. Mencák, V. Peroutka, odp. red. B. Mencák, č. 9–12 odp. red. Z. Ančík s red. kruhem; 1927 (roč. 3) č. 1–10 odp. red. Z. Ančík (krátce zastupován Z. Bénou, neuvedeným v tiráži) s red. kruhem, č. 11–12 odp. red. J. Jíra s red. kruhem; 1928 (roč. 4) č. 1–4 a 7 red. kruh: Z. Ančík, J. Wiener (pod pseud. Alcantara), J. A. Holman (v č. 1; v č. 2–4 a 7 uváděn patrně jeho pseud. Rolman), Z. Rykr, odp. red. Z. Ančík, č. 12 Z. Rykr; 1929–30 (roč. 5–6 do

č. 37) Z. Ančík; 1930–33 (roč. 6 od č. 38 – roč. 9) K. Konrád. – *Vydavatelé:* 1924 (roč. 1) B. Pschürer, od č. 3 nakl. Obelisk, Praha; 1926 (roč. 2) za Studentské redakční a vydavatelské sdružení Trn v Praze č. 1–5 J. Koza, č. 6–7 F. Jíra a J. Koza, č. 8–12 J. Jíra a J. Koza; 1927 (roč. 3) za Studentské redakční a vydavatelské sdružení Trn v Praze č. 1–2 J. Jíra a J. Koza, č. 3–12 J. Jíra; 1928 (roč. 4) č. 1–2 J. A. Holman, č. 3–18 F. Markus, č. 19–24 Q. Langhans; 1929–32 (roč. 5–8 do č. 22) Q. Langhans; 1932–33 (roč. 8 od č. 23 – roč. 9) O. Kryštofek. – *Periodicita:* 1924–27 (roč. 1–3) měsíčník, 1928–30 (roč. 4–6 do č. 7) a 1931–33 (roč. 7 od č. 26 – roč. 9) čtrnáctideník, 1930–31 (roč. 6 od č. 8 – roč. 7 do č. 25) týdeník; 1924 (roč. 1) 10 čísel, z toho dvojčísla 4–5, 7–8, 9–10; 1926 (roč. 2) 12 čísel, z toho dvojčísla 11–12; 1927 (roč. 3) 12 čísel; 1928 (roč. 4) 24 čísel; 1929 (roč. 5) 27 čísel; 1930 (roč. 6) 48 čísel; 1931 (roč. 7) 37 čísel; 1932 (roč. 8) 24 čísel; 1933 (roč. 9) 3 čísla. – *Přílohy:* od 1930 (roč. 6 od č. 15) Lit/erární příloha LitR; od 1930 (roč. 6 od č. 42) Fešanda.

T. s podtitulem Satirický časopis akademiků u „kapucínů“ začal vycházet jako studentský časopis už v zimním semestru školního roku 1921/22. Kolektivní redakci a různorodý okruh spolupracovníků tvořili studenti (malíři, sochaři, právníci, medicí, filozofové, technici, konzervatoristi) ubytovaní na koleji sídlící v Praze na Hradčanech (později Masarykova kolej) v kapucínském klášteře a T. pojali jako konkurenci oficiálního časopisu studentské samosprávy Vidle, vydávaného tamtéž v budově Donucovací pracovny. Občasník byl hektografovaný, resp. litografovaný, v 1. roč. za odp. redakce budoucího ing. strojaře R. Štastného vyšla čtyři čísla, ve 2. roč. osm čísel, odp. redaktorem byl F. Doubek, spoluredaktory J. Dubský, B. Mencák (též vydavatel za Redakční kroužek Trnu), B. Netolický aj. Ke spolupracovníkům patřili mj. A. Hála, J. Novák, J. Příbík, B. Pschürer, J. Sláma, V. Tittelbach, V. Živný. T. byl zpočátku vydáván ze sbírky, pak se stal výtiskem podnikem, náklad byl postupně zvyšován ze sta až na 600 výtisků, obsah časem stále víc překračoval lokální studentskou problematiku, kolportován a žádán byl i mimo kolej, a proto po vydání cenzurou zabaveného dvojčísla 7–8 rozhodli na podzim školního roku 1923/24 J. Dubský a B. Mencák o vydávání tiskem a koncem 1923 vydali čtyřstránkový proklamativní leták (podepsáni B. Pschürer a J. Dubský), parodující dobová programová prohlášení a vyznačený nejvýrazněji ironií, recesí a výsměchem všemu oficiálnímu. 1924 zís-

kal vedení J. Dubský a přibyl nově příchozí vlivný K. Konrád (dřívější aktivisté B. Pschürer a V. Tittelbach opustili redakci po vydání 1. čísla), časopis byl zprvu tištěn ve studentské tiskárně ve Strakově akademii a nadále se snažil zvyšovat náklad (až 5000 výtisků) i rozšiřovat okruh čtenářů, pod správou Obelisku (od č. 3) se však dostal do potíží a 1925 vůbec nevycházel. V. Peroutka (později redaktor Příšerného večerníku) zprostředkoval B. Mencákovovi a F. Bauerovi nabídku J. Kozy vydávat T., od Tribuny byla vykoupena vydavatelská práva a pod Mencákovým vedením začal T. 1926 (roč. 2) znovu vycházet. Naplnil se Kozův obchodní zájem na masovém rozšíření časopisu (údajně až 70 000 výtisků) a dosavadní ráz T. se neproměnil (v úvodním prohlášení obnoveného časopisu byly zdůrazňovány jeho prapůvodní intence), nicméně nespokojenost redaktorů s podmínkami vydávání a aktivity komunistických spolupracovníků vedly k redakční roztržce a k odchodu B. Mencáka a spol., redakci převzal ještě t. r. od č. 9 Z. Ančík, který, zpočátku ještě s red. kruhem, časopis řídil s krátkými přestávkami až do 1930 (roč. 6), odkdy jej redigoval K. Konrád, stvrdil jeho levicové ukotvení (mnozí přispěvatelé T. také spolupracovali např. s Večerníkem Rudého práva, Sršatcem či brněnskými Šlehy, některé příspěvky byly přetiskovány). V říjnu 1928 se stal vydavatelem Q. Langhans, za jehož působení se povahou i okruhem spolupracovníků s T. propojovaly různé tiskoviny: především humoristický časopis Tramp, dále např. *Magazín Trnu* (1929, sestavený Z. Ančíkem z publikovaných i prvně tištěných příspěvků Z. Ančíka, K. Biebla pod pseud. Jiří Dörfler, E. F. Buriana, F. Halase, J. Hory, S. Kadlece i pod pseud. A Dur, K. Konráda, M. Majerové, K. Meliška, K. Morstadta, I. Olbrachta aj., z překladů A. Allaise, L. Fodora, S. Jesenina, Marka Twaina aj., z četných, převážně anonymních ilustrací a kreslených vtipů a doplněný zvláštní přílohou *Kapalné šterky* s texty písní na známé nápěvy podepsanými Klíma s Váňou). Za hospodářské krize se T. potýkal s finančními problémy a neudržel se ani změniv v posledním ročníku vydavatele (sympatizant ing. O. Kryštofek vydal jen tři čísla). – Obsah T. byl programově provokativní, po celou dobu existence byl nezdídko konfiskován, a to z mravnostních i z politických důvodů, jeho invectivy byly předmětem parlamentních interpelací i soudních sporů. Kolektivistický

duch, nedogmaticky různorodý obsah, bezprostřední reageance na aktuální dění, schopnost soustředit kolem T. široký okruh literátů i výtvarníků, všeobecná přístupnost a pěstovaná sounáležitost se čtenáři (zakládání kroužků Trnu, navazování spolupráce) založily proslulost „trnismu“ jako svěbytného druhu satiry. Tradici udržovaly i pozdější připomínky, např. faksimile 1. č. T. z 1924 jako odeonská novoročenka '67, odkazy ve stejnojmenných sbornících Haškovy Lipnice (1966 a 1967), výstava Avantgarda Trnu v Galerii Vincence Kramáře v Praze (1971).

T. spojoval humor a satiru založené na parodii, perzifláž, mystifikaci a recesi s antimilitarismem, sociálně angažovanými postoji a kritikou první republiky z komunistických pozic. Akcentoval zvláště zesměšňování společenských poměrů, institucí a mytologických schémat českosl. státu, obracel se proti nacionalismu a panslovanství, stále silněji i proti fašismu, kritizoval hodnotový konzervatismus, dvojí „spravedlnost“ a nepřiměřené uplatňování státní moci. Ambicí časopisu byl i boj s byrokracií, korupcí, měšťáctvím a „paďourstvím“, s bulvárními praktikami (výslovně zaměřeno proti časopisu Šejdrem), s povrchní revolucí a fangličkářstvím atp. Objevovaly se četné aluze na literární a umělecký život, karikovány byly osoby politického a kulturního života (např. J. Stříbrný, V. J. M. Augusta), často byla parodována literární díla či umělecký rukopis známých autorů. Tvůrci T. se pokoušeli najít rovnováhu mezi bujarostí a angažovaností, mezi lidovou komikou, často i drsným, černým nebo erotickým až lascivním vtipem a sofistikovanějším intelektuálnějším humorem, kde rezonovala dobová avantgarda (zřetelný je např. vliv poetismu ve veršovaných hříčkách nebo působení německého expresionismu na výtvarnou složku časopisu). – Rubriky T. (lecdy nepravdivé) byly vesměs pojaty jako parodie konvenčních rubrik novin a společenských, resp. bulvárních časopisů: např. *Rady, pokyny a informace, Malý oznamovatel, Zdravotní rádce* (podepisováno prof. Fušera), *KoFi-La (Kultúra-Film-Literatura)*, *Trnistická pošta, Společenský rádce Trnu, Z mladých srdcí, Malý oznamovatel a Trnový oznamovatel*, příležitostně *Sport a hry, Piliny z celého světa*. Humoristicko-komentářový charakter měly rubriky *Co se nám líbí a nelíbí*, občasná *Literatura* (řízená pseud. Marianarela), veršovaná *Čtrnácti-*

denní kronika (podepisováno Julek). Relativně obvyklou podobu měla *Listárna redakce*. Po občasně parodické *Ženské hlídce* (podepisováno Vaselína Chomoutová) začala vycházet příloha *Fešanda* (podepisovaná Evža, resp. Evžena), obsahující vtipy, aforismy, fiktivní dopisy a výzvy s ženskou tematikou; časem znepravidelněla, až se vytratila. Koncem 20. let (s masovým rozvojem trampského hnutí) se v T. postupně prosazoval trampský humor, posléze byla zřízena *Stránka pro trampy a -pky*. Doménou T. byly anekdoty (dilem zasílané čtenáři, mj. rubriky *Abonentí píší*, *Vtipy abonentů*), jejichž množství se zvyšovalo s kratší periodicitou časopisu. Nezřídka reagovaly na dobovou realitu se zřejmým politickým zaměřením, objevovaly se i tradiční vtipy (někdy aktualizované), značný prostor měly anekdoty o známých lidech (např. o K. Čapkovi, V. Dykovi, J. S. Macharovi), opakovaně byly zařazovány dětské vtipy. Zvláštní a početný žánr vytvořila pseudokolportérská hesla: krátká provolání propagující T. Často byly publikovány aforismy a vybrané myšlenky věhlasných, obvykle zahraničních autorů. Poezii reprezentovaly nejčastěji satirické verše, epigramy a žertovné říkačky, občas i básně v duchu proletářské poezie nebo hříčky zjevně poetistické inspirace. Vedle humoristických povídek, grotesek a satirických próz (leckdy svérázně upravovaných žurnalistických útvarů) se hojně vyskytovaly mystifikace, smyšlené reportáže a výzvy k absurdním podnikům. Podíl rozměrnějších či literárně významnějších příspěvků byl proměnlivý, více se uplatňovaly se zřízením *Lit'erární přílohy LitR*, nezřetelně ohraničené a prolínající se s ostatním obsahem T. Delší prózy (Z. Ančíka, K. Konráda, F. Kovárny, Kuzmy, K. Morstadta, J. Plachty, F. Sauera; G. G. Evertse, A. Silvestreho aj.) nebo cykly (T. R. Field: *Literární zádrhel*) vycházely na pokračování. Uveřejněny byly ukázky z her J. Voskovce a J. Wericha (i pseud. J. W. Rich), kabaretní výstupy a anekdoty V. Buriana a jiných komiků, patrně fingované rozhovory s V. Burianem, F. Futuristou, J. Kohoutem aj. Ojedinelé byly tištěni i starší autoři (F. Gellner, K. Havlíček Borovský, J. Stivín-Foltýn, J. Vrchlický aj., sentence L. Klímy), především J. Hašek (i z pozůstalosti). Švejk byl proklamovaným emblémem časopisu, soustavně byla zdůrazňována tradice švejkovin, přetiskovány byly historky o J. Haškovi z knihy A. Boučka a vzpomínky

na něj od E. A. Longena, F. Sauera aj. – *Prozaické příspěvky* publikovali Z. Ančík (i šifra za.), V. Borin, A. Bouček, J. Dubský, T. R. Field (i šifra Fld.), A. V. Frič, A. Gregor, P. Hall (pseud. Jean Lafécouv), E. E. Kisch, K. Konrád (i pseud. Z. /Zdeněk/ Tábor a šifry Z. T., zt.), F. Kovárna, Kuzma, V. Lacina (i pseud. Máňa /Manja/ Frčková), A. Levý, E. A. Longen, M. Mareš, J. Mařánek, K. Melíšek (i pseud. Melich, šifry Mlšk., Mšk.), B. Mencák (i pseud. V. /Vojta/ Skalák), K. Morstadt (i pseud. Marko, Marko K. a K. Marko), K. Nový (i pseud. /L./ Karnov), J. Plachta, F. Sauer, E. Trojan, K. Vaněk, J. Wiener (pseud. Alcantara) aj. a dále pseudonymy a šifry Stěna (Štěna) Brown, M. J. Durch, Ego, Inglmayer, Integrál eliptický, Kvido Maria Kramle, Pětihřanný, Skalp (skalp., S-p.), -a., -jh- aj. Anekdoty byly nejčastěji podepisovány Ažin, Gigolo, Graves, Ir., Irčan (patrně B. Čepelák), Sibirjak, Skalp, ý-Vl., zt. (patrně K. Konrád) a mnoha rozmanitými dalšími. – Pod *veršovanými příspěvky* byli podepsáni: J. Alda (i pseud. I. /István/ Körmany), Z. Ančík, I. Bart (psán též Barth), F. Bauer, K. Bedrna, Z. Běna, V. Bidlo, K. Biebl (i pseud. J. /Jiří/ Dörfler /patrně chybně též Döfler/ a K. Bava), F. Branislav, E. F. Burian, H. Haas, F. Halas, F. Heřmánek (podp. Heřmánek-Camomille), A. Hoffmeister, J. Hora, K. Hradec, K. Justman, S. Kadlec (i pseud. A. Dur, A-dur), B. Klička, K. Konrád (i pseud. Z. /Zdeněk/ Tábor a šifry Z. T., zt.), J. Kříž, V. Lacina (i pseud. A. /Artur/ Kosina), P. Meisl, B. Mencák (i pseud. M. Sehnalová), K. Morstadt (i pseud. K. Marko, Marko K., Markok), J. Mottl, V. Nezval, J. Noha, V. Oukropec, A. Ráž, Z. Řezníček (pseud. Zd. Sid), J. Seifert, J. Spilka, S. Špálová, E. Tilsch, J. Trojan, A. Vaněček, G. Včelička, B. Vlček a pseudonymy Axa, Ažin (i Franta Ažin), Bedrna-Vosa, Dvoj-siláci, Kiga, Klíma s Váňou (Klíma a Váňa), Marko Polo (dub. K. Morstadt). V překladech se objevily texty (především kratší povídky, básně, aforismy) A. Allaise, P. Altenberga, G. Apollinaire, L. Aragona, I. Babela, Ch. Baudelaira, A. Bertranda, L. Bloye, A. Capuse, T. Corbière, A. P. Čechova, R. Dorgelése, I. Erenburga, G. G. Evertse, A. Fischera, M. Fischera, A. France, R. Goméze de la Serna, H. Heina, L. Hughese, A. Huxleye, W. W. Jacobse, F. Jammese, A. Jarryho, S. Jesenína, O. Kanehla, V. Kazina, J. de La Fontaine, V. Majakovského, G. de Maupassanta, G. Meyrinka, Ch. Morgensterna,

E. L. Morselliho, O'Henryho, F. Rabelaise, H. de Régnier, J. Rictuse, A. Rimbauda, A. Rody Rody, A. Scholla, A. Silvestreho, F. Villona, M. de Vlamincka, Voltaira, O. Wilde, M. Zoščenka aj. Publikovány byly i překlady staročinské lyriky, čínských pohádek, staroněmeckých a arabských anekdot atp. Jako *překladaelé* se uplatnili (často i anonymně nebo podepsáni šiframi) K. Bergmann, J. Čermák, J. Doležal, J. Hořejší, S. Kadlec, Z. Kalista, K. Kandler, F. Luňák, M. Marčanová, M. Mareš, B. Mathesius, P. Meisl, B. Mencák (i pseud. M. Sehnalová), A. Muťovský (pseud. /V./ Řepík), F. Pšek (i šifry fp., -fpí-), B. Šafář, K. Teige, A. Vančček, J. Weil, J. Žantovský, dále pseudonymy Ajax (i Aix), Graves, Oněgin aj. a šifry A. S., B. V., D. H., H. D., H. S. Z. (i hsz., shz.), J. A., M. B., O. K., ss., Z. K. aj. – Rovnocenná, někdy i převládající, byla *obrazová část* časopisu, především kreslené vtipy s textem i bez něj, karikatury, kreslené seriály (např. o Tomáši Fukovi), koláže, ilustrace k příspěvkům atp. Autory byli nejčastěji Š. Bednár, F. Bidlo, J. Bidlo, V. H. Brunner, M. Eliáš, O. Fuchs, J. Heřman, R. Krajc, J. Malík, V. Mašek, O. Mrkvička, J. Novák, A. Pelc, Z. Přibyl, Z. Rykr, F. Tichý, V. Tittelbach, F. Tröster, Z. Tůma, G. Včelička, M. Veselý aj., méně nebo ojediněle C. Bouda, A. Hoffmeister, V. Košvanec, J. Lada, F. Muzika, O. Nouza, V. Špála aj. Nezřídka byly výtvarné příspěvky anonymní, hojně se vyskytovaly podpisy Abbé, Filigr, Gogo, Házet, Ideál, Já, Klika, Kněžour (i Kněžourek, Kněž), Oidip aj. Přetištěny byly mj. kresby G. Grosze a F. Gellnera.

LITERATURA: R. Pytlík, M. Jankovič: T. v zrcadle doby (1984). ■● ref. č. 1 roč. 1: bpv. (B. Plíva), Přerod 2, 1923/24, s. 78; P. Eisner, Prager Presse 22. 2. 1924 (več. vyd.); -Id., Českosl. samostatnost 25. 2. 1924, příl. Studentstvo; chb. (V. Cháb), NO 23. 7. 1924 ●; ● ref. obnovení T.: as. (A. Skoumal), Rozmach 1926, s. 42; vz. (V. Zelinka), Zvon 27, 1926/27, s. 140 ●; f. n. (F. Němec): ref. Magazín Trnu, Tvorba 1929, s. 110; Rufus (R. Fuchs): Eine satirische Zeitschrift, Prager Tagblatt 23. 6. 1929, příl.; Melanč (K. Melíšek a Z. Ančík): Mezník v historii T., Trn 1929, č. 15; F. D. (Doubek): Něco z historie T., Trn 1929, č. 23 + (pod vl. jm.) T., in Almanach hradčanských koležáků 1919–1929 (b. d., 1929, ed. J. Vrzalík s red. radou, s. 151); B. Mencák: Z obsahu T., tamtéž s. 155; Nf (F. Němec): Tiskový proces T. aneb Pes je rodu mužského, Čes. slovo 1. 3. 1930; O. Bartoš: Karel Konrád – satirik, in K. Konrád: Z časů T. (1955, Dílo sv. 8); J. Dubský: O časech T. a o Karlu Konrádovi, Českosl. novinář 1956, s. 188 (k tomu F. Bauer, J. Dubský, B. Mencák:

O T., co o něm vědí ještě jiní než Dubský, Konrád, Ančík, tamtéž, s. 317); J. Jirsa: Trampský humor, HD 1962, s. 362; K. Konrád: Stará garda nerezaví, in Nevzpomínky (1963); V. Lacina in Co vám mám povídat (1966); in Trn (programová propagační publikace Haškovy Lipnice 1966, ed. K. Dvořák); J. Dubský in Trn (1966, faksimile 1. čísla T. z 1924, bibliof., novoroční tisk k 1967); P. Pešta: Levicové a satirické časopisy ve dvacátých letech, sb. K demokratické literární publicistice 1918–1945, Václavkova Olomouc 1966 (1967, s. 47); J. Skalička: Představitel pokrokové časopisecké satiry na přelomu dvacátých a třicátých let (zvláště Karel Poláček a Václav Lacina), tamtéž, s. 110; P. Hall: Několik vzpomínek na Z. Ančíka, RP 22. 9. 1972; J. Dubský: Trn je správná knížka..., Novinář 1974, č. 8; P. Pešta: My se v T. bát nebudeme, Rovnost 28. 9. 1974, příl.; O. Bartoš: Čí je T.?, Lit. měsíčník 1985, č. 7; R. Pytlík: Trn má správnou flaksu!, in Fenomenologie humoru aneb Jak filozofovat smíchem (2000).

js, jip

V. P. Trnavský viz Václav Plaček

František Trnka

* 13. 2. 1798 *Humpolec*
† 23. 5. 1837 *Olomouc*

Představitel moravského jazykového separatismu, usilující obohatit spisovný jazyk o prvky moravských nářečí, propagátor pravopisných úprav, autor učebnic a příruček českého jazyka, sběratel přísloví, spisovatel naučné a zábavné četby pro lid, společenských písní a veršů, překladatel.

Psán též Franz T., František Dobromil (F. D.) T., Dobromil T., Svobodin Dobromysl (Svobodin D.) T. – Základní vzdělání získal v Humpolci, gymnázium studoval pravděpodobně v Havlíčkově Brodě, tzv. filozofii na piaristickém ústavu v Litomyšli, poté započal, ale neukončil studium teologie v Hradci Král. (jeho první literární pokusy ovlivnil J. L. Ziegler, na jehož návrh přijal vlastenecké jméno Dobromysl). 1819 pobyl krátce ve Vídni, kde se stýkal s V. Hankou a V. Stachem. 1822 přijal místo vychovatele u šlechtické rodiny v Polsku. 1823 se seznámil s J. Dobrovským, J. Kollárem, B. Kopitarem a F. Palackým. 1825–26 působil jako translátor v Jihlavě, 1827 podnikl cestu po Slovensku, sbíral lidové písně, pořekadla a přísloví. 1828–31 byl učitelem češtiny na filoz. ústavu v Brně (snad učil i ruštinu) a zároveň zastával

úřad překladatele z polštiny u brněnského kriminálního soudu. Po rozchodu s vlasteneckými kruhy, který způsobila T. dotčená reakce na kritiku jeho jazykově separatistických snah, odešel 1832 do Olomouce na místo amanuense, od 1834 skriptora univerzitní knihovny; spřátelil se s F. J. Mošnerem a V. M. Pešinou. 1835 se bez úspěchu účastnil konkursu na místo profesora české řeči a literatury v Praze.

První literární pokusy, verše s tematikou milostnou a příležitostnou spolu s překlady polské poezie, otiskoval již během studií v českých časopisech. Knižně vydal své básně v souborech *Vesna... a Růžinky...* (obsahují jednotlivě i pokusy o heroidu, idylu a baladu). Dobové popularity se těšily skladby *Patero světských písní moravských* s převažující milostnou tematikou, spojující puchmajerovskou anakreontiku, patronu i na metrické stavbě veršů, se zpěvností lidové písně. – Už ve 20. letech publikoval také původní i překladové drobné prózy s historickými, biografickými, senzačními aj. náměty a popularizační články z biologie, etnologie a technických věd. Toto „čtení pro lid“ později rozšířil na dva knižně vydané soubory rozmanitého obsahu, spojující poučení a zábavu (*Společník věrný a Povídač neb Vykládač*). – Jako učitel češtiny sestavil pro potřebu své praxe několik jazykových příruček: *Sbírku českých dobro- i vlastnomluvů...* (česká frazeologie a slova ve vedlejších významech s německými překlady), *Übersicht der böhmischen Declination und Conjugationen*, *Knihu cvičnou jazyka slovanského...* a trojjazyčný *Výbor z dobromluvů německo-francouzsko-českých*. Spisovnou češtinou se zabýval i teoreticky, přičemž razil názor, že čeština obsahuje množství neživých, zastaralých jazykových prvků, které je třeba odstranit a nahradit prvky jazyka mluveného. Domníval se, že vhodným zdrojem takového obohacení by byla moravská a slovenská nářečí. Tuto cestu považoval za výhodnou i proto, že ve svém důsledku znamenala zmírnění pražského centralismu a členění česko-moravsko-slovenskému jazykovému štěpení. Nejúplněji vyložil své názory ve spise *O českém jazyku spisovném*. Navrhované úpravy se kromě lexika po vzoru J. Kollára (*Myšlenky o libozvučnosti řeči*, Krok 1822) dotýkaly i hláskové a mluvnické podoby češtiny. T. se jazykově pečlivě připravoval nejen studiem staré češtiny a slovanských jazyků, ale i sběrem lidové slovesnosti. Z cesty po Slovensku vzešla jeho kniha *Porěkadla (příсловиá)*

Slovákův moravsko-uherských. Na T. reformátorské snahy reagoval především F. Palacký, zásadně v recenzi spisu *O českém jazyku spisovném*, v níž upozornil na nebezpečí moravských separatistických snah a zdůraznil pomocí politických a historických argumentů nutnost respektování svébytného jazykového vývoje i nemožnost zasahovat násilně a svévolně do podoby spisovného jazyka. T. sám se vrátil ve *Výboru z dobromluvů německo-francouzsko-českých* k dobovému pravopisu. Některé jeho návrhy pravopisných úprav, ač ve své době rovněž nebyly přijaty a oceněny, se ujaly v letech následujících (tzv. úprava skladná). V rukopisu se zachovala mj. rozprava *Dobrozvučnost jazyka českého* (kolem 1820), další rukopisy (divadelních her) zůstaly nezvěstné.

PSEUDONYM: Dobromil T. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach aneb Novoročenka na rok 1824, 1825; Čechoslav (1821–25); Dobroslav (1820–21); Hyllós (1820–21); Květy české (1834); Pražské noviny (1818); Prvotiny pěkných umění (Videň 1817); Rozličnosti Pražských novin (1830); Rozmanitosti (1817–18); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Zpěv ke cti Vysoce učeného důstojného pána J. L. Zieglera (B 1817); *Vesna* či *Básně prvotinné* (BB 1821); *Růžinky* aneb *Spisky drobné pro dítky* (BB, PP 1824); *Patero světských písní moravských* (BB 1831, hudba J. Novotný); *Společník věrný*. Kniha pro jasný rozum, dobré srdce a čistou mysl (PP 1831); *Povídač neb Vykládač* (PP 1833). – *Překlady*: J. M. Hauber: *Ouplná křesťansko-katolická kniha modlitební* (1830); T. A. Zimmermann: *Modlitba Páně v osmi zpěvách* (1831). – *Odborné práce o českém jazyce a učebnice*: *Übersicht der böhmischen Declination und Conjugationen* (1829); *Kniha cvičná jazyka slovanského v Čechách, Moravě a uherském Slovácku* (1830); *Sbírka českých dobro- i vlastnomluvů s poznamenáním obyčejných chybovluvů i s opravením jich* (1830); *O českém jazyku spisovném* (1831); *Porěkadla (příсловиá) Slovákův moravsko-uherských* (1831); *Theoretisch-praktisches Lehrbuch der slawischen Sprache in Böhmen, Mähren und Oberungarn 1, 2* (1832); *Regeln der slawischen Sprache in Mähren, Böhmen und im Oberungarn* (Videň 1832); *Auswahl von deutsch-französisch-böhmischen Redensarten. Choix des phrases allemandes-françaises-bohèmes*. Výbor z dobromluvů německo-francouzsko-českých (1834). ■ KORESPONDENCE: K. Híkl: *Z Jungmannovy korespondence s moravskými spisovateli 3* (J. Jungmannovi z 1828), *LidN* 13. 4. 1917; R. Pražák: *Ke stykům F. D. T. se Slovenskem a Uhrami* (M. Hamuljakovi 1827–28), *SPFF* Brno, ř. D – lit. vědná, 1960, č. 7. ■

LITERATURA: an. (F. Palacký): ref. *Sbírka českých dobro- i vlastnomluvů...*, *Porěkadla (příсловиá)*

Slovákův moravsko-uherských, ČČM 1831, s. 234 → Spisy drobné 3 (1902, s. 620) + ref. O českém jazyku spisovném, ČČM 1832, s. 352 → Spisy drobné 3 (1902, s. 625); *ý* (J. K. Tyl): ref. Povídač neb Vykládač, Jindy a nyní 1833, d. 2, s. 16; K. Šmídek: Literární ruch na Moravě v novější době, ČMM 1870, s. 65, 97; J. V. Novák: Myšlenky Kollárovy o libozvučnosti češtiny a jich ohlasy na Moravě, sb. Jan Kollár (Videň 1893, s. 154); J. Bartocha in Čeština na bývalé univerzitě a stavovské akademii v Olomouci (1906, s. 50); in F. Bílý: Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského 1 (1907, dopis Čelakovského z 1923); M. Hyšek: Dějiny tzv. moravského separatismu, ČMM 1909, s. 24, 146; J. Volf: Příspěvky k dějinám stolice českého jazyka na pražské univerzitě, Osvěta 1913, s. 252; tk (F. Trávníček): Moravan obhájcem národní jednoty, LidN 4. 11. 1939; J. Bělič: Vznik nové spisovné češtiny, in Sedm kapitol o češtině (1955); F. Jordán: Mladá česká obrozenská generace na Moravě a štúrovci před r. 1848, sb. Ludovít Štúr 1815–1856 (Bratislava 1956); J. Novotný in O bratrské družbě Čechů a Slováků za národního obrození (1959, s. 95); R. Pražák: Ke stykům F. D. T. se Slovenskem a Uhrami, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1960, č. 7; D. Jeřábek: Klácelovo úsilí o integraci spisovného jazyka a národní kultury v době předbřežnové, sb. Brno v minulosti a dnes (1964, s. 80); K. Palas: K počátkům literárního obrození v Brně, Sborník Matice moravské (1966, s. 95); J. Skutil: Moravský návrh na řešení spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky ze 30. let 19. století, sb. Břeclav – Třnava (1974, s. 123); J. Pinkava: Jubilejní vzpomínka na buditele, Hanácké noviny 1998, č. 34; O. Bláha in sb. Z paměti literární Olomouce 2 (2006, s. 13).

lk

Václav Vilém Trnobranský

* 3. 11. 1819 *Rosice* u Chrudimi

† 27. 3. 1883 *Opočno* u Náchoda

Autor oblíbených deklamovánek, epigramů, humo-ristických a satirických básní, balad i lyrických veršů s ohlasy lidové poezie; uveřejňoval i kratší prózy z maloměstského prostředí.

Pův. jm. Václav T. – Syn cihláře, obecnou školu vychodil v rodišti, v Heřmanově Městci (kam se T. rodina 1830 přestěhovala) a v Jezbořicích, 1833–39 studoval na gymnáziu v Německém Brodě (spolužák K. Havlíček) a 1839–41 v Praze tzv. filosofii. Na přání rodičů začal studovat teologii, ale z královéhradeckého semináře brzy utekl do Brna. 1844 vstoupil do soudní praxe u patrimoniálního úřadu v Hrochově Týnci, od 1849 působil jako aktuár (1850 po-

výšen na soudního komisaře) u vyvazovací komise z poddanství v Kutné Hoře; přátelil se s F. J. Rubešem, P. M. Veselským a opět s K. Havlíčkem, který tam vydával časopis Slovan. Po dokončení práce komise byl T. (patrně pro styk s Havlíčkem) ze státních služeb propuštěn. 1853 se oženil, krátkou dobu byl správcem na statcích hraběte Pálffyho ve Stupavě u Břeclavi a od 1854 úředníkem pro zakládání pozemkových knih na Slovensku a v Uhrách (naposledy v Balassa Gyarmatu a v Levicích). Na konci 50. let se vrátil do Čech, po několikerém odmítnutí se 1867 stal kancelistou při správě pozemkových knih v Kolíně, 1869 listovním ve Strakoniciích, pak kancelistou v Kostelci n. Orlicí a od 1876 listovním při okresním soudu v Opočně. Zemřel po dlouhé nemoci, pohřben byl na opočenském hřbitově. – Syn Karel T. (* 25. 2. 1856 Čachtice u Nového Mesta n. Váhom, † 15. 11. 1910 Král. Vinohrady, Praha), úředník, byl též literárně činný (1881 báseň Proslav u příležitosti požáru Nár. divadla, 1888 veršovaný proslav Poslání českým ženám, 1887–91 básně v časopise Zábavné listy); 1883–86 vydal ve třech svazcích otcovo dílo (*Vybrané spisy veršem i prózou*).

Za života nevydal T. knižně své práce; výběr z prací již tištěných a prací z pozůstalosti vyšel až po jeho smrti péčí jeho syna (u nedatovaných prací z rukopisu je v něm někdy obtížné určit dobu vzniku). V prvních literárních pokusech (deklamovánky *Ženichovy radosti, Lásky*), které vznikaly už za působení v Heřmanově Městci, T. hovorovým jazykem a jednoduchou charakterizační stylizací po vzoru tehdy populárních skladeb F. J. Rubeše a J. J. Marka tematizoval dobové nešvary maloměstské společnosti (později byla velmi populární rozměrná satirická deklamace *Konstituce*, ironizující reakci této společnosti na vyhlášení konstituce v březnu 1848). Vedle deklamovánek (oblíbená byla např. *Nová Arkádie* s drsnou karikaturou vesnických mravů) psal T., prokazatelně ovlivněn Havlíčkem, i aforismy a epigramy na společenská a politická témata (epigram *Rozdíl* je např. ohlasem Havlíčkovy České modlitby). V pozdějších letech se v T. tvorbě objevují i básně se zřetelnějším sociálním námětem (*Žebrák, Původ šlechty*). Od počátku 40. let psal T. milostnou poezii s motivickými a zvukovými ohlasy lidové písně, někdy inspirovanou i obrazností soudobé romantické literatury (*Na stráni stál jsem pod stromem...*), po celý

život pak baladické skladby (*Matka*), většinou s náměty z místních pověstí (*Poklad na Točnicku*, *Lichnická slečna*, *Švédův pomník*). Skládal také básně, bajky a podobenství pro děti a mládež, sebrané po jeho smrti do sbírky *České mládeži* (ohlašovaný druhý díl určený dospělejším čtenářům už nevyšel); od dobově převládajícího didaktického zaměření se svou jímavostí odlišují elegické verše věnované předčasně zemřelému synovi (*Jaroslávko*). Po raném pokusu o sentimentální povídku ze současnosti (*Cholera*) začal v 50. letech (pod pseud. Jan Městecký) přispívat do Lumíra krátkými humoristicko-satirickými prózami z venkovského prostředí, v nichž (nadán nesporným charakterizačním uměním) na vybraných figurkách hlavně z řad patrimoniálního úřednictva rozvíjel příběhy oklamané a nešťastné lásky (*Čtyři roky*, *Matějček*) nebo znepřátelených sousedů (*Pan Zarazil a pan Vyrzil*), v náznaku předznamenávajících prozaickou tvorbu J. Nerudy. T. je autorem textu mužského sboru B. Smetany Rolnická.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jan Městecký, Městecký; V. V. T., V. V. T.-ý, W. W. T., W. W. T.-ý. ■ PŘÍSPĚVKY in: sb. Besedník 1–3 (1861–64); Budečská zahrada (1874) alm. Horník (1845); Humorist. listy (od 1858); Kalendář Humoristických listů na rok 1868 (Žebrák); Květy (1844–46; 1844 Ženichovy radosti, 1845 Lásky, Cholera, 1846 Nová Arkádie); Lumír (1851–61; 1851 Čtyři roky, Matka, 1854 Matějček, 1861 Pan Zarazil a pan Vyrzil); Ranní list (1848, Konstituce); Vlastenský kalendář na rok 1855 (Švédův pomník); – posmrtně: Palečkův Salonní kalendář (1884–85); Zábavné listy (1883); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (posmrtně): Vybrané spisy veršem i prózou 1–3 (1883 1. Písně a balady, 2. Deklamovánky a básně drobné, 1886 3. Povídky; ed. K. Trnobranský); České mládeži 1 (BB pro ml., Nové Město n. Metují 1885). ■

LITERATURA: I. Sládková: V. T. (1819–1883). Soupis osobního fondu (LA PNP 1999). ■ ● nekrology: an., NL 29. 3. 1883; F. Čenský, Osvěta 1883, s. 453; J. Urbánek, Věstník bibliografický 1883, s. 95; K. T. (Trnobranský): Humorist. listy 1883, č. 14 (báseň); an. (J. Neruda), tamtéž, č. 15 → Podobizny 2 (1952, s. 158); an., Zábavné listy 1883, s. 445 ●; K. Trnobranský in V. V. T.: Vybrané spisy veršem i prózou 1 (1883); ● ref. Vybrané spisy... (1:) E. M. (Miřiovský), Lumír 11, 1882/83, s. 528; O. M. (Mokřý), Květy 1883, s. 617; (2:) F. V. Vykoukal, Květy 1884, s. 742; (3:) Č. (L. Čech), Hlídká lit. 1886, s. 123; F. V. Vykoukal, Osvěta 1887, s. 952 ●; F. Bačkovský: V. V. T., Světozor 21, 1886/87, s. 121; K. Stibral: Studijní léta Karla Havlíčka Borovského na německobrodském gymnáziu, sb. 200 let gymnázia v Německém Brodě 1735–1935

(1934, s. 13, 435, i sep.); R. Marek in Kolínští beletristé (1940, s. 2); Id (K. Gotvald): Zapomenutý literát, Pochodeň (Hradec Král.) 17. 2. 1973; I. Slavík in ant. Hledání modrého květu (1988, s. 249; s přetiskem B Na stráni stál jsem...).

vpb

Mikuláš Troilus

* 1571 *Svaté Pole* u Dobříše
† 7. 3. 1631 *Perno* (Pirna, Německo)

Básník, prozaik, historik, filozof a pedagog, představitel latinského humanismu.

Ojedinele uváděn jako Curimenus (tj. Kouřimský), sám se nazýval pořečtěným jménem podle názvu rodiště Hagiochoranus (tj. Svatopolský). – Jinošská léta trávil v Kouřimi, kde jeho otec zastával úřad děkana. Absolvoval pražskou utrakvistickou akademii (1593 titul bakaláře svobodných umění, 1600 hodnost mistra). 1593–1603 působil jako učitel a správce na latinských školách v Pelhřimově, v Německém (Havlíčkově) Brodu a v Lounech; mezi jeho žáky zde náleželi např. V. Vrbenský a A. Volfius Benešovský. 1603 se stal profesorem etiky a logiky na pražské utrakvistické akademii, o jejíž reformu se od 1609 pokoušel; 1610 byl zvolen děkanem fakulty svobodných umění a tento úřad poté zastával ještě několikrát, třikrát (v rozmezí 1613–19) vykonával funkci prorektora. Sňatkem 23. 11. 1610 programově porušil celibát, který pražští univerzitní učitelé stále dodržovali; většina kolegů se sice postavila proti němu, nicméně T. odmítl odstoupit z funkce děkana a přispěl tak k faktickému zrušení celibátu. 1614 byl zvolen za předsedícího konzistoře podobojí a 1619 se stal kancléřem Starého Města pražského, aniž rezignoval na vysokoškolské působení. Jako přívrženec nekatolické opozice byl po porážce stavovského odboje počátkem 1621 vězněn; po propuštění byl zvolen v říjnu 1621 rektorem pražské utrakvistické akademie, avšak již v dubnu 1622 v souvislosti s likvidací vysokého učení musel funkci složit. Odmítl přestoupit ke katolicismu a 1628 našel nový domov v saském Perně, kde byl zvolen jedním z kurátorů české církve; zde přijal nabídku hraběte G. Illésházyho, aby provedl reformu školství na jeho uherských (slovenských) panstvích, před odjezdem do Uher však zemřel. Pohřben byl v Perně (pohřební řeč

pronesl S. Martinius z Dražova). K uctění památky zesnulého byl vydán 1631 sborník veršů *Aeviternae memoriae M. Nicolai Troili Hagiochorani Bohemi, ... fama posthuma ab amicis dedicata* (přídavek *Arae sepulchrales familiae M. Nicolai Troili Hagiochorani...* obsahuje snad T. vlastní skladby k úmrtí manželky a dětí). T. knihovna a jeho rukopisné práce podlehl 1639 zkáze při vpádu švédských vojsk do Perna.

Svým dílem, psaným až na dvě dosud známé výjimky latinsky, náleží T. do poslední generace humanistických básníků úzce spjatých s pražskou utrakvistickou univerzitou (ta byla v předbělohorském období považována za ideové centrum literárních snah všech českých latinsky píšících humanistů nekatolické orientace); proto má i T. tvorba převážně intelektuální ráz a její žánrově rozpětí odpovídá žánrům pěstovaným v akademickém prostředí. Dominují v ní příležitostné časoměrné verše, publikované v četných sbornících, řeči, moralistní i náboženské úvahy, často prokládané básněmi, učená pojednání na historická témata, včetně polemických textů, a vyhlášky spojené s autorovou úřední činností na univerzitě. Zatímco v básnické tvorbě nedosáhl T. dobového průměru, v prozaických textech uplatnil velkou šetlost v antické, starokřesťanské a humanistické literatuře německé, francouzské, španělské, italské i nizozemské provenience, zvláště etického a státovédného zaměření. Z historických řečí a pojednání vyniká vzrušená obrana českého krále Václava IV. (*Oratio apologetica de rege Bohemiae serenissimo Vencesilao...*), negativně vnímaného katolíky a Němci, avšak oceňovaného pražskou předbělohorskou akademií za vydání Dekretu kutnohorského a podporu J. Husa i rodícího se husitství. V poměrně rozsáhlé polemice s J. Matyášem ze Sudetu o původu Čechů hájil T. jejich ilyrský původ proti názoru o příchodu ze Zakarpátí (*Sermo... de Boemia pia contra Roxolanos...*, *Antiroxolania...*). V moralistních a nábožensky podbarvených úvahách, psaných pod dojmem bělohorského převratu, spojoval antické reminiscence s výrazně protestantským vnímáním občanských ctností, dodržováním zásad střídmeho křesťanského života i odsudkem nevázané zábavy, zvláště v masopustním období. Po Bílé hoře se s nastalou situací vyrovnával příklonem k stoicismu, který znal nejen prostřednictvím starořímských autorů, ale také nizozemského učenice J. Lipsia. Dílo *Sa-*

piens tetragonus et circulus, vyplněné křesťanskou symbolikou, obsahuje pozoruhodné pasáže o významu vltavské plavby a báseň *Nauta naufragus* o povodni roku 1624 s rozsáhlým popisem pražského Podskalí. Pozdní texty prozrazují pevné nekatolické přesvědčení, obavy z nemoci i blízkost smrti (*Amuletum patientiae* se závěrečnou autobiografickou básní).

PŘÍSPĚVKY in: Obrana aneb Praeservativum pro ti moru (mezi 1605–28, Knihopis č. 6531); Programmatum... fasciculus 1–7 (1610–15, ed. B. Jičínský); dále ve více než 140 převážně příležitostných a latinsky psaných sbornících (uvedených in Rukověť humanistického básnictví 5, 1982, s. 400). ■ **KNIŽNĚ:** Oratio de felici reditu in Bohemiam ad invictissimum ac potentissimum dn. dn. Mathiam, regem Hungariae et Bohemiae serenissimum (1612); Oratio apologetica de rege Bohemiae serenissimo Vencesilao eius nominis IV., vulgo Ignavo... (1612); Ornatiss. et doctiss. septem viris... (1614); Solennitas philosophica, in qua per M. Nicolaum Troilum Hagiochoranum, tum temporis decanum... (1614); Sermo M. Nicolai Troili Hagiochorani, pro tempore facultatis philosophicae in Academia Pragensi decani, de Boemia pia contra Roxolanos... (1615); Antiroxolania adversus Ioannis Matthiae a Sudetis scriptum, cui titulus Quaestiones tres (b. d., asi 1616); Nox ieiuniorum, in qua omnibus et singulis amor crucifixus ad diligendum... (b. d., asi po 1622); Sapiens tetragonus et circulus (1624); Vir bonus, civis bonus viro bono, civi bono in mortali vitae studio currenti acclamat... (1624); Paraphrastes pietatis Danielis... (1625); Oculus vitae conscientia bona, fama bona cum decoro adiuncto (b. d., asi 1626); Amuletum patientiae. Ora, labora, persevera... (b. d., asi 1626). ■ **EDICE:** J. A. Riegger in Archiv der Geschichte und Statistik, insbesondere von Böhmen (Dražďany 1793, jednotlivé zprávy z rukopisných zápisů v knize akt děkanů pražské koleje Všech svatých); J. B. Novák in Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu 15. Sněmy roku 1611. Sjezd stavů českých na Hradě pražském a revoluční sněm na radnici staroměstské (1917, zápisy v aktech děkanůvých koleje Všech svatých z roku 1611); J. Volf: Neznámá latinská báseň M. T. (Salutem precatur), ČNM 1932, s. 344. ■

BIBLIOGRAFIE: in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982). ■ **LITERATURA:** S. Martinius z Dražova: Kázání pohřební při poctivém průvodu mrtvého těla... M. M. T. Hagiochorana... učiněné (asi Perno 1631). ■ F. M. Pelcl in Geschichte der Böhmen 2 (1817, s. 656); Z. Winter in Děje vysokých škol pražských od secesie cizích národů až po dobu bitvy bělohorské (1409–1622) (1897); R. Schmetzsch von Riesenthal: Nikolaus T., der letzte utraquistische Rektor der Universität Prag, Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich (Vídeň) 1905, s. 91; A. Frinta: Stará

Trojan

bohémica v Těšíně, ČČM 1919, s. 260; J. Volf: Neznámá latinská báseň M. M. T., ČNM 1932, s. 342; J. Dobíáš in Dějiny král. města Pelhřimova 3, sv. 2 (1954, s. 367); J. Hejnic: Dva neznámé tisky M. M. T. Hagiochorana, LF 1958, s. 227; D. Martínková-Pěnková: K pobělohorské básnické tvorbě M. M. T., LF 1961, s. 163; K. Beránek: Vysvědčení beánské depozice z Karlovy univerzity, AUC Praha. Historia Universitatis Carolinae Pragensis 3, 1962, č. 2, s. 161; J. Martínek: Nově zjištěné prameny o rektorech bělohorského období, tamtéž 16, 1976, č. 2, s. 41; in Rukověť humanistického básnictví 5 (1982); K. Bednařík: Náhrobní kámen Mistra M. T. Hagiochorana, Zprávy Archivu UK 1983, s. 3; M. Bohatcová in Obecně dobré podle Melantricha a Veselavínů (2005).

pč

Emanuel Trojan viz in Josef Trojan

František Břetislav Trojan

* 20. 5. 1816 *Praha*

† 14. 2. 1889 *Vídeň* (Rakousko)

Autor básní, ovlivněný ohlasovou poezií a tvorbou K. H. Máchy a K. J. Erbeny, a povídek, v nichž se prolínají starší sentimentální a nové romantické výpravné postupy.

Psán též František Trojan von Bylanfeld. – Absolvoval Akademické gymnázium na Starém Městě v Praze (učitelé J. Jungmann, F. J. Svoboda), stýkal se s vlastenecky orientovanými studenty J. B. Pichlem, K. H. Máchou (jeho synu Ludvíkovi byl T. kmotrem). Poté studoval v Praze a ve Vídni práva. Od 1838 působil ve Vídni v kamerální a důchodové správě jako právník. 1849 byl povolán do Uher (1851 působil jako přednosta zvolenské župy, 1853 místodržitelství rada v Banské Bystrici, 1855 se oženil s maďarskou šlechticnou), 1861 se vrátil do Čech (1861 byl krajským přednostou v Ml. Bolešlavi, 1864 v Žatci a 1870 v Plzni). Od 1880 žil jako dvorní rada na penzi v Plzni. Za celoživotní státní službu byl vyznamenán řádem Železné koruny, 1875 povýšen do rytířského stavu s přídomkem von Bylanfeld a jmenován čestným občanem všech obcí plzeňského okresu. – Právník a politický publicista Alois Pravoslav T. (1815–1893), též Máchův přítel, nebyl T. bratr, jak se někdy v literatuře uvádí.

T. básnickou tvorbu, publikovanou pouze časopisecky, představují jednak rozměrné, čas-

to vlastenecky tendenční epické skladby, romance a balady, námětově čerpající z českých dějin nebo navazující na ohlasovou poezii a erbenovskou baladiku, jednak melancholicky a sentimentálně laděná lyrika, v níž vyslovil smutek nad odcházejícím mládím a touhu po životním zakotvení. Ojedinele psal verše satirické, moralistní, příležitostné a hádanky. Jeho píseň *Na tý louce zelený zlidověla*. – V T. časopisecké a knižní prozaické tvorbě se střetají starší sentimentální a novější romantické motivy a narativní postupy (*Vina lásky, Cecílie* aj.). V historické povídce *Mikuláš Zaul* se T. pokusil zkvalitnit konvenční povídkový model důrazem na místní kolorit středověké Prahy, psychologickou pravděpodobnost a reálnou motivaci děje. Umělecké ambice prozrazují četné citace z evropské literatury. Z díla německého sentimentálního prozaika J. H. D. Zschokke přeložil a upravil novelu *Mrtvý host*, přičemž oslabil protifrancouzské tendence při zdůraznění osvětového aspektu.

ŠIFRY: B. T., F. B. T., T. N. (Květy 1837). ■ PŘÍSPĚVKY in: ČČM (1838); Čes. včela (1837; dub. 1843); Květy české, pokr. Květy (1834–39; 1837 Mikuláš Zaul, 1838 Cecílie); alm. Kytka (1837–38); Ost und West (1839); sb. Věnc ze zpěvů vlastenských... (1835–39); alm. Vesna (1837); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Proza: Vina lásky* (1837). – *Překlad: J. H. D. Zschokke: Mrtvý host* (1837, i upr.). ■

LITERATURA: an. (K. Sabina): Novelistika a romanopisectví české doby novější, Kritická příloha k NL 1864, s. 329; an.: nekrolog, Hlas národa 17. 2. 1889; Dr. N.: Stoleté narozeniny spisovatele dvorního rady F. T. rytíře z Bylanfeldu, Zlatá Praha 1916, s. 418; J. B. Pichl in Vlastenecké vzpomínky (1936); I. Slavík in ant. Hledání modrého květu (1988).

lk

Josef Trojan

* 10. 5. 1905 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)

† 21. 7. 1965 *Praha*

Prozaik a publicista, autor sociálně psychologických románů ze současnosti a dramatických textů, soudnickář, divadelní a filmový referent.

Otec, typograf polské národnosti, brzy rodinu opustil, odešel z Čech a zmizel v letech 1. světové války. Matka, která byla dcerou knihtiskáře E. Stivína a sestrou epigramatika a písničkáře J. Stivína (pseud. Foltýn), sociálnědemokratic-

kého novináře a pozdějšího šéfredaktora Práva lidu, pro rodinný rozvrat skončila 1909 život skokem do Vltavy. Bratr Emanuel (Eman) T. (* 1. 9. 1901 Praha, † 3. 3. 1935 Praha), avantgardní a kabaretní herec (Osvobozené divadlo, divadlo Dada, Červené eso, Divadlo mladých), publikoval časopisecky drobné prózy, fejetony a satiry (Nár. osvobození, Čes. slovo, Právo lidu, Trn), satirickou pohádku Jak slon Dingo uvařil dětem rýži vydal 1940 knižně J. T. – Po matčině smrti byl T. se sourozenci vychovávan v početné rodině dědečka E. Stivína. 1916–24 absolvoval reálné gymnázium v Křemencově ul. (přátelství s V. Holanem) a po maturitě studoval osm semestrů na pražské právnické fakultě (zároveň i šest semestrů na filoz. fakultě). 1927–28 působil jako herec scény divadelní sekce Devětsilu Osvobozené divadlo (mj. hrál ve Vest pocket revui) a v divadle Dada, které spoluzaložil a kde vytvořil s Emanem T. stálou klaunskou dvojici, podílel se též na jeho repertoáru jako spoluautor textů satirických revui a autorsky spolupracoval i s voicebandem E. F. Buriana. V prosinci 1929 se stal členem redakce Práva lidu, kde se uplatnil v různých rubrikách a žánrech (zejména beletrizované zprávy ze soudní síně, tzv. soudničky). Od 1939 byl soudnickářem a technickým redaktorem listu Nár. práce. Koncem 20. let byl členem Literární skupiny, 1931 založil a celá 30. léta řídil recitační sbor Dělnické akademie Recidak. Po skončení války se 1945 stal znovu redaktorem Práva lidu, po únoru 1948 pracoval postupně jako propagační referent ve vydavatelství Umění lidu a jako redakční tajemník časopisu Osvětová práce. Od 1953 byl vedoucím redaktorem vlastivědných, pragensistických a filmových publikací v nakladatelství Orbis. Zemřel náhle na srdeční chorobu, pohřben byl do rodinného hrobu na Olšanských hřbitovech.

T. literární a publicistická činnost zahrnuje širokou škálu žánrů: lyriku, humoristické a detektivní prózy, romány, různé žurnalistické útvary, dramatické výstupy a frašky, rozhlasovou hru i filmový scénář. V mládí uveřejňoval časopisecky (Cesta, Host, Nár. osvobození, Pramen, Studentský časopis) verše a sbírkou lyriky nevýrazného civilního zaměření *Zvon země*, poznamenanou určitým vlivem poetické obraznosti, debutoval i knižně. Později psal verše jen příležitostně jako intimní doprovod životních pochyb a melancholických stes-

ků (*Večery v dešti*). V souvislosti s hereckým působením v avantgardním divadle se T. stal spoluautorem (vedle E. F. Buriana, M. Hlávky, V. Laciny aj.) volných pásem politické, umělecké a společenské satiry pro Frejkovu skupinu Dada, osnovaných na principu scénických novin (jako jejich travestovaná čísla s úvodníkem, denními zprávami, inzeráty atd.); největší podíl měl na revui „pro studenty, trampy a politiky“ *Gaučo a kráva*. Próze se T. ve 20. letech věnoval okrajově. Psal pro časopisy na pokračování poutavé, hlavně detektivní čtení a jeho knižní prozaickou prvotinou se stala vypravěčsky obratná detektivka *Stopa v dešti* s tajemným dějem plným hrůzných situací, situovaným do povltavské trampské oblasti. V následujícím románu *Deset dní zlodějem* zkombinoval detektivní a špionážní motivaci spleť děje (kolem krádeže epochálního českého vynálezu), v němž se jako úspěšní pátrači uplatňují dva sociálně ponižovaní, ale optimističtí chlapci. Bystré dětské detektivy uvedl později i do povídky o hledání štvavé protistátní vyslačky *Haló, poslední zprávy!* a mládeži též určil pásmo kouzelných příběhů, které ve snu prožívá dvojice pražských dětí (*Létal jsem s anděly*); každé z jejich čtrnácti dobrodružství provází v závěru píseň J. Seiferta. Mezníkem v T. díle se stal vstup do redakce Práva lidu, kam od počátku psal (i do jeho Večerníku, později do Ranních novin a Nár. práce) vedle drobné beletrie a žurnalistických žánrů (humoreska, fejeton, sloupek, causerie) mnoho filmových, divadelních a někdy i literárních referátů. Zároveň zajišťoval soustavné zpravodajství od soudu, z něhož vykrytalizoval pro T. charakteristický žánr soudničky. V souboru padesáti z nich, který vydal po deseti letech zkušeností pod titulem *Lidičky před soudem*, se projevoval přechod od publicistiky k beletrii v typizujícím pojetí postavy i její soudní kauzy, jejíž popis se mění v zkratkovitě podaný příběh drobného člověka s jeho většinou nepatrnými prohřešky. T. chtěl soudničku povýšit na „reportáž o zraňovaných lidských nitrech“, hledal proto osobní i sociální motivaci jednání svých tragikomických hrdinů, aby dospěl k smírnému a chápavému pohledu na jejich přečiny. Schopnost postihovat omezené touhy malých lidí uplatnil i ve frašce *Každý má dvě úlohy* (uvedena E. F. Burianem v cyklu českých her D 40), jejímiž hrdiny jsou divadelní ochotníci prožívající vedle svého všedního osudu druhý a zajíma-

vější na jevišti; komický účín přitom vyplývá z konfrontací reálné a předváděné postavy a z mísení situací z herecké šatny s motivy a přímými citacemi z her F. F. Šamberka. Koncem 30. let vystoupil T. i jako autor románů ze současnosti, do nichž se snažil vělnit autentické obrazy různých společenských prostředí, která důvěrně znal (divadla, novin, trampského hnutí aj.). V románu *Maminka to řekla*, jehož ústřední postavou je vdova po typografu a venkovská učitelka v penzi, zájmem a radami provázející životní dráhu syna redaktora, se pokusil o sofistikovanější formu vyprávění: románové dění zahrnující současnost (postavení hrdinky v městečku a osudy jeho obyvatel, život jejích dalších dvou dětí) a zároveň minulost (řada motivů ze života autorovy matky: mládí v otcově tiskárně, nešťastné manželství s fanfarónským sazečem) je téměř důsledně představováno jako v duchu snované koncepty odpovědí na synovy dopisy, do nichž mimovolně vnikají jak vzpomínky, tak digrese do okolí, ústící v závěrečnou, se životem smírně vyrovnanou sentenci. Po intermezzu humoristickým románem *Chudí boháči*, založeným na groteskních situacích zmatených rodinných vztahů po opakovaných rozvodech a nových sňatcích, se T. vrátil k tématu „dvojí úlohy“, touhy po překonání všedního života převtělením na jevišti, tentokrát v tradiční formě sociálně psychologického románu *Bezstarostné děti*; středem jeho dynamicky konstruovaného děje odehrávajícího se mezi divadelními ochotníky ve venkovském městečku a později v Praze a zasahujícího do protikladných sociálních prostředí učinil tragikomické životní ztroskotání proletářské krásky, již k umění vedla jen prázdná ctižádost a touha uniknout svému původu. Rozvedená, autentická kresba prostředí se nejvýrazněji uplatnila v posledním T. vydaném románu *Hoši z nábřeží*, v němž chtěl v osudech několika generačních vrstevníků z různých vrstev (kamarádů z pražské vojtěšské čtvrti) podat psychologický portrét pokolení vyrůstajícího z dětství v letech po 1. světové válce, okouzleného trampíngem, diferencujícího se v letech hospodářské krize a těžce hledajícího životní jistoty na rozhraní dob. – T. psal též rozhlasové hry a pásma (Jak jsme žili před sto lety, 1938, s F. Krausem; Dům malých hříchů, 1940; Dělnický deník před 50 lety, 1947; Píseň o velikém králi, 1957) a zpracoval několik filmových scénářů (Trhani, 1930, s V. Was-

sermannem; Bláhový sen, 1943, s J. A. Holmannem; Lavina, 1945, s M. Cikánem a J. Mottlem; Muzikant, 1948, s F. Čápem). V rukopise zůstaly společenské romány *Veselá ulice* a *Staré časy*, detektivka *Mistr Oliverius*, humoristické povídky *Náš dům – náš hrad*, satirické prózy *Ze starých pražských pověstí* a frašky *Svatba na pavlači* a *Masopustní úterý*.

ŠIFRY: JOT, Jot, jot, JOT., -jot-, J. T., jt, jt., (jt.), -oj-, -ro-, ro, (-ro-), t., -T., tr, Trn, trn. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta (1927); Čes. slovo (1929); Českosl. svět (1949, R Volyňští Češi a P Domů, domů); Čes. dělník (1943); Čin (1934); Dělnická osvěta (1933); Host (1925–27); Index (1932); Jitro (1923–24, R Válka bilionů a P Hledání pólu); sb. Kniha o Praze (1962, Divadla mladých ve 20. letech); Kopřivy; Lid. noviny (1938, 1940); Lit. noviny (1941); M 20 (1925); Nár. osvobození (1925–28, 1931, 1936); Nár. práce (1939–45; 1939 R Jen pro milence, 1941 filmová P Guvernér ostrova Magdaleny, P Tajemství starého dopisu); Nová svoboda (1928–29, 1933); Ochotnické divadlo (1957–58, vzpomínkové články); Panoráma (1936, 1940, 1946); Pestré květy (1932, R Myší past); sb. Praha osmi století (1965); Pramen (1926); Právo lidu (od 1928, od 1929 i Večerník PL, 1932 R Provaz bez konce); Program D; Přítomnost (1932, 1939); Ranní noviny (od 1933); Rozhledy (1937); Sborník Masarykova reálného gymnázia, Praha II, Křemencova ul. 1871–1946 (1947); Signál (1928); Studentský časopis (1924–25, P Zápisky Hipponského delfína); Svět v obrazech (1962); Umění lidu (1949–50); ant. Úsměvy naší země (1942); Večerní Praha; Zpravodajství 19. a 20. Jiráskova Hronova (1949–50); Zpravodajství Divadelní žatvy (1950–53). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Zvon země (BB 1926); Stopa v dešti (P 1929); Deset dní zlodějem (R 1932); Haló, poslední zprávy! (P pro ml., 1936); Večery v dešti (BB 1938); Lidičky před soudem (PP 1939); Maminka to řekla (R 1940); Lélat jsem s anděly (P pro ml., 1941, s verši J. Seiferta); Chudí boháči (R 1943); Bezstarostné děti (R 1944); Hoši z nábřeží (R 1947). – *Překlad*: P. Mérimée: Kolomba (1932, in P. M.: Carmen). – *Ostatní práce*: Jak sborově recitovati (1932); Přehlídka vítězných souborů. Divadelní žatva 1951–52 (1952); Karlovy Vary (1958); Besuch in Prag (1960). ■ SCÉNICKY. *Revuální scény, pásma, frašky, adaptace, spoluúčast na dramatickém textu, operní libreta*: Visací stůl 1, 2 (1926, 1927, s jinými); Mastičkář (oper. libreto, 1927, s V. Lacinou, hudba E. F. Burian); Dona Kichotka (1927, s jinými); Bim Bam revue (1928, s jinými); Gaučo a kráva (1928, s K. Melíškem); B. Thomas: To se řekne neboli Charleyova nová teta (1929, texty písní, s V. Lacinou, hudba J. Ježek); Všem u navzdory (1936, celovečerní scéna pro Recidak); Každý má dvě úlohy (1941, podle F. F. Šamberka); Pásek jde na vojnu (1949); Popelka (oper. libreto, 1958, hudba K. Riesinger). ■

REDIGOVAL *publikace*: První máj českosl. sociální demokracie (1947), Zpravodajství 19. a 20. Jiráskova Hronova (1949–50), Zpravodajství Divadelní žatvy (1950–53), Praha osmi století (1965). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: E. Trojan: Jak slon Dingo uvařil dětem rýži (1940, bibliof.); Úsměvy naší země (1942, ant. českých humoristických próz). ■

LITERATURA: ● ref. Zvon země: A. C. Nor, Host 6, 1926/27, s. 138; J. H. (Hora), RP 6. 3. 1927, příl. Dělnická besídka; F. Götz, NO 10. 4. 1927; A. M. Píša, Pramen 7, 1927/28, s. 59 ●; M. P. (Pujmanová): ref. insc. Dona Kichotka, Tribuna 29. 12. 1927; ● ref. insc. Gaučo a kráva: J. J. Paulík, RA 3, 1927/28, s. 214; H. Jelínek, Lumír 1928, s. 95; M. P. (Pujmanová), Tribuna 24. 4. 1928; M. M. (Majerová), RP 25. 4. 1928; If (I. J. Fischerová), NO 27. 4. 1928; AMP (A. M. Píša), PL 27. 4. 1928 → Divadelní avantgarda (1978); om (O. Mrkvička), LidN 28. 4. 1928 ●; -š- (A. M. Píša): ref. Stopa v dešti, Večerník PL 23. 1. 1930; ● ref. Jak sborově recitovati: äg. (J. Träger), PL 11. 12. 1932; = (J. Vodák), Čes. slovo 22. 12. 1932; O. Srbová, Studentský časopis 12, 1932/33, s. 266 (i o činnosti skupiny Recidak) ●; ● ref. Deset dní zlodějem: jh. (J. Hora), Čes. slovo 14. 5. 1933; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1933, s. 102 ●; ● nekrology E. Trojan: O. Růžička, LitN 7, 1934/35, č. 9; -ý (K. Nový), NO 5. a 9. 3. 1935; (fn.) (F. Němec), RP 6. 3. 1935; F. Doležal, Haló noviny 7. 3. 1935; V. Borin, Haló noviny 10. 3. 1935; -fd- (F. Dvorský), Tvorba 1935, s. 197 ●; ● ref. Haló, poslední zprávy!: amp. (A. M. Píša), PL 7. 6. 1936; L. (V. Lev), Večerník PL 22. 6. 1936; sl (J. Strnadel), Ranní noviny 3. 12. 1936; M. Majerová, LidN 22. 12. 1936 ●; ● ref. Večery v dešti: an. (Z. Kalista), Lumír 65, 1938/39, s. 392; p. (A. M. Píša), Nár. práce 21. 1. 1939; B. Novák, KM 1939, s. 126 ●; ● ref. Lidíčky před soudem: jd (J. Drda), LidN 1. 11. 1939; de (J. Strnadel), Večerník Nár. práce 11. 11. 1939; K. P. (Polák), Nár. práce 19. 11. 1939; J. Knap, Venkov 29. 12. 1939 ●; ● ref. Maminka to řekla: mk. (M. Kolář), Večerník Nár. práce 24. 5. 1940; AMP (A. M. Píša), Nár. práce 26. 5. 1940; K. Sezima, NL 15. 9. 1940; B. Jedlička, LidN 16. 9. 1940; vbk (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1940, s. 187; J. Novotný, KM 1940, s. 330; -ühl- (B. Mühlstein), Naše zprávy 1940, č. 46; Lg. (J. Lang), LitN 1941, s. 142 ●; p. (A. M. Píša): ref. E. Trojan: Jak slon Dingo..., Nár. práce 13. 1. 1940; ● ref. insc. Každý má dvě úlohy: -el, Telegraf 5. 9. 1940; A. M. Brousil, Venkov 6. 9. 1940; mk. (M. Kolář), Večerník Nár. práce 6. 9. 1940; kd (E. Konrád), LidN 6. 9. 1940; J. Kopecký, Čes. slovo 6. 9. 1940; amp. (A. M. Píša), Nár. práce 6. 9. 1940; -ühl- (B. Mühlstein), Naše zprávy 1940, č. 73 ●; -jef- (J. Vlach): Pomlouváme soudnickáře JOTa, Večerník Nár. práce 23. 11. 1940; ● ref. Dům malých hříchů (rozhlas. hra): os (O. Srbová), Nár. práce 26. 11. 1940; mk. (M. Kolář), Večerník Nár. práce 26. 11. 1940 ●; V. Černý: Pohled na nejmladší náš román, KM 1941, s. 5; ● ref. Létal jsem s anděly: jd (J. Drda), LidN 19. 11. 1941; vpa (V. Pa-

zourek), LidN 17. 12. 1941 ●; ● ref. ant. Úsměvy naší země: jp., Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 337; V. T. (Tichý), Nár. práce 9. 5. 1942; J. Kopecký, LidN 17. 5. 1942 ●; O. Audy: Úsilí o styl a řád, Štěpnice 1, 1946/47, s. 38 (též o Létal jsem s anděly); ● ref. Hoši z nábřeží: V. Tichý, Kulturní politika 2, 1946/47, č. 38; K. Polák, Panoráma 1947, s. 23; M. H. (Holás), Lid. kultura 1947, č. 3; F. H. (Hampl), Práce 27. 4. 1947; K. Bradáč, RP 30. 4. 1947; J. Janů, Svob. noviny 24. 5. 1947; F. Burianek, Zeměd. noviny 24. 5. 1947; B. Truhlář, Mladá fronta 9. 8. 1947 ●; J. Mikota: Kabaret Na Slupi, Kultura 1962, č. 34; ● nekrology: (km), LD 23. 7. 1965; an., LitN 1965, č. 30 ●; F. Doležal: Jeden z avantgardy – Eman T., Průboj 2. 9. 1987.

II

J. M. Troska

* 3. 8. 1881 *Valašské Klobouky*

† 3. 9. 1961 *Praha*

Autor vědecko-fantastických románů a povídek pro mládež, publicista.

Původním jm. Jan Matzal. Podle pseudonymu J. M. Troska, kterým podepisoval své literární práce (podnětem k němu byl údajně jeho nespokojivý zdravotní stav), mu byla 1947 úředně povolena změna jména na Jan Troska. – Pocházel z rodiny soudního úředníka. Záhy po jeho narození se rodina přestěhovala do Vyškova, kde T. vychodil obecnou školu (1887–92) a poté nižší reálku (1892–96). 1896–98 studoval na dvouleté obchodní škole v Kroměříži. Od studentských let hrál ochotnické divadlo a byl členem pěveckého sdružení ve Vyškově. Od 1898 byl zaměstnán jako úředník (účtčí) ve Škodovce v Plzni (1909 se oženil), později přešel do Mladé Boleslavi. Za 1. světové války působil jako disponent, pak ředitel u strojírenské a slévárenské firmy v Pečkách. Zde byl 1917 obviněn z krytí sabotáží a poslán na italskou frontu; po skončení války byl s 1. pěším plukem odvelen na Slovensko (v důsledku vpádu maďarské Rudé armády na slovenské území). Po demobilizaci 1919 se vrátil ke svému původnímu povolání. 1921 ho Pozemková banka vyslala jako expedičního úředníka do Jugoslávie, kde působil jako ředitel strojíren ve Smederevu a v Bělehradě. 1926 se vrátil do vlasti a byl zaměstnán jako účetní v továrně na vysokonapěťové izolátory v Lounech, později v továrně na elektrická zařízení v Hradci Králové, naposledy v Praze. Byl členem Spolku čes. spi-

sovatelů beletristů Máj. Od mládí trpěl Méniérovou chorobou, která mu od přelomu 20. a 30. let znemožňovala trvalé zaměstnání. 1934 odešel definitivně do výslužby; žil v Praze a věnoval se literatuře. Po 1948 nemohl publikovat (jeho práce začaly znovu vycházet od konce 60. let).

T. vstoupil do literatury na počátku 30. let časopisecky tištěnými fejetony a drobnými dobrodružnými povídkami pro mládež. Po několika letech, využívaje svého zájmu o techniku a soudobé vynálezy, našel svou osobitou tematiku ve vědecko-fantastických příbězích a brzy se stal jedním z čtenářsky oblíbených představitelů tohoto žánru v české literatuře pro mládež. Nejvýznamnější z jeho knih jsou trilogie *Kapitán Nemo* a *Zápas s nebem*, spojené totožnými postavami (nebo jejich potomky) nejen vzájemně, ale i s prvními romány *Vládce mořských hlubin* a *Paprsky života a smrti* (původně vycházely jako románová příloha *Mladého hlasatele*); jde o vynálezce nových hmot, energií a přístrojů, kosmonauty, průzkumníky mořského dna, středu Země, planet a neznámých pevnin. Motivy se opakují i v dalších T. románech (*Planeta Leon*). T. hrdinové stojí ve službách dobra, míru, vlasti a pokroku vědy, chybí jim však psychologicky odůvodněné jednání a jsou pojati schematicky. Také kompozičně nejsou T. knihy romány v pravém smyslu, ale spíše řetězem volně navazovaných epizod bez logického vyústění a se skromným dějem, zaměřují se především na popis fiktivních objevů; autor v nich nedokázal skloubit poznávací stránku s epickým jádrem. Jeho nedostizným vzorem byl J. Verne, na jehož příběhy se snažil navázat a oživit jeho postavy. Ačkoliv jsou T. knihy literárně neumělé a hned po válce se ukázala i jejich technická složka jako zastaralá a naivní, patří dodnes k čtenářsky přitažlivé oddechové četbě. Jedinou jeho knihu nefantastického žánru *Osada Šňůra* tvoří sebrané drobné prózy, původně otištěné v *Mladém hlasateli*, se spojovacím textem, který je situuje do dětského tábora jako vyprávění účastníků. – V literatuře je T. přičítán sociální román z hanácké vesnice Boží soud, který vyšel pod jménem Jan Merfort (podle tištěné předmluvy pochází z 1932); T. autorství však nelze doložit, námět ani styl díla však pro ně nesvědčí. V rukopise zůstal román s okupační látkou Případ chemika Lista. V pozůstalosti je též uložena nakladatelská

smlouva na román Bláznivé mládí, který nevyšel a ani rukopis není zjištěn, stejně jako rukopis trilogie Přívaly, která je zařazena mezi tituly autorem proponovaných spisů.

PŘÍSPĚVKY in: Malý čtenář (1939–40); Malý hlasatel, pokr. Mladý hlasatel (1936–40); Mladý technik (1947, R Vládcové vesmíru); Nár. politika (od 1931); Pražský zpravodaj. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (vesměs pro ml.): Vládce mořských hlubin (R 1937; 1969 převyprávěno S. Hrnčířem); Paprsky života a smrti (R 1938; 2., přeprac. vyd. 1941 s tit. Pistole míru); Nemova říše (R 1939, 1. d. trilogie Kapitán Nemo); Rozkazy z éteru (R 1939, 2. d. trilogie); Neviditelná armáda (R 1939, 3. d. trilogie); Smrtonoš (R 1940, 1. d. trilogie Zápas s nebem); Podobni bohům (R 1940, 2. d. trilogie); Metla nebes (R 1941, 3. d. trilogie); Záhadný ostrov (R b. d., 1941); Peklo v ráji (R 1941); Planeta Leon 1, 2 (R 1943, 1944); Osada Šňůra (PP 1946). ■

LITERATURA: V. T. (Tichý): ref. Nemova říše, Nár. práce 12. 9. 1939; A. F. J. (Fleischerová-Janovská): ref. Nemova říše, Rozkazy z éteru, Úhor 1939, s. 187; R. Kadlec: ref. Smrtonoš, Úhor 1940, s. 174 + ref. Podobni bohům, Úhor 1940, s. 175; ● k šedesátinám: kp (K. Polák), LidN 3. 8. 1941; an., Nár. politika 3. 8. 1941 ●; -a.: ref. Pistole míru, Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 59; J. Hloušek: ref. Záhadný ostrov, Úhor 1943, s. 61; jd (I. M. Jedlička): rozhovor, Mladý technik 1947, č. 3; B. H.: nekrolog, Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka 1961, č. 1; Z. Heřman in J. M. T.: Vládce mořských hlubin (1969); ● ref. Vládce mořských hlubin: Z. K. Slabý, Pochodeň 14. 1. 1970; O. Chaloupka, ZM 1970, s. 384 ●; ● ref. Kapitán Nemo (3. vyd.): (Gm) (P. Grym), LD 18. 12. 1969; M. Genčiová, ZM 1970, s. 465; Z. Pírek, Komenský 95, 1970/71, s. 64 ●; ● k 90. výr. nar. a 10. výr. úmrtí: an., in Než vzlétl Gagarin (metodický text Knihovny města Ostravy, 1971, č. 14); M. Rusinský, Ostravský kulturní zpravodaj 1971, září ●; O. Neff in Něco je jinak (1981, s. 244); J. Rodr: k 110. výr. nar. a 30. výr. úmrtí, Pochodeň 1991, příl. Magazín Pochodně, č. 46; I. Adamovič: J. M. T., Ikarie 1991, č. 8; ● ref. Pistole míru (2. vyd.): -Rip-, Knihy 1991, č. 12; I. Adamovič, Ikarie 1992, č. 3 ●; ● ref. Nemova říše (4. vyd.): (hbk), Knihy 1992, č. 14; M. Nyklová, Nové knihy 1992, č. 18–19 ●; I. Vágner: ref. Kapitán Nemo (4. vyd.), České a moravskoslezské Zeměd. noviny 6. 8. 1992; O. Šuleř: Krajiny dětství, ZM 1992, s. 90; ● ref. Rozkazy z éteru (4. vyd.): mn (M. Nyklová), Nové knihy 1992, č. 23; (ok), Knihy 1992, č. 23 ●; ● ref. Planeta Leon (2. vyd.): R. Burián, Rovnost 13. 7. 1993; (jš), Nové knihy 1993, č. 28 ●; I. Adamovič: J. M. T., Ikarie 1993, č. 11.

sm

Pavel Trost

* 3. 10. 1907 *Šternberk*

† 6. 1. 1987 *Praha*

Lingvista a literární vědec; českou literaturou se zabýval v rámci mnohostranných slavistických a germanistických zájmů.

Psal se též Paul T. – Syn stavebního inženýra u železnice. Vyrostl v česko-německém prostředí (otec se hlásil k české národnosti, ale v rodině se mluvilo německy) a odnesl si z něho aktivní bilingvismus. 1917–25 studoval na německém klasickém gymnáziu v Brně, 1928–33 na pražské německé univerzitě srovnávací indoevropskou a obecnou jazykovědu, germanistiku a romanistiku (doktorát 1934, disertace *Indogermanisches Sprachtabu*). Jeho učitelem byl profesor indoevropské lingvistiky F. Sloty; stýkal se však také s profesory brněnské univerzity A. Beerem, B. Havránekem a R. Jakobsonem a dojížděl do Vídně na přednášky N. S. Trubeckého. 1935 se stal členem Pražského lingvistického kroužku, 1936 byl na studijním pobytu ve Vídni, 1938 s podporou ministerstva školství v Litvě. Koncem války byl nuceně nasazen jako pomocný dělník v Königshütte ve Slezsku, později z rasových důvodů internován v pracovním táboře v Postoloprtech. 1945–50 působil jako koncipista Zemské a univerzitní knihovny v Brně, od 1946 zároveň jako lektor němčiny na brněnské filoz. fakultě. Od studijního roku 1948/49 měl dovolenou k výkonu přednášek a seminárních cvičení z obecného jazykozpytu, jimiž byl pověřen na filoz. fakultě obnovené univerzity v Olomouci. 1949 se habilitoval (prací *Teorie vlastního jména*), 1951 byl jmenován docentem. Od studijního roku 1950/51 byl jako externista zároveň pověřen přednáškami a cvičeními z německé literatury na univerzitě v Brně. 1952 se oženil se spisovatelkou H. Šmahelovou. 1956 přešel na univerzitu v Praze, 1961 byl jmenován profesorem pro obor srovnávací indoevropské jazykovědy a baltické filologie. 1964–65 byl hostujícím profesorem baltistiky na univerzitě v Göttingen, 1968–70 na univerzitě ve Vídni. Do důchodu odešel 1974, 1979 mu byla ve Vídni udělena cena J. G. Herdera. Zemřel náhle na srdeční mrtvici. – T. je postavou klíčového románu H. Šmahelové *Utěk postřeleného zajíce* (1989).

Už v raných pracích z 30.–40. let rozvinul T. většinu svých vědeckých zájmů (jejich témata

sahají od jazykovědy k literární vědě a kulturní historii, od bohemistiky ke slavistice, baltistice a germanistice, od středověku k aktuálním jazykovým jevům a současné literatuře) a už v těchto pracích dostala jeho publikační činnost také ustálenou podobu: jsou to neobvykle krátké, úsporně psané příspěvky, vyznačující se „rozsáhlou a podrobnou znalostí materiálu, výborným postřehem pro vhodnou jednotlivinu a vzácným darem promítat ji do abstraktní roviny teoretické a z hlediska této roviny zpětně osvětlovat jednotlivá fakta“ (B. Havránek). Spojováním lingvistiky a literární vědy T. uváděl v život program Pražského lingvistického kroužku (zřetel k souvislosti jazykových a literárních jevů s kulturními dějinami ho konkrétněji spojuje s R. Jakobsonem, filozofický zájem s D. Tschizewským). K jednotlivým tématům se opakovaně, někdy po celých desetiletích vracel; stále reagoval na cizí poznatky (jeho oblíbenou literární formou byl příznačně referát) a přezkoumával své vlastní. Prvním jeho literárněvědným bohemistickým příspěvkem je rozbor stylu K. Poláčka (tento článek zakládá v T. díle linii, v níž postupně přibývají další autoři, zvláště F. Kafka a A. P. Čechov). Styl a smysl literárního díla byly pro něho živými problémy teoretickými i konkrétně exegetickými. Problém literárního stylu obecně definoval pojmem „sémantizace formy“. Problém výkladu literárního díla vymezil rozlišením výkladů čtenářských (spontánních, subjektivních) od výkladu vědeckého (jednak hermeneutického, jednak genetického). Z vědeckého výkladu podle něho nelze vyloučit subjektivnost (zrušit spontánnost ve vnímání literárních děl znamená umrtvit literaturu). Hermeneutický výklad se liší od výkladu genetického (podřízení výkladu hermeneutického výkladu genetickému vede k nahrazení reálného předmětu zkoumání předmětem fiktivním). V četných T. rozborech literárních textů tvoří ucelenou skupinu příspěvky k staročeské literatuře (už jeden ze svých prvních článků věnoval Kunhutině písní a staročeská literatura ho přitahovala do konce života). Objevně zasáhl zvláště do bádání o staročeském básnictví (speciálně do objasnění jeho vztahu k básnictví latinskému a německému), dále o Mastičkáři (speciálně do problému jeho souvislosti s folklorní tradicí) a Tkadlečkovi (speciálně do záhady jeho poměru k pozdně středověké německé próze Ackermann aus Böhmen). S T. příspěvky k staročeské lite-

raturě úzce souvisí stať o významu dvorské kanceláře Karla IV. v dějinách německého jazyka a písemnictví (jejím východiskem je polemika s Burdachovou koncepcí karlovske rané renesance). Většina T. bohemistických prací, literárněvědných i lingvistických, je shrnuta v posmrtném souboru *Studie o jazycích a literatuře*. S T. literárněvědnými pracemi souvisí (někdy těsně, někdy volněji) řada témat jeho prací lingvistických: jazykový rozbor literárního díla, dvojjazyčnost a střídání kódů v bilingvním prostředí, argot a slang, jazyk ironie a komiky, intonace a věta, zvuk a význam v jazyce, jevištní výslovnost.

ŠIFRY: P. T., pt, T. ■ PŘÍSPĚVKY (zejména k české literatuře) in: Acta Universitatis Carolinae. Philologica 3. Germanistica Pragensia 1 (1960), ... Philologica 2. Phonetica Pragensia 6 (1984); Acta Comeniana (1979); Blok (1947–48); sb. Brüder Grimm Gedenken 1963 (Marburg 1963); sb. Co daly naše země Evropě a lidstvu (1939); Časopis Matic moravské (1950); Čes. literatura (1968); Českosl. rusistika (1961, O smyslu jazykové analýzy literárního díla); Čes. lid (1978); sb. Deutsch-tschechische Beziehungen im Bereich der Sprache und Kultur 1, 2 (Berlín 1965, 1968); sb. Die Welt der Slaven (Mnichov 1982); Energie und Ergon 3 (Tübingen 1988, Sprache und Dichtung); General linguistics (Pennsylvania 1984); Germanistik (Tübingen 1968); Göttingische gelehrte Anzeigen (1981–82, 1986); Iudaica Bohemica 4 (1968); Jazykovědné aktuality (1986, Jazyk ironie); Korrespondenzen. Festschrift für D. Gerhardt (Giessen 1977); Linguistics (Haag, Paříž 1974, 1976); List Sdružení mor. spisovatelů (Brno 1947); Listy filologické (1964–85); sb. Literárněvědné studie. Prof. J. Hrabákovi k šedesátinám (1972, Verš a pauza); sb. Litterae Slavicae mediae aevi. Francisco Venceslao Mareš sexagenario oblatae (Mnichov 1985); sb. Orbis scriptus. Festschrift für D. Tschizewskij zum 70. Geburtstag (Mnichov 1966); sb. Práce z dějin slavistiky 1, 2 (1970, 1975); Rovnost (Brno 1959); Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci. Jazyk a literatura 2, 3 (1955–56); sb. Slavica Hierosolymitana 7 (Jeruzalém 1985); Slovo a slovesnost (1935–76; 1935 O pražském argotizování, Argot a slang); sb. Studie a práce lingvistické 1 (1954, O „významu“ hlásek); sb. Teorie verše 2 (1968, Über die Eigenschaften langer Verse); sb. Václavkova Olomouc 1961 (1963); Wiener slavistischer Almanach (1979–81); Wiener slavistisches Jahrbuch (1972, 1985–86); – posmrtně: Časopis pro moderní filologii (1996); ostatní příspěvky, zejména nebohemistické, viz BIBLIOGRAFIE. ■ KNIŽNĚ. *Odborné práce* (posmrtně): Studie o jazycích a literatuře (1995, ed. a překl. J. Povejšil). – *Překlad*: Litevské povídky (1956). ■ REDIGOVAL *sborníky*: Travaux linguistiques de

Prague 1, 2 (1964, 1966, s jinými), Deutsch-tschechische Beziehungen im Bereich der Sprache und Kultur 1, 2 (Berlín 1965, 1968, s jinými), Les études balkaniques tchécoslovaques 3 (1969, s J. Smrčkovou), Germanica Pragensia 6 (1972, s E. Skálou). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Popela, J. Povejšil: Soupis prací prof. P. T. (v letech 1932–67), SaS 1967, s. 440 + Soupis prací profesora P. T. 1967–1977, tamtéž 1977, s. 350 + Verzeichnis der Arbeiten von Professor P. T. (v letech 1932–77), Philologica Pragensia 1978, s. 48; J. Povejšil: Verzeichnis der Arbeiten von Professor P. T. 1978–1987, Philologica Pragensia – ČMF 1987, s. 150; M. Nováková: Soupis onomastických prací profesora P. T., Onomastický zpravodaj ČSAV 1988, s. 254; E. Macek, J. Povejšil: Bibliografie P. T., in P. T.: Studie o jazycích a literatuře (1995). ■ LITERATURA: Z. Tichá: O charakter milostných písní Hynka z Poděbrad (polemika s T. stať ve Wiener slavistisches Jahrbuch 1972, s. 289), ČLit 1973, s. 481 (k tomu P. Trost, SaS 1976, s. 172); B. Havránek: k šedesátinám, SaS 1967, s. 337; ● k sedmdesátinám: V. Skalická, SaS 1977, s. 257 → Souborné dílo 3 (2006); J. Povejšil, Philologica Pragensia 1978, s. 46; J. Smrčková, Philologica Pragensia – ČMF 1978, s. 23 ●; ● nekrology: H. Kurzová, LF 1987, s. 175; J. Povejšil, Philologica Pragensia 1987, s. 148; J. Smrčková, Slavia 1989, s. 221 ●; R. Grebeníčková: Konstrukce Poláčkova románu ve světle T. studie, sb. Ptáci vítají jítro zpěvem, poddůstojníci řvaním (1992) → Literatura a fiktivní světy 1 (1995); J. Povejšil in P. T.: Studie o jazycích a literatuře (1995); ● ref. Studie o jazycích a literatuře: A. Haman, Nové knihy 1995, č. 31; A. Stich, LitN 1995, č. 43; (ši) (J. Šimůnek), Svob. slovo 2. 11. 1995; B. Hoffmann, Čes. jazyk a literatura 46, 1995/96, s. 190; L. Pavera, Alternativa nova 2, 1995/96, č. 9; V. Dudková, Ianua 1996, s. 98; J. Kolár, ČLit 1996, s. 426; an. (I. Kotrlá), Akord 1996, s. 46; R. Parolek, ČMF 1996, s. 30; J. Trávníček, Tvar 1996, č. 4; J. Lehár, LF 1997, s. 173; M. Čejka, SaS 1997, s. 130 ●; L. Topolská: P. T., sb. Zakladatelé a pokračovatelé. Památník osobností obnovené univerzity (Olomouc 1996); F. Všetická: Představování P. T., Alternativa nova 3, 1996/97, s. 104 → Vnitřní vitráže (1996) a Olomouc literární (2002); K. Krolp: P. T. über K. Poláček und K. Kraus. Versuch einer metakritischen Würdigung, AUC Praha. Philologica 5, 1996. Germanistica Pragensia 13 (1998), s. 9 → (čes.) Die Verwandlung. Věstník Společnosti Franze Kafky 1998, č. 3–4.

jl

Antonín Věnceslav Truhelka

* 9. 3. 1834 Zbraslav (Praha-Z.)

† 13. 6. 1877 Osijek (Chorvatsko)

Humoristický spisovatel; sběratel chorvatské lidové slovesnosti, autor učebnic a školních příruček.

Chorvatsky Ante (Antun) Vjekoslav T. – Syn učitele, bratr hudebníka Karla T. (1818–1887). Základní vzdělání nabyl v rodišti, poté studoval na Akademickém gymnáziu v Praze (v této době byl též vokalistou u křižovníků), později na učitelském ústavu Budeč. Po absolutoriu odešel (údajně kvůli svému politickému smýšlení) koncem 50. let do Chorvatska, kde působil jako učitel ve Virovitici a Valpovu. V Osijeku byl poté jmenován ředitelem tzv. hlavní školy (krátce byl z politických důvodů zbaven funkce), stal se místním varhaníkem a založil proslulý pěvecký sbor. Utonul v řece Drávě. – Syn Čiro T. (1865–1942) byl známým archeologem a historikem, dcera Jagoda T. (1864–1957) byla učitelkou a autorkou historických románů a próz pro děti.

T. publikoval zejména v autorském časopisu *Filigránek...* humoristické básně (deklamovanky, epigramy, satiry) a prózu (cestopisné črty, povídky, pohádky), v níž tematizoval kultivovaným jazykem a důmyslnými vypravěčskými postupy (situační komikou, parodií či nehlubokou moralistní satirou) figurky z pražského měšťanského prostředí. Četné T. příspěvky v Humoristických listech nejsou signovány. V Chorvatsku se zajímal o tamní dobovou poezii umělou i o folklor (sestavil dva knižní výbory). Pro školskou praxi byly určeny učebnice zeměpisu, kreslení a chorvatštiny pro německé mluvčí. Na konci 60. let vypsals T. subskripci pro připravovanou sbírku chorvatských hádanek, průpovědí, národních pořekadel, pověr aj., které chápal jako literární výraz osobité národní filozofie; kniha nakonec nevyšla. Nerealizovala se ani zamýšlená spolupráce s časopisem Osvěta, jemuž nabízel některé dosud neotištěné práce.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Akle Hurt, Akle-Hurt, V. Akle-Hurt, A. V. Truhelkovský; A. V. T. ■ PŘÍSPĚVKY in: Humorist. listy (1858–60); Obrazy života (1859); dále články v chorvatských pedagogických časopisech; – posmrtně: sb. České humoresky (1947); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Filigránek, kamarád všech, jenž se rád směje a jsou veselí, ať jsou to již staří, mladí, ve všední den, v neděli (autorský časopis, 1854, 3 seš.). – *Učebnice a školní příručky*: Domoslovje ili Zemljopis Hrvatske, Slavonije i hrv. slav. vojničke Granice (Osijek 1863); Praktischer Leitfaden zur schnellen Selbsterlernung der kroatisch-serbischen Sprache (Pešť 1867); Začátkové kreslení (Pešť 1868). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL:

Pjesme za porabu školsku, crkvenu i domaću (Praha 1859; rozšíř. vyd. s tit. 100 pjesamah za porabu školsku, crkvenu i domaću, Záhřeb 1866); Zora. Almanah učiteljski (1863); Mali krasnoslov ili Zbirka deklamacijah (Záhřeb 1873). ■

LITERATURA: an.: ref. Filigránek..., Slovenské noviny (Viedeň) 1854, s. 272; an.: Náš krajan p. A. V. T., Květy 1869, s. 399; an.: nekrolog, Beseda učitel'ská 1877, s. 334; V. Kryšpín in Obraz činnosti literární učitel'stva československého za posledních 100 let (1885, s. 272); F. Strejček in Humorem k zdraví a síle národa (1936); J. Bošnjak, D. Karpatský, Z. Pičuljan in Mali hrvatsko-češki biografski leksikon – Malý chorvatsko-český biografický slovník (2002).

lk

Antonín Truhlář

* 5. 11. 1849 *Lično* u Častolovic

† 10. 9. 1908 *Praha*

Literární historik, zaměřující se především na humanistickou literaturu 16. století, překladatel z latiny; kmenový spolupracovník Ottova slovníku naučného.

Pocházel z početné mlynářské rodiny. Gymnázium navštěvoval v Rychnově n. Kn. (1861–65) a poté v Hradci Král. (mat. 1869). Na filoz. fakultě pražské univerzity vystudoval klasickou filologii (státní zkouška 1874). 1873 nastoupil jako suplent v Litomyšli, 1874–75 učil na gymnáziu v Domažlicích, 1875–83 v Jičíně. 1883 se stal profesorem na Akademickém gymnáziu v Praze, 1901 byl jmenován jeho ředitelem. 1888 byl zvolen mimořádným členem KČSN, 1890 řádným členem (od 1899 byl tajemníkem její 3. třídy). 1891 se stal vedoucím redaktorem Časopisu Muzea Král. českého. Pracoval v komisích různých spolků a nadací. 1906 těžce onemocněl a v následujícím roce odešel do výslužby. (Lidský portrét staromilského, plachého, podivínského učenice, zcela ponořeného do knih, podal v nekrologu A. Novák.)

První větší T. prací je překlad Ovidiových Proměn (tiskem vyšlo jen prvních pět knih). Pro Sborník prací filologických... sestavil bibliografii *Klasikové řečtí a římstí v překladech českých* a uveřejnil, zčásti časopisecky, zčásti knižně, několik materiálově cenných životopisů obrozených autorů (J. Chmela, S. K. Macháček, F. Šír). Po příchodu do Prahy obrátil hlavní pozornost k latinsky a česky psané literatuře střední doby se zvláštním zřetelem k humanismu. Ze svého základního díla *Ruko-*

vět k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému... stačil vydat pouze malou část; podstatně v něm nepokročil ani K. Hrdina, který se ho po T. smrti ujal. Velkoryse založený soupis dokončili (ve zpracování odpovídajícím zvýšeným nárokům na biografické a bibliografické příručky v intencích vědeckého vývoje) teprve J. Hejnic a J. Martínek (Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 1–5, 1966–82). Do oblasti T. humanistických studií patří i vzorné vydání Ezopových fabulí a Brantových rozprávek J. A. Albína Vrchbělského. V dlouholeté spolupráci s redakcí Ottova slovníku naučného a ve funkci vedoucího redaktora a pilného přispěvatele recenzní rubriky Časopisu Muzea Král. českého uplatnil T. rozsáhlou erudici a smysl pro soustavnost. Praxe středoškolského pedagoga ho podnítila k sestavení Výboru z literatury české.

PŘÍSPĚVKY in: Almanach ČAVU; ČČM (1882–1908; posmrtně 1913 Dodatky a opravy k biografickým starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii); Čes. muzeum filologické (1898–1901; od 1898 Příspěvky k dějinám studií humanistickým v Čechách); Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild (1893); Krok (od 1887; 1887 S. K. Macháček); Nár. listy (1886–91); Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea... Františka Josefa I. (1898); Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého (1898); Program c. k. Akademického gymnázia v Praze (1885–1901; 1885 a 1887 O českých překladech z antických básníkův latinských a řeckých za doby střední... 1, 2, i sep.); Sborník historický (1884–85); Sborník prací filologických vydaný na oslavu dvacetipětiletého jubilea prof. Jana Kvíčaly (1884, Klasikové řečtí a římsští v překladech českých). ■ KNIŽNĚ. *Literárněhistorické práce*: František Šír. Pokus životopisný (1882); Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století 16. (1908, část 1. dílu, hesla Abel – Caucalius; znovu 1918, dopln. K. Hrdina, hesla Abel – Collinus). – *Překlad*: P. Ovidius Naso: Proměny 1, 2 (1879, kniha 1–2; 1885, kniha 3–5). ■ KORESPONDENCE: in Výbor z korespondence filologa Josefa Krále (vzáj. koresp. z 1873–93; 1989, ed. M. Svatoš). ■ REDIGOVAL *časopis*: ČČM (1891–1901; 1899 s V. Schulzem a Č. Zibrtem, 1900–01 s F. Kvapilem a Č. Zibrtem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Výbor z literatury české. Doba nová (1886; přeprac. vyd. 1898); J. A. Albín (Vrchbělský): Ezopovy fabule a Brantovy rozprávky (1901). ■

LITERATURA: Památník vydaný při odhalení pamětní desky literárnímu historiku a badateli o českém humanismu A. T. na rodném mlýně v Ličně dne 4. června 1931 (Kostelec n. Orl. 1931). ■ ● ref. překl. P. Ovidius Naso: B. Čermák, Čes. věda 1879, s. 304

(o knize 1–2); V. Viravský, LF 1887, s. 136 (o kn. 1–5); ● ref. ed. Výbor z literatury české: J. Vančura, Athenaeum 4, 1886/87, s. 196; J. Herben, Rozhledy lit. 1, 1886/87, s. 202 ●; V. F. (Flajšhans): k padesátinám, Osvěta 1899, s. 1143; ● ref. ed. J. A. Albín: Č. Zibrť, ČL 10, 1900/01, s. 454; F. Pastrnek, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1904, s. 134 ●; ● nekrology: an., NL 11. 9. 1908; an., Máj 6, 1907/08, s. 769; an., Zlatá Praha 25, 1907/08, s. 567; Z. Winter, Zvon 8, 1907/08, s. 778; A. Novák, Přehled 1908, s. 875 → Mužové a osudy (1914, s. 64); F. X. Š. (Šalda), Novina 1908, s. 576 → KP 7 (1953); F. V. Vykoukal, Osvěta 1908, s. 967; Č. Zibrť, ČČM 1908, s. 478; J., Zlatá Praha 26, 1908/09, s. 10 ●; V. Flajšhans: Pozůstalé rukopisy A. T., Věstník ČAVU 1908, s. 454; Z. V. Tobolka: Vzpomínky. 1. A. T. a Rukopisy, NL 11. 9. 1910; ● ref. Rukověť k písemnictví humanistickému...: A. Novák, LF 1909, s. 209; J. Volf, ČČM 1911, s. 377 (s doplňky); Č. Zibrť, ČČM 1913 a pokr. (s doplňky) ●; ● ref. Rukověť k písemnictví humanistickému... (dopln. vyd. s K. Hrdinou): an., Čes. věda 2, 1915/18, s. 380; an. (V. Flajšhans), ČČM 1919, s. 69 a pokr.; A. N. (Novák), ČMM 43–44, 1919/20, s. 532; J. Volf, Věstník ČAVU 28–29, 1919/20, s. 118 (s doplňky) ●.

vf

Josef Truhlář

* 16. 10. 1840 *Talín* (Tálín) u Protivína
† 14. 2. 1914 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)

Literární historik zabývající se zejména českým humanismem, překladatel z latiny, objevitel a vydavatel staročeských literárních památek, bibliograf.

Syn chalupníka. Gymnaziální studia zahájil v Písku, pokračoval v nich v Čes. Budějovicích, kde maturoval. Od 1860 studoval na filoz. fakultě v Praze klasickou filologii a historii (mj. u J. Kvíčaly a V. V. Tomka). Od 1865 pracoval v pražské univerzitní knihovně (jako amanuensis, 1870 byl jmenován skriptorem, od 1896 kustodem, tj. správcem sbírek). Díky podpoře spolku Svatobor podnikl několik výzkumných cest do zahraničí (Mnichov, Řezno), účastnil se vědeckého spolkového života různých odborných korporací (1887 řádný člen KČSN, 1905 ČAVU, 1911 kvůli nemoci nepřijal funkci předsedy 3. třídy ČAVU), 1897 byl vyznamenán rytířským řádem císaře Františka Josefa I. Na odpočinek odešel 1907 s titulem univerzitní bibliotékař. Pohřben byl v Praze na Vínohradském hřbitově.

Na počátku svého literárního působení T. uveřejnil nečetné básnické pokusy (ohlasovou

poezii a vlasteneckou básně na počest V. Han-ky). Časopisecky publikoval také časoměrné i přízvukně překlady antické, hlavně latinské poezie (G. V. Catullus, Q. Horatius Flaccus, P. Ovidius Naso, Theokritos), knižně vydal časoměrný překlad Horatiových Satir s pojednáním o řecké satirě; prozodickou problematikou se zabýval i teoreticky (*O prozodice české*). Jako literární historik se od konce 60. let věnoval především rané fázi českého humanismu (*Humanismus v Čechách*), později též filologickému a paleografickému studiu českých středověkých rukopisů (zvláště latinských a staročeských). O čelných představitelích humanistického období (opakovaně B. Hasištejnský z Lobkovic, V. Písecký, J. Šlechta ze Všehrd, Zikmund z Jelení) časopisecky uveřejňoval biografické a bibliografické studie, na něž navázal v syntetizujících monografiích *Počátky humanismu v Čechách* a *Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.*, v nichž (jemně sarkastickým stylem) střízlivě vymezil a zhodnotil literární přínos českého humanismu doby Karla IV., Jiřího z Poděbrad a Vladislava Jagellonského dobovému evropskému písemnictví, zvláště italskému a německému, a analyzoval i specifika tzv. národního humanismu (dílo Ř. Hrubého z Jelení a V. Kornela ze Všehrd). Svá studia o raném českém humanismu završil textově kritickým vydáním korespondence a životopisu B. Hasištejnského z Lobkovic, resp. J. Šlechty ze Všehrd (podle starých edic T. Mitise z Limuz z 1562–70 a z nově nalezených rukopisů), obdobným způsobem vydal korespondenci Racka Doubravského a V. Píseckého. Od konce 70. let se též systematicky zabýval studiem rukopisných fondů univerzitní knihovny, po staročeských rukopisech pátral i v zahraničí. Objevil a popsal mj. zbytky nejstaršího staročeského překladu žaltáře (Žaltář klementinský, Žaltář pasovský), v Mnichově našel tzv. staročeské Šípy z Toulce sv. Bonaventury a české přípisky v zápisníku Alberta Bohema. Četné spolehlivé paleografické a textově kritické popisy rukopisných zlomků staročeského a latinského písemnictví T. uveřejňoval zvláště v Časopisu Muzea Království českého, Čes. časopisu historickém, Listech filologických a ve Věstníku ČAVU; vybrané úryvky vydával v transliteraci, edice doplňoval textově kritickým a paleografickým aparátem a filologickým výkladem (mj. též o latinských předlohách). Časopisecky tiskl

literárněhistorická pojednání o starší české literatuře (*Staročeské Spory duše s tělem*, *O staročeských dramatech velikonočních* aj.). Dlouholetý T. odborný zájem o rukopisné fondy univerzitní knihovny vyvrcholil knižními soupisy latinských a českých rukopisů (ve své době hodnocenými jako nejlepší svého druhu v Rakousko-Uhersku), které dodnes představují zásadní pomůcku při studiu pramenné základny českého písemnictví zejména pozdního středověku. Do rukopisných sporů zasáhl T. již na počátku 80. let na straně fundovaného obhájce RZ (již tehdy však zpochybňoval pravost některých dalších památek); později jako jediný ze starších filologů vystoupil s T. G. Masarykem a J. Gebauerem proti pravosti RKZ v četných paleografických i literárněhistorických studiích, v nichž se zabýval především rozboru náleзовých svědectví a jazykovými a stylistickými paralelami RKZ s českou literaturou raného 19. století. Pro ediční řadu *Fontes rerum Bohemicarum* přeložil do češtiny některé latinské památky českého středověku (mj. bavorskou redakci *Života* sv. Václava, *Život* sv. Ludmily, *Kristiánovu legendu*, *Letopis Jarlochův*, *kroniku Jindřicha Řezbáře*).

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Josef Talínský (Tálinský), Talínský, Tálinský; J. T. ■ PŘÍSPĚVKY in: Abhandlungen KBGW (1880, Urbář zboží rožmberského z r. 1379, i sep.); Archiv für slavische Philologie (Berlín 1885, 1887; 1887 Anerkannte Falsa der böhmischen Literatur aus der ersten Hälfte unseres Jahrhunderts, dub.); Athenaeum (1885–91; 1886 Svědectví o objevení RK a RZ a O shodách RK a RZ s novějšími díly literárními); sb. Boj o podvržené Rukopisy (1911); Čas (1892, 1900–01); ČČM (1870–95; mj. 1870 Humanismus v Čechách; 1871 O prozodice české; 1879 Dvě staročeské památky ze 13. věku v Mnichově; 1881 Staročeské Spory duše s tělem; 1882 Milostná píseň česká z počátku 15. století; 1891 O staročeských dramatech velikonočních); Čech (1896); Čes. včela (1867, 1880); Čes. časopis historický (1902–04, Paběrky z rukopisů klementinských); *Fontes rerum Bohemicarum* (1873, 1875; 1873 mj. překl. *Život cti-hodného Arnošta*, prvního arcibiskupa kostela pražského → knižně 1994); Květy (1867–68, Z ohlasů lyriky antické); *Listy filologické* (1878–1901; 1879 Zlomek nejstaršího českého překladu Geneze a Nový zlomek žaltáře českého ze 14. století; 1884 O staročeském Životě Krista Pána a nově poznaném jeho zlomku; 1886 Brněnský zlomek Růžové zahrady; 1887 Zlomek homiliáře bibliotéky klementinské; 1888 Staročeský pasionál z r. 1395; 1889 K legendě o 10 000 rytířích; 1891 Zlomky kroniky Dalimilovy nově objevené; 1897 Nový zlomek nejstaršího pře-

kladu Geneze; 1901 Nejstarší cisiojan český v novém rukopise objevený); Lumír (1879–80); Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung (Innsbruck 1888, Zur Beleuchtung des Handschriftentrestreites in Böhmen); Mitteilungen des Österreichischen Vereines für Bibliothekswesen (Viedeň 1902–03); Nár. listy (1888, 1892); Obzor lit. a umělecký (1899); Osvěta (1882, Dějiny bibliotéky klementinské); Památky archeologické a místopisné (1885); sb. Památce Krameriově (1868); Památník na oslavu padesátiletého panovníckého jubilea... Františka Josefa I. (1898); Pokrok (1878); Poutník od Otavy (Písek 1859); Světozor (1867–69, 1877, 1880, 1896–97); sb. Upomínka na slavnost Krameriovu (1868); Věstník ČAVU (1892, 1896–1904; 1897–1901 Paběrky z rukopisů klementinských; 1904 Dva staré katalogy knih kolejí pražských); Věstník KČSN (1895); – posmrtně: ant. Píseň o nosu (2005, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře*: Počátky humanismu v Čechách (1892); Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II. (1894); Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in c. r. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur 1, 2 (1905, 1906); Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a univerzitní knihovny pražské (1906). – *Překlad*: Q. Horatius Flaccus: Satiry (1867). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Manualník M. Václava Korandy (1888); Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic (1893); Dva listáře humanistické. 1. Dr. Racka Doubravského, 2. M. Václava Píseckého s doplňkem listáře Jana Šlechtý ze Všehrd (1897). ■

LITERATURA: an.: ref. překl. Q. Horatius Flaccus, Čes. obzor literární 1, 1867/68, s. 55; Elr. (J. Emler): ref. Urbář zboží rožmberského z r. 1379, ČČM 1880, s. 578; F. Prusík: polemika (s T. články v Athenaeu), Světozor 1886, s. 259 a pokr.; ● ref. ed. Manualník M. Václava Korandy: J. G. (Gebauer), ČČM 1888, s. 482; K. J. Černý, LF 1889, s. 289 ●; ● ref. Počátky humanismu v Čechách: Zbt. (Č. Zíbrt), ČL 1892, s. 613; J. Blokša, Hlídka lit. 1892, s. 448; V. Flajšhans, Athenaeum 10, 1892/93, s. 282 (i ref. ed. Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic); an., Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 32, 1893/94, Lit. Beilage, s. 82 ●; ● ref. Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.: Red. (A. Truhlář), ČČM 1895, s. 341; F. J. Rypáček, ČMM 1895, s. 283; J. Viček, ČČH 1896, s. 113 (i ref. Počátky humanismu... a Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic) ●; V. Flajšhans: Paběrky z nových spisů o Husovi, Osvěta 1898, s. 471 + in Tři kritiky (1901, s. 7); an.: J. T., kustod univerzitní knihovny..., Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 71; ● ref. Catalogus codicum manu scriptorum latinorum...: an., Přehled 3, 1904/05, s. 455; R. Wolkan, Mitteilungen des Österreichischen Vereines für Bibliothekswesen (Viedeň) 1905, seš. 2–4; an., Přehled 5, 1906/07, s. 263 ●; ● ref. Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a univerzitní knihovny pražské: an., ČČH 1906, s. 492; Z. V. Tobolka, Čechische Revue 1907, s. 281 (i ref. Catalogus codicum...)

●; -n-: Sedmdesáté narozeniny..., Zvon 11, 1910/11, s. 80; ● nekrology: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 20; -n-, Zvon 14, 1913/14, s. 306; an., Přehled 12, 1913/14, s. 355; an., LidN 17. 2. 1914; F. Travníček, ČČM 1914, s. 224; K. Kr. (Krofta), ČČH 1914, s. 126; E. S. (Smetánka, dub.), ČMF 1915, s. 170; K. I. Černý, LF 1914, s. 78; F. Vykoukal, Osvěta 1914, s. 867; O. Hujer, Věda česká 1, 1914/15, s. 119; J. Zubaty, Věstník ČAVU 1915, s. 107 ●; J. Král in O prozódii české 1 (1923, s. 445 ← LF 1896, s. 246); J. Ludvíkovský: Latinské písemnictví v dějinách české literatury, sb. Medievalistická konference... 1963 (1964, s. 117) → Antika, Čechy a evropská tradice (2002, s. 153); K. Šindelář: T. katalog latinských rukopisů pražské univerzitní knihovny, Čtenář 1986, s. 311; M. Hejnová in Průvodce po fondech oddělení rukopisů a vzácných tisků Státní knihovny ČSR v Praze (1989, s. 25); M. Kopecký: ref. Život ctihodného Arnošta... (vyd. 1994), Studia Comeniana et historica 1995, č. 54, s. 143; F. Kutnar, J. Marek in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví (1997, s. 433).

ls, vpb

Adolf Truksa viz Adolf Muřovský

Antonín Trýb

* 7. 3. 1884 *Karlovy u Křivokláta*

† 3. 9. 1960 *Brno*

Lyrický básník zpočátku tíhnoucí k symbolismu, prozaik s filozofickou orientací, ztvárňující zejména osobní zkušenosti z legionářského prostředí a Dálého východu i látky z pozdní antiky, publicista; autor odborných prací z oboru dermatovenerologie.

Syn hospodářského správce. Absolvoval české gymnázium v Příbrami (mat. 1903) a lékařskou fakultu pražské univerzity (doktorát 1909), kde byl také žákem a krátce i asistentem prof. J. Thomayera. Po odborných studiích v zahraničí, především v Hamburku, nastoupil 1914 místo asistenta na pražské dermatologické klinice; tehdy se oženil s lékařkou. Po vypuknutí světové války byl povolán k vojenské službě, 1916 se stal šéflékařem venerologického oddělení v pardubické vojenské nemocnici, 1917 se habilitoval z dermatologie. Jako vedoucí mise k sibiřské armádě (1919–20) poznal Čínu a Japonsko. 1921 zřídil na nově založené univerzitě v Brně dermatologickou kliniku, kde působil jako mimořádný, od 1923 jako řádný profesor; za okupace byl z kliniky vypovězen, znovu zde

pracoval 1945–59. Byl místopředsedou Českosl. dermatologické společnosti a aktivním členem mnoha evropských dermatologických společností. Napsal řadu odborných a vědeckých spisů. 1927–28 a 1952–53 byl děkanem brněnské lékařské fakulty. Od 1924 byl členem (1929–30 předsedou výboru) Moravského kola spisovatelů, od 1933 členem Dramatického svazu v Brně. Podnikal časté studijní cesty do Německa, Itálie a Francie, o prázdninách pobýval na Jadranu; s oblibou zahradničil. – Nejmladší z jeho tří dětí Helena Trýbová (1924–2005) byla herečkou Státního divadla v Brně.

Již v prvních básnických sbírkách, vydaných ještě za studií, naplněných erotickým smutkem a lyricko-romantickými obrazy, projevil T. sklon k meditativnosti a náladové uzavřenosti. Baladicky zabarvená „lyrická komedie“ *Vodníková nevěsta*, rozjímavě filozofující o životě, přírodě a jejich vzájemných vztazích, využívá dobové symboliky podobně jako teskné alegorické *Pohádky stříbrného pramene* (resp. *Opuštěnou stezkou*). Příklon k didaktičnosti a hledání mravních hodnot je příznačný pro verše *Pokorné zranění*. Cestopisné reportáže *Před branami Východu* se bystrými postřehy o dobové politické situaci, o mentalitě a zvycích asijského obyvatelstva i postižením psychologického stavu českosl. armády na Sibiři zařadily mezi nejlepší díla legionářské literatury. Z T. až vědeckých zájmů o filozofii a kulturu Východu a povahové rysy jeho obyvatel ve srovnání s kulturou a povahou evropskou vycházel i jeho román, tragický milostný příběh mladého Číňana a nestálé Evropanky (*Příběhy domu na Čang-Wu*). Vyprávěčsky nejméně dějově hybný a kompozičně nevyrovnaný román *Lidé z výprav*, který byl koncipován jako příspěvek k citovému, intelektuálnímu a etickému hledání soudobé české inteligence, propagoval vnitřní mravní obrodu jedince. Poté se T. soustředil ke studiu pozdní antiky a jejímu ztvárnění v románu *Císař chudých*. Se smyslem pro historickou pravdivost v něm usiloval o konkrétnost a objektivnost pohledu na císaře Diokleciána, hodnoceného dějinami jako krutého pronásledovatele křesťanů. Postižením tehdejších politických, sociálních a náboženských konfliktů i obecně lidských aspektů Diokleciánova osudu podal nejen rehabilitaci jeho rozporné bytosti, nucené vládnout v přelomové době, ale zároveň jeho vnitřní dramatický svár aktualizoval; suše vyprávěčský styl románu prorůstá meditativ-

nost a ozvláštňuje jej lyrizace přírodních dějů. T. válečné a poválečné sbírky intimní poezie tradičního tvaru, místy písňově melodické, místy těžkopádně didaktické, charakterizuje především lyrická oslava přírody, zejména květin, činnorodý humanismus a hloubavé životní bilancování. Moudré vyrovnání s plynutím času, s přehavostí milostného citu, s bolestí a zmarem, prolul T. vírou ve věčnou obrodu života. Zamyšlení nad účelem lidské existence v souvislosti s plodnou prací pro společnost vrcholí ve sbírce *Kruh*.

ŠIFRA: Tb. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach Kmene 1930/31, 1931/32; Besedy Času (1908–10); Besedy lidu (1908–10); Cesta (1918–22, 1925–26); Časopis lékařů českých (od 1915); Čes. (pokr. Českosl.) dermatologie (od 1920); Čes. svět (1906–09, 1914–16, 1919); Dělnická osvěta (1909); sb. 10 let Osvobozeného divadla 1927–1937 (1937); sb. Hollar (1937, v příl. 1. sv. Sedmero básní A. T., i sep.); Horkého týdeník (1909); Host do domu (1954–57); roč. Chudým dětem (Brno); Jitřenka (1906); Karikatury; Klas (1923); Kolo (Brno 1940, 1946–47); Kopřivy; Kostnické jiskry (1956, 1958); Květy (1910–11); Lid. demokracie (1957); Lid. noviny (1919–31, 1935–41); Lit. noviny (1955); Lumír (1907, 1926); Malý čtenář (1906–11, 1915–18); Moderní revue (1917–20, 1925, i lit. ref.); Národ (1919); Nár. obzor (1909); Nár. osvobození (1925–26, 1929–30, 1934–36); Nebojsa; Niva (Brno 1930); Nový život (1953–54, 1956); sb. Nůše pohádek 1 (1918); Osvěta (1916); Paprsky (1905); Pokrokový obzor (1930); Právo lidu (1935, 1937); Prospekt (1930–31); Přítomnost (1925); Rozpravy Aventina (1926–31); Rudé právo (1959); Salon (Brno 1926); Stopa (1910–12); sb. Studie a vzpomínky prof. dr. Arne Novákovi k 50. narozeninám (Vyškov 1930); Světozor (1914–16, 1932); Svoboda (Brno 1932); Tvorba (1957); Věda a život (1936–38, 1945–48); Venkov (1910–11); Vzlet (Plzeň 1917); sb. Zborov 1917–1937 (1937); Země (1920–21); Zlatá Praha (1905–17); Zvon (1907, 1915, 1918). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Křivoklát (BB b. d., 1905); Písně o malém Jaku, Nero, Tiché sloky (BB 1906); Vodníková nevěsta (D 1909); Pohádky stříbrného pramene (PP 1911; upr. vyd. b. d., 1921, s tit. Opuštěnou stezkou); Před branami Východu (cestopis, 1921); Pokorné zranění (BB 1926); Příběhy domu na Čang-Wu (R 1930); Lidé z výprav (R 1931); Císař chudých (R 1935); Dioklecián. Na okraj Císaře chudých (pojednání, 1935); Až v nás (BB 1940); Sonatiny (BB 1942); Loňské listy (BB 1946); Kruh (BB 1956). – *Výbor*: Z básní A. T. (1932, bibliof.). – *Ostatní práce*: Čeho se bojíte, malovavší? (rozhlas. přednáška, 1938); (odborné publikace:.) Pohlavní zdravotně (1921); Choroby sexuální a venerické 1, 2 (1925–29); Praktická dermatologie (1937 a další upr. vyd.) aj. ■ KORESPONDENCE: in P. Pešta, Š. Vlašín: Spisovatelé Františku Trávníčkovi (z 1944 a 1954),

Sborník NM v Praze 1972, ř. C – lit. hist., s. 149; in Karel Čapek. Přijatá korespondence (Čapkovi z 1928–34; 2000, ed. M. Dandová a M. Chlěbčová). ■ REDIGOVANÉ časopis: Čes. (pokr. Českosl.) dermatologie (1920–39, 1946–54, s jinými). ■

BIBLIOGRAFIE: M. Zídek: A. T. spisovatel (Knihovna J. Mahena v Brně 1984, rozmnož.). ■ LITERATURA: ● ref. Křivoklát: -áský, Zvon 6, 1905/06, s. 558; -a-, Máj 5, 1906/07, s. 409 (i ref. Písně o Malém Jaku...); ● ref. Písně o malém Jaku...: W., Přehled 5, 1906/07, s. 262; V. Kol. (V. Červinka), Zvon 7, 1906/07, s. 12 ●; ● ref. Vodníková nevěsta: F. X. Š. (Šalda), Novina 2, 1908/09, s. 343 → KP 7 (1953); Tristan (S. V. Friedl), Zvon 9, 1908/09, s. 682; P. F. M. (Malý), Dělnická osvěta 1909, s. 106; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 83 ●; ● ref. Pohádky stříbrného pramene: A. Procházka, MR 1910/11, sv. 23, s. 303; P. Maternová, Ženský svět 1911, s. 42 ●; ● ref. Opuštěnou stezkou: N. J., MSIR 15, 1920/22, s. 103; Jar. Kr. (Krecar), MR 1921/22, sv. 37, s. 139; A. H. (Hartl), Nové Čechy 5, 1921/22, s. 236; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 22, 1921/22, s. 278; A. N. (Novák), LidN 30. 9. 1922; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 15. 11. 1922; A. M. Píša, Proletkult 1, 1922/23, s. 141 ●; ● ref. Před branami Východu: kč. (K. Čapek), LidN 9. 10. 1921 → O umění a kultuře 2 (1985, s. 334); M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 16. 10. 1921; R. M. (Medek), MR 1921/22, sv. 37, s. 326; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 22, 1921/22, s. 250 ●; ● ref. Pokorné zraní: A. M. Píša, Pramen 6, 1925/26, s. 342; J. Krecar, RA 1, 1925/26, s. 100; A. N. (Novák), LidN 20. 6. 1926; -ý- (M. Novotný), Kulturní zpravodaj 3, 1926/27, s. 203 ●; ● ref. Příběhy domu na Čang-Wu: A. N. (Novák), LidN 28. 9. 1930; G. (F. Götz), NO 5. 10. 1930; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 26. 10. 1930; K. (F. V. Krejčí), PL 23. 11. 1930; -tt- (K. Pittich), Čin 2, 1930/31, s. 496 ●; ● ref. Lidé z výprav: G. (F. Götz), NO 27. 9. 1931; A. N. (Novák), LidN 18. 10. 1931; AMP. (A. M. Píša), PL 1. 11. 1931; P. F. (Fraenkl), Naše doba 39, 1931/32, s. 372; A. G. (Grund), RA 7, 1931/32, s. 55 (i ref. Příběhy domu...) ●; ● k padesátinám: J. Janda, NO 4. 3. 1934; P. Fr. (Fraenkl), NO 7. 3. 1934; a. (J. Hora), Čes. slovo 7. 3. 1934 ●; ● ref. Císař chudých: V. Černý, LitN 7, 1934/35, č. 12; K. Seizma, Lumír 61, 1934/35, s. 521; d., Akord 1935, příl. O knihách, s. 14; A. M. P. (Píša), Čin 1935, s. 249 → Třicátá léta (1971); P. Fraenkl, Index 1935, s. 42; G. (F. Götz), NO 24. 3. 1935; A. N. (Novák), LidN 5. 5. 1935; E. Vajtaufer, Rozhledy 1935, s. 65; Nk (B. Novák), Magazín DP 3, 1935/36, s. 42; vz. (V. Zelinka), Zvon 36, 1935/36, s. 14; Tichý (V. Tichý), Čin 1936, s. 30 ●; ● ref. Až v nás: J. B. Č. (Čapek), LidN 24. 6. 1940; AMP. (A. M. Píša), Nár. práce 18. 8. 1940, příl. ●; J. Štefl: k šedesátinám, LidN 5. 3. 1944; ● ref. Loňské listy: Vbá, Rovnost 13. 7. 1946; AMP. (A. M. Píša), Práce 11. 9. 1946; J. Janů, Svob. noviny 18. 10. 1946; B. P. (Pavlok), Akord 13, 1946/47, s. 154 ●; J. Průšek in A. T.: Příběhy domu na Čang-Wu (1949); J. Hrabák in A. T.: Císař chudých (1954); ● ref. Císař chudých (1954): J. Tomeček, NŽ 1954, s. 312; M. Šedo, LitN

1954, č. 33; P. Pokorný, Křesťanská revue 1954, s. 189 ●; ● k sedmdesátinám: L. Kundera, Rovnost 6. 3. 1954; J. Tomeček, RP 7. 3. 1954; vp (V. Pazourek), LD 7. 3. 1954; V. Lacina, HD 1954, s. 69; J. V. Pleva, LitN 1954, č. 10; B. Janoušek, Českosl. dermatologie 1954, s. 65 ●; ● ref. Kruh: gf (G. Franci), LD 18. 11. 1956; A. Jelínek, LitN 1956, č. 51; O. Mikulášek, HD 1956, s. 562; B. Polan, NŽ 1957, s. 86 → Život a slovo (1964); A. Závodský, Červený květ 1957, s. 68; K. Bednář, Zeměd. noviny 6. 2. 1957; I. Skála, RP 10. 4. 1957 ●; ● k pětasedmdesátinám: gf (G. Franci), LD 7. 3. 1959; -petr- (J. Petrmichl), RP 7. 3. 1959; J. Janů, LitN 1959, č. 10; J. Hrabák, HD 1959, s. 267 ●; ● nekrology: J. V. Pleva, RP 8. 9. 1960; J. Hrabák, HD 1960, s. 464; V. Lacina, Tvorba 1960, č. 36; B. Polách, LitN 1960, č. 37; pk (M. Petříček), Plamen 1960, č. 10 ●; J. Hrabák: k 80. výr. nar., Rovnost 1. 3. 1964; J. Horáček: k 85. výr. nar., Universitas 1969, s. 109; ● k 90. výr. nar.: S. Bartůšková, Universitas 1974, s. 98; V. Pazourek, Svob. slovo 8. 3. 1974 ●; J. Janáčková in A. T.: Císař chudých (1974); J. Felix: ref. překl. Císař chudobných (1981), Nové knihy 1981, č. 46; J. Hrabák: Literární dílo A. T., in Život s literaturou (1982); ● k 100. výr. nar.: L. Pospíšil, Svob. slovo 7. 3. 1984; F. X. Halas, Universitas 1984, č. 2; -jh- (J. Hek), Kam v Brně 1984, č. 3 ●; (p): k 110. výr. nar., Brněnský večerník 9. 3. 1994; V. Linhartová: Přehled T. literární tvorby, Univerzitní noviny 1999, s. 45; K. Klösslová: J. Hašek, A. T., J. Kopta: Korejské motivy v jejich díle, Nový Orient 2001, s. 221; V. Mikulášková: A. T. (vzpomínka), Kam v Brně 2002, č. 5, příl. Kam; S. Kaš: MUDr. A. T., dermatolog, spisovatel, uvědomělý Čech a brněnský patriot, Praktický lékař 2003, s. 363.

sb

Jiří Tranovský

* 27. 3. 1592 Těšín (Polsko)

† 29. 5. 1637 Liptovský Mikuláš (Slovensko)

Česky a latinsky písničkář; pořadatel kancionálu, který významně ovlivnil kulturní život na Slovensku.

Psal se též Tranowský, Tranowský, Transcius, Transcyus, Transci, Tránowsky, Trzanowski, Trzanowský. – Pocházel z rodiny zámožného řemeslníka v Těšíně, kde také zahájil školní docházku. Jeho studia pokračovala v Gubenu v Dolní Lužici a v pomořanském Kolbergu. 1607 se zapsal na univerzitu ve Wittenbergu, kde 1611 završil studia filozofie a teologie. T. r. nastoupil učitelské místo ve škole u Sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze. 1612–13 působil jako vychovatel Adámka ze Švamberka v Třeboni, znovu jako učitel u Sv. Mikuláše a t. r. nebo začátkem 1614 jako učitel v Holešově. 1615

přijal místo rektora městské školy ve Val. Meziříčí. Zde se 1616 stal i farářem evangelické církve. Vzhledem k nepokojům po bitvě na Bílé hoře se T. musel s rodinou několikrát uchýlit do rodného Těšína. Od 1626 působil jako kazatel ve slezském Bielsku, ale 1628 byl přinucen Slezsko definitivně opustit a přesídlit na Slovensko. Zde se stal (především zásluhou svého ochránce barona Jana Szunyogha z Jesenice) 1631 kazatelem a zámeckým farářem na Oravě. T. r. byl povolán jako farář do Lipt. Mikuláše, kde se až do své smrti intenzivně věnoval literární činnosti.

Literární tvorba T. byla formována jeho ortodoxním luterským vyznáním. V jeho latinských básních, česky psaných modlitbách a česky skládaných duchovních písních se v různé míře objevují prvky nastupujícího barokního stylu, vcelku však v jeho tvorbě převládá starší reformační tradice a pozdní humanismus. První tištěnou knihou T. je soubor duchovní poezie *Odorum sacrarum sive hymnorum... libri tres* (Tři knihy posvátných ód neboli hymen...). Obsahuje verše na tradiční náměty křesťanské poezie. Vznikl pod přímým vlivem Jana Campana Vodňanského; po jeho vzoru usiloval T. sloučit antická metra s tradicí rýmovaného básnictví, přebíral od něho strofická a rýmová schémata a dokonce celé verše, pod jeho vlivem také napodoboval některé útvary klasické římské poezie, zvláště horatiovskou ódu. Základní tendencí Ód však je polemika s antickou tradicí, již je věnována závěrečná teoretická rozprava, odsuzující křesťanské básníky, kteří oslavují pohanské bohy a užívají antické mytologie. Zvláště eschatologickými motivy, slovními hříčkami, novotvary a jinými rétorickými prostředky se Ódy nejzřetelněji z děl T. přibližují barokní poetice. Na Ódy navazují tematicky T. české modlitby *Phiala odoramentorum... Modlitby křesťanské...*; jsou psány střídavým slohem bez ozdob, místy zabarveným osobním zaujetím. Nejvýznamnějším dílem T. je kancionál *Cithara sanctorum*. V prvním vydání obsahoval 412 písní. Více než 150 z nich jsou písně dosud netištěné; v této skupině je řada T. překladů z latiny a němčiny (písně M. Luthera, P. Ebera aj.), asi 90 písní jsou jeho vlastní díla. Ostatní písně jsou přejaty ze starší české hymnografické produkce luteránské (z kancionálu T. Závorky Lipenského), bratrské (písně J. Blahoslava, Lukáše Pražského aj.) i utrakvistické, několik jich pochází ze sloven-

ského prostředí (písně E. Lániho aj.). Kancionál klade důraz na lidskou bezvýznamnost a důvěru v milost boží, obsahuje chiliastické písně a básnické lamenty, reagující na pronásledování protestantských církví. Duchovní písně T. nemají výrazně lyrický charakter, nepůsobí silným senzualismem, jak je to obvyklé u značné části katolické duchovní poezie 17. století. Jejich obraznost je inspirována biblí a metaforami ustálenými starší hymnografií. Písně T. potlačují konkrétnost a názornost, usilují o pojmovou přesnost, jen občas se v nich objeví subjektivní zabarvení. Jejich didaktické zaměření, způsob práce s rétorickými figurami i poměrně složitá větná stavba je sblížují se soudobou kazatelskou prózou. Jejich jazyk se blíží kultivované češtině reformačních humanistů; důsledně se vyhýbá slovakismům. Básnický přínos T. spočívá především v obohacení duchovní písně množstvím nových strofických útvarů. 142 písní má notovaný nápěv, většinou pevně svázaný s tradicí středověkého chorálu a starší reformační duchovní písně. T. kancionál ustálil repertoár duchovního zpěvu slovenských evangeliků. Do konce 17. století vyšel na Slovensku ještě desetkrát, do roku 1932 je registrováno více než 120 vydání. Postupně byl upravován a rozšiřován (výrazně už vydání v Levoči 1684, pořízené D. Sinapiem-Hoříčkou). Obohacen písněmi několika generací slovenských básníků (D. Krmana st. i ml., J. Zábojníka, J. Kalinky, K. Motěšického aj.), dostal definitivní podobu a rozsah (998 písní) za redakce S. Hruškovice 1745. T. kancionál ovlivnil další vývoj české i slovenské hymnografie, jak evangelické, tak katolické; stal se také uznávaným projevem česko-slovenské kulturní jednoty. Pro potřeby církevní praxe připravil T. české vydání tzv. augšpurské konfese (někteří badatelé ho považují také za autora rukopisného pojednání *Prologus in Apocalipsis...*, to jest Výklad na zjevení sv. Jana Apoštola... z 1615). Výuce na humanistické škole byla určena latinsko-česko-německá konverzační příručka *Formulae colloquiorum...*, sestavená na základě starších vzorů.

PSEUDONYMY: Teschinensis, Teschinio-Silesius, Teschino-Silesius, Těšínan, Těšínský Slezan. ■ KNIŽNĚ: *Odorum sacrarum sive hymnorum... libri tres* (Brěh ve Slezsku 1629); *Phiala odoramentorum... Modlitby křesťanské...* (Levoča 1635); *Cithara sanctorum*. Písně duchovní staré i nové (Levoča 1636); *Formulae colloquiorum...* (2. vyd. Levoča 1655; 1. vyd.

nezjišť.). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** Konfesí augšpurská budto Vyznání víry svaté evangelitské... (Olomouc 1620). ■ **EDICE.** *Ukázky in:* ant. České baroko (1941, ed. Z. Kalista); Já miluji, nesmím povídati... Antológia zo slovenskej barokovej poézie (Bratislava 1977, ed. G. Slavkovská); Z klenotnice staršieho slovenského písomníctva 3. Antológia barokových literárnych textov 1 (Bratislava 1989, ed. J. Minárik); Slovenská literatúra (Bratislava) 1992, s. 309 (přel. M. Novacká; úvody k Ódám). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); L. V. Rizner in Bibliografia písomníctva slovenského 6 (Turč. Sv. Martin 1934); in Slovenský biografický slovník 6 (Martin 1994); Knihopis č. 1584, 16 302 – 16 338. ■ **LITERATURA:** L. Hann: Cithara sanctorum, její historia, její původce a tohoto spolupracovníci (Pešť 1873); J. Mocko: Život Jura Tranovského (Senica 1891); G. Plavec: Tristarochý Tranoscus 1636–1936 (Lipt. Sv. Mikuláš 1936); Š. Krčmery: Zo slovenskej hymnologie. K 300. výročí T. Kancionálu (Lipt. Sv. Mikuláš 1936); Tranovského sborník (Lipt. Sv. Mikuláš 1936; přisp. J. B. Čapek → Záření ducha a slova, 1948, J. Čaplovič, J. P. Ďurovič, F. Hrejsa, Š. Krčmery, J. Mocko, S. Š. Osuský, M. Pišut aj.); J. T. Sborník k 300. výročí kancionálu Cithara sanctorum (Bratislava 1936, sep. z čas. Bratislava 1936; přisp. J. Čaplovič, J. Ďurovič, J. Ludvíkovský /část/ → Antika, Čechy a evropská tradice, 2002, A. Pražák, J. Vilíkovský); J. P. Ďurovič: Živá kniha (Význam Transcia) 1636–1936 (Lipt. Sv. Mikuláš 1936); sb. Tranovského jubilejné slávnosti (Lipt. Sv. Mikuláš 1937); sb. Památce J. T. – Transcia (Bratislava 1937); A. Wantula: Ks. Jerzy Trzanowski. Życie i twórczość (Těšín 1938); J. Ďurovič: Duchovná poezia slovenská pred Tranovským (Lipt. Sv. Mikuláš 1939); J. T. Materiály k životopisu (Opava 1956, ed. A. Grobelný). ■ J. Jireček in Hymnologia Bohemica (1878); J. Mocko: Príspevok k dejinám Transcia, Cirkevné listy (Lipt. Sv. Mikuláš) 1890, č. 4; F. Mareš: Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii. 48. J. T., ČČM 1908, s. 123; J. B. Čapek in Československá literatura toleranční 1781–1861 1, 2 (1933); V. Bitnar: Tři staletí slovenského kancionálu Cithara sanctorum, Archa 1934, s. 166; J. Vilíkovský: Cantus catholici, Bratislava 1935, s. 269 + T. a Cithara sanctorum, LidN 26. 9. 1936; J. Ludvíkovský: J. T. latinské duchovní parafráze ód Horatiových, LF 1936, s. 67 → sb. Non omnis moriar 2 (1936) + Transciovy Formulae colloquiorum, Bratislava 1937, s. 56; J. Ďurovič: Príspevky k dejinám Transciusa, Cirkevné listy (Bratislava) 1936, č. 2 + Spoločné piesne slovenských katolíkov a evanjelikov v 17. st. letí, Prúdy (Bratislava) 1937, s. 610 + Vliv Transcia na moravskou ľudovú pieseň duchovnú, ČMM 1937, s. 391; Z. Bokesová-Hanáková: Hudba v díle T., Bratislava 1937, s. 313; Z. Kalista: ref. Tranovského sborník a sb. J. T., ČČH 1937, s. 377; R. Říčan: Jubilejní literatura o J. T., ČMM 1937, s. 88; F. Hrubý: K jubileu J. T., ČČH 1938, s. 70; Z. Kalista in ant.

České baroko (1941); H. Ch. Wolff: Die geistlichen Oden des Georg Tranoscius und die Odenkompositionen des Humanismus, Die Musikforschung (Kassel) 1953, s. 300 a 1954, s. 39; J. Minárik: K vývinu slovenskej duchovnej poézie, SLit (Bratislava) 1955, s. 25; E. Němec: Lament Těšínských z roku 1629, Těšínsko 1958, č. 3; M. Rusinský: Těšínský exulant, tamtéž 1963, č. 5; M. Poštolka: Die Odae sacrae des Campanus (1618) und des Tranoscius (1629): ein Vergleich, Miscellanea musicologica 21–23, 1970, s. 107; red.: Významná sbírka T. tisků, Zprávy Okresního muzea v Čes. Těšíně 1972, č. 43; J. Mišianik in Pohledy do starší slovenskej literatury (Bratislava 1974); J. B. Čapek: J. T. – obdarovatel celé československé vlasti, Těšínsko 1980, č. 1 a pokr.; J. Minárik in Baroková literatúra (Bratislava 1984) + in Renesančná a humanistická literatúra (Bratislava 1985); A. Škarka in Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); J. Michalko: Význam Tranovského kancionála pre evanjelickú cirkev a slovenské národné povedomie, Cirkevné listy (Bratislava) 1986, s. 129; A. Grobelný: J. T. – veliký básník Těšínska v 17. st. letí, Těšínsko 1992, č. 2; K. Bogar: Legenda zvaná Cithara sanctorum aneb Tranoscus, tamtéž; M. Kopecký: Komenského versologie a Slovensko, SLit (Bratislava) 1992, s. 273; M. Hamada: Georgius Tranoscius – Juraj Tranovský. Reformačný humanista a tvorca duchovnej piesne, tamtéž, s. 279; K. Vráblová-Sanitrárová: Doterajšia reflexia osobnosti Juraja Tranovského a jeho kancionála, tamtéž, s. 290; E. Tkáčiková: Poetika duchovnej piesne Juraja Tranovského, tamtéž, s. 294; F. Štraus: Verš a strofika Tranovského duchovných písní, tamtéž, s. 297; G. Gáfríková: Juraj Tranovský a J. A. Komenský, tamtéž, s. 300; M. Novacká: Tranovského úvody k ódám a dizertáciám, tamtéž, s. 307; B. Janík: Ks. Jerzy Trzanowski, życie i dzieło, Pamiętnik Cieszyński (Těšín) 1992, s. 20; W. Węgrzynowa: Muzyczne wartości Cithara Sanctorum Jerzego Trzanowskiego, tamtéž, s. 40; T. Sikora: Ks. Jerzy Trzanowski – słowiański Luter, Evangelický kalendář – Kalendarz ewangelicki (Těšín) 1992, s. 97; M. Kopecký: Komenský a T., sb. Z kralické tvrže 18, 1991/92 (1993), s. 41 + Dnešní stav a problematika bádání o J. T., SPFF Opava, ř. A – lit. vědná, 1997, č. 2; J. Pleskot in Slezská barokní kultura (1998); J. Fabiánová: První vydání T. Cithary sanctorum, Valašsko 2000, č. 5; L. Bednár: Vieroučný odkaz Cithary sanctorum – Tranovský ako teológ, Cirkevné listy (Bratislava) 2001, č. 7; T. Vráblová: Estetický kód cirkevných písní (Tranovského Cithara sanctorum, 1936), SLit (Bratislava) 2003, s. 20, 110; in ant. Služebníci Slova Božího v krajině pod horami (2005, ed. O. Spratek).

jma

**Václav Beneš Třebízský viz
Václav Beneš Třebízský**

Budislav Třemšínský

* 28. 11. 1841 Lnáře u Blatné

† 28. 1. 1883 Praha

Vlastenecký básník, autor satirických a humoristických výstupů, překladatel, publicista.

VI. jm. Gustav Bach, psal se též Gustav A. Bach a Bach Třemšínský; vlastenecké literární jméno zvolil podle vsi Budislavice u Blatné (odkud snad pocházeli jeho předkové) a podle vrchu Třemšín, jemuž složil hold ve svých básních. – Syn lékaře; matka krátce po T. narození zemřela. T. vyrůstal pod vlivem otcovy vlastenecké výchovy. Německé gymnázium navštěvoval v Plzni od 1851, po maturitě vystudoval v Praze práva (1861–65), nějaký čas žil z kapitálu po rodičích. Poté, co se jeho jmění časopiseckým podnikáním a četnými pokutami zmenšilo, byl nucen vstoupit do státní služby. Působil jako právník v některých pohraničních městech, kde se pro své národní smýšlení dostával do konfliktů. V 70. letech pracoval jako účetní oficiál finančního zemského ředitelství v Praze. 1879 se oženil. Zemřel ve Všeobecné nemocnici v Praze.

Jako prozaik T. debutoval v časopisu Poutník od Otavy humoristickou prózou a uveřejnil v něm i prozaické *Pověsti lnářské* pojednávající o okolí Lnář. Básně publikované v polovině 60. let shrnul do jediné básnické sbírky, která obsahuje převážně lyriku, ojediněle též epiku a samostatný oddíl překladů z německé (J. W. Goethe, H. Heine) a maďarské (S. Petőfi, patrně prostřednictvím němčiny) poezie. T. básním dominuje představa vlastenecké povinnosti, uskutečňované patetickým gestem a proklamativními výzvami k boji za vlast, osvětu a vzdělanost. Sbírka obsahuje písňovou lyriku přírodní, milostnou i rodinnou (apostrofuje otce), básně opěvující boha i verše satirické (zde vliv H. Heina a J. Nerudy), žánrové popěvky pijácké i myslivecké. Poměrně široký je rejstřík T. básnických útvarů (od elegie až k epigramu), epiku zde reprezentuje báseň *Hrabě Karoli*, tematizující svobodný cikánský život, a východní pověsti inspirovaná báseň *Olaudah*. Básnické dílo T. nedosáhlo sice úrovně tvorby májovců, je však cenným svědectvím o myšlenkové a citové atmosféře 60. let. Z němčiny T. přeložil rovněž Goethovu tragédii *Klavigo* a veselohru *Občan generálem*, která zůstala v rukopisu. V době po

pádu Bachova absolutismu usiloval o obnovu veřejného života, rozvíjel přitom podněty a odkaz politické satiry K. Havlíčka Borovského a B. Mosera; s E. Justem redigoval a vydal sborník humoru a satiry *Rarášek*, sám vydal jeden ročník časopisu *Šotek*. Zde oba anonymně uveřejňovali příležitostné verše, veršované proslovy, deklamovánky, obrázky ze života, žertovné pranostiky, anekdoty a dramatický žert. (T. údajně redigoval pod pseudonymem též časopis *Blesk*). – Pod pseud. Budislav Třemšínský tiskl 1885–86 prózu v obnoveném *Poutníku* od Otavy A. Hovorka.

PSEUDONYM, ŠIFRY: *Šotek* (Blesk 1864, dub., též kolektivní pseud. v *Šotku*); B. T., B. T-y, Bud. T...ský, G. A. B. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Blesk (1864); Čes. Thalia (1867–68); *Poutník* od Otavy (Písek 1858–60; 1859 *Pověsti lnářské*); Praha (1867, B. Třemšín); *Rarášek* (1865); *Rodinná kronika* (1862); sb. Cyril a Metoděj (Brno 1864); *Šotek* (1867–68, mj. P. Vojtíšek); *Veleoslavín* (1864, Příspěvky k dějepisu českého kněhtlačitelsví 1. Počátky vydávání českých novin); – posmrtně: ant. *Zapadlo slunce za dnem, který nebyl* (2000, ed. I. Wernisch). ■ **KNIŽNĚ**. *Poezie*: Básně (1868; 1871 obálkové vyd.). – *Překlad*: J. W. Goethe: *Klavigo* (1863). ■ **REDIGOVAL časopisy**: Blesk (1864, dub.), *Šotek* (1867); *sborník*: *Rarášek* (1865, s E. Justem). ■

LITERATURA: an.: nekrolog, *Urbánkův věstník* bibliografický 1883, s. 193; an.: *Zapomenut*, Čes. noviny 20. 6. 1883; K. Polák: *Heine und die tschechische Dichtung*, sb. *Xenia Pragensia* Ernesto Kraus... oblata (1929, s. 295) + *Ein vergessener tschechischer Clavigo-Übersetzer*, *Germanoslavica* 3, 1935, s. 134; L. Stehlík in *Země zamyšlená* 1 (1957, s. 44; zde mylný údaj o T. otci).

vfr

Ladislav Třenecký

* 4. 6. 1902 *Slezská Ostrava* (Ostrava)† 30. 3. 1942 *Osvětim* (Polsko)

Prozaik námětově zaměřený na sociální poměry ostravského regionu, autor nenáročných veselohr s milostnou tematikou; divadelní kritik a publicista.

Narodil se v hornické rodině jako nejmladší ze sedmi dětí. Vystudoval učitelský ústav ve Slezské Ostravě. Od září 1921 učil na obecné škole v Radvanicích u Ostravy, 1922–24 v Kozmicích na Hlučínsku, potom opět v Radvanicích (od 1927 na měšťanské škole). Po dobu téměř dvaceti let byl vzdělávatelem sokolské župy a byl

také za odbojovou sokolskou činnost 8. 10. 1941 zatčen a po věznění v Brně odvezen 11. 2. 1942 do koncentračního tábora v Osvětimi, kde zahynul.

Již jako student psával do krajských časopisů básně, epigramy, črty a povídky, postupně i recenze a divadelní referáty (ve 30. letech). Celá T. tvorba se soustřeďuje do dvou námětově odlišných okruhů. Látku ke svým prózám čerpal převážně z hornického prostředí Ostravska a orientoval se na sociální problematiku. Pomocí naturalistických prvků v toku realistického vyprávění vytvářel ovzduší tíživosti a bezútěšnosti lidských osudů a zejména v románech evokoval tragiku jedinců, kteří vedou zápas s lhostejným světem, zmítaným 1. světovou válkou (*Černé mámení*) nebo hospodářskou krizí (*Parta*). Zlepšování sociálních poměrů viděl ve výchovném působení a technickém pokroku. Protipólem chmurných příběhů byl humorně laděný román učitele na malém městě (*Petr v nesnázích*), několik povídek z výboru *Muži v černém* a konvenční veselohry s erotickými zápletkami, situované do exkluzivního prostředí a založené na situační komice. – Byl též autorem rozhlasových her (Čtyřicetiletá, Modrá krev, Zásnuby).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Láďa Dravý, L. T. Dravý, Salmovský; It, L. T. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach Nár. divadla moravskoslezského; Bezručův lid (Místek 1939); Čes. slovo (Mor. Ostrava 1939–40; 1939 v příl. R Černé mámení); Čin (1930–32); Denní noviny (Mor. Ostrava 1939); Duch času (Mor. Ostrava, od 1922, od 1934 pravidelný divad. ref.); Hlas lidu (Olomouc, Prostějov 1931); Iskra (Hrabyně 1932); Kolo (Brno); Lit. noviny (1928); sb. Májový sen (1941, pohádka O hořícím kameni); Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava, od 1925, příspěvky též v příl. vycházející do 1931 s tit. Besedy Moravskoslez. deníku); Nár. listy; Nár. osvobození (1929–31, 1938, 1940); Nár. politika (1920); sb. Náš hlas (Frýdek 1935, stať K problému slezské prózy); Noviny z moravského Slovenska (Břeclav); Nový Bezručův kraj (Mor. Ostrava 1931); Ostravský večerník; sb. Pohádky zpod Lysé hory (Mor. Ostrava 1942, pohádka Důl s chlupatými havíři); Polední deník (Mor. Ostrava); Rudý kraj (Mor. Ostrava 1922, 1924); sb. Slezsko Bezručovi (Hrabyně 1937); Slezský sborník (Opava 1936); Sokolské noviny; Středisko (Brno 1931–33, divad. ref.); Telegraf; Věstník Ústředního spolku jednot učitelských na Moravě (Brno 1927–29); – posmrtně: Nár. divadlo moravskoslezské (1945); Červený květ (Ostrava 1969). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Nákaza (PP 1931); Kamarádké manželství (D 1933, i prem.); Parta (R 1934); Milkování (D 1935,

i prem.); Eva začíná znovu (D 1937, i prem.); Muži v černém (PP 1939); Petr v nesnázích (R 1940); Zapomenutý revír (R 1942); – posmrtně: Černé mámení (R 1946); Katastrofa (P 1947). – *Výbor*: Muži v černém (1954). ■ SCÉNICKY. *Hry*: Pavla (1940); Černá země (1945, dramtizace R Zapomenutý revír). ■ KORESPONDENCE: A. Schenková: Ke vztahu Zdeněk Bár – L. T. (vzáj. koresp. z 1931–41), Časopis Slezského muzea 1972, série B – vědy historické, s. 17. ■

LITERATURA: D. Puchalská: L. T. (Kraj. knihovna v Ostravě 1959); H. Fojtáčková, B. Součková: L. T. Pozůstalost (PPB Opava 1965, soupis pozůstalosti s životopis. statí). ■ ● ref. Nákaza: -ks- (K. Stránský), Středisko 1, 1930/31, č. 7–8; F. L. (Loubal), Čin 2, 1930/31, s. 739; V. Martínek, Moravskoslezský deník 27. 6. 1931; Z. Bár, Věstník Matice opavské 1931, s. 42 ●; Z. Vavřík: ref. Kamarádké manželství, Polední ostravský deník 7. 6. 1933; ● ref. Parta: vz. (V. Zelinka), Zvon 34, 1933/34, s. 547; J. O. (Ošmera), Čin 1934, s. 381; jbk., Dělnická osvěta 1934, s. 137; Kp. (J. Knap), Venkov 23. 1. 1935 ●; ● ref. Kamarádké manželství (pražská insc., všechny ref. z 31. 8. 1935): m. n. (M. Novotný), LidN; AMB (A. M. Brousil), Venkov; If. (I. J. Fischerová), NO; AMP. (A. M. Přša), PL ●; vp.: ref. Eva začíná znovu, Venkov 30. 4. 1937; ● ref. Muži v černém: B. Slavík, LidN 15. 1. 1940; Sv. (O. Svožil), Archa 1940, s. 95 ●; ● ref. Petr v nesnázích: V. Martínek, Moravskoslezský deník 19. 1. 1941; b. (V. Běhounek), Nár. práce 23. 3. 1941; K. Polák, KM 1941, s. 178; Sv. (O. Svožil), Archa 1941, s. 89; Boj (P. Bojar), Studentský časopis 21, 1941/42, s. 28 ●; V. Martínek: ref. Zapomenutý revír, LidN 9. 8. 1942 + Několik slov o L. T., in L. T.: Černé mámení (1946) → Živné zdroje (1972); ● ref. Černé mámení: K., Svob. slovo 7. 6. 1946; ko (Z. Koňák), NO 8. 6. 1946; Brk (F. Buriánek), Zeměd. noviny 20. 7. 1946 ●; V. Martínek: O L. T., Kolo 11, 1946/47, s. 4; D. Šajtar: ref. Muži v černém (výbor), Nová svoboda 8. 10. 1955; V. Ficek: L. T. 1902–1942, Červený květ 1957, s. 54; ● k jubileím: A. Sivek, Nová svoboda 3. 6. 1962; J. Svoboda, Slezský sborník 1962, s. 163; -or- (O. Rafaj), Červený květ 1962, s. 189 ●; O. Šulér: Zapomínání a zapomenutí, Červený květ 1969, s. 30; A. T. (Třenecká): L. T. a veřejná činnost, Nová svoboda 14. 1. 1970; Z. Bár: L. T. – spisovatel a člověk, Nová svoboda 2. 4. 1970; J. Šulc: Epik ostravské periferie L. T. (s dopisem P. Bezruč L. T. z 6. 4. 1941), Listy PPB, ř. 3, 1965–71 (1971), s. 217; S. Bartůšková: Prozaik sociálních konfliktů, Listy PPB, ř. 4, 1972–74 (1974), č. 6; J. Svoboda: Tragické torzo, in Tvorba a region (1974); Zba (M. Zbavítel): Vzpomínky na autora próz z hornického života, Ostravský večerník 8. 6. 1977 + (pod plným jm.) L. T. a divadlo, Ostravský kulturní měsíčník 1982, č. 5; (g.): Památce L. T., Svob. slovo (Brno) 2. 6. 1992.

sb